

ALINTERİ-Sosyal Bilimler Dergisi
ALINTERİ-Journal of Social Sciences

Sayı/Issue: 2 Cilt/Volume: 1 Yıl/Year: 2017

ISSN: 2564-6583
E-ISSN: 2602-229X

Taranan İndeksler

Adres/Address

Kastamonu Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Uygulama ve
Araştırma Merkezi-İİBF Binası Uluslararası İlişkiler Bölümü
Kuzeykent Kampüsü-Kastamonu/TURKEY
Tel./Phone: +90 366 280 2107
Email: alinterisosyalbilimler@gmail.com
Web: www.alinteridergisi.com
Aralık-2017

ASOBİD/AJOSS

@ALINTERİ Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD) uluslararası hakemli bir dergi olup, yılda iki sayı yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

@ALINTERI Journal of Social Science (AJOSS) is an international peer-reviewed journal, has been published twice per year. Authors are responsible for the content of their manuscripts.

ALINTERİ

Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences
ASOBİD/AJOSS

ISSN: 2564-6583/E-ISSN: 2602-229X

Baş Editör/Editor-in-Chief

Dr./PhD. Yahya YEŞİLYURT

Editör Yardımcıları/Assistant Editors

Dr./PhD. Elif SÖNMEZ/Dr./PhD. Recep GÜLMEZ

Alan Editörleri/Field Editors

Eğitim/Education	: Dr./PhD. Selahattin KAYMAKÇI
Tarih/History	: Dr./PhD. İbrahim AYKUN
Coğrafya/Geography	: Dr./PhD. Alperen KAYSERİLİ
Felsefe/Philosophy	: Dr./PhD. M. Hanifi MACİT
Sosyoloji/Sociology	: Dr./PhD. R. Michael GUNDERSON
Edebiyat/Literature	: Dr./PhD. Bülent ŞİĞVA
Din Bilimleri/Teology	: Dr./PhD. Mehmet ATALAN
Dil Bilimleri/Linguistics	: Dr./PhD. Recep GÜLMEZ
İİBF/Eco. and Admin.	: Dr./PhD. Yavuz DEMİREL

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU-Assoc. Prof. Alperen KAYSERİLİ-
Assoc. Prof. Hossein SHEIBAN-Assist. Prof. Dr. İbrahim AYKUN-
Assist. Prof. Dr. Songül ALŞAN-Assist. Prof. Dr. Ryan Michael
GUNDERSON-Assist. Prof. Dr. Stephen R. GOODWIN- Assist. Prof. Dr.
Yasin ŞERİFOĞLU-Assist. Prof. Dr. Ahmet TOKSOY

Bilim ve Danışma Kurulu/Science and Advisory Board

Prof. Dr. Enver KONUKÇU-Prof. Dr. İlber ORTAYLI-Prof. Dr. Refik
TURAN-Prof. Dr. Neşe ÖZDEN-Prof. Dr. Haldun EROĞLU-Prof. Dr.
Ahmet Yaşar OCAK-Prof. Dr. Halil BERKTAY-Prof. Dr. Doğan
ÖZLEM-Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA-Prof. Dr. Turgut KARABEY -
Prof. Dr. Birsnel KARAKOÇ-Prof. Dr. Abdulrahim ABU HUSAYN-Prof.
Dr. Jansaya JABİNA-Prof. Dr. Muhsin HALİS-Prof. Dr. Evangelia
BALTA-Prof. Dr. Mustafa ERDEM-Prof. Dr. Bülent GÜLOĞLU -Prof.
Dr. Jamil Poladkhan HASANLI-Prof. Dr. Maria Pia PEDANI-Prof. Dr.
Nenad MOAČANIN-Prof. Dr. Bereket KARİBAYEV-Prof. Dr. İ. Ethem
ATNUR-Prof. Dr. Mihai RETEGAN-Prof. Dr. Geza DAVID-Assoc. Prof.
Venera İSTAYEVA-Assoc. Prof. Elvira Mahammadgizi LATİFOVA-
Assoc. Prof. Dr. İsa BLUMI-Assoc. Prof. Glenn W. MUSCHERT- Assoc.
Prof. İsmet TÜRKMEN-Assoc. Prof. Dr. Gültekin YILDIZ-Assoc. Prof.
Dr. Salih TUNÇ

Sekretarya/Sekretariat

Harun KOÇAK-Nur Seda TEMUR

Kapak Tasarım/Cover Design

M. Çağrı YILMAZ/ Köksal BİLİRDÖNMEZ

Hakem Kurulu/Referee Board

- Prof. Dr. Abdulrahim ABU HUSAYN (American University of Beirut-Lebanon)
Prof. Dr. Abdülkadir GÜL (Erzincan University-Turkey)
Prof. Dr. Andrey V. KOROTAYEV (State University-Russia)
Prof. Dr. Bereket KARIBAYEV (Al-Farabi Kazakh National University-Kazakhstan)
Prof. Dr. Birsnel KARAKOÇ (Uppsala University-Sweden)
Prof. Dr. Evangelia BALTA (National Hellenic Research Foundation-Greece)
Prof. Dr. Geza David (Eötvös Lorand University-Hungary)
Prof. Dr. Haldun EROĞLU (Ankara University-Turkey)
Prof. Dr. İ. Etem ATNUR (Ataturk University-Turkey)
Prof. Dr. Jamil Poladkhan HASANLI (Baku State University-Azerbaijan)
Prof. Dr. Jansaya JABİNA (University of IR and World Languages-Kazakhstan)
Prof. Dr. M. Serhat YILMAZ (Kastamonu University-Turkey)
Prof. Dr. Maria Pia PEDANI (Università Ca'Foscari Venezia-Italy)
Prof. Dr. Mehmet ATALAN (Kastamonu University-Turkey)
Prof. Dr. Mihai RETEGAN (Universitatea din Bucureşti-Romania)
Prof. Dr. Muhsin HALİS (Kocaeli University-Turkey)
Prof. Dr. Mustafa ERDEM (Ankara University-Turkey)
Prof. Dr. Mustafa ORAL (Giresun University-Turkey)
Prof. Dr. N. Fahri TAŞ (Erzincan University-Turkey)
Prof. Dr. Najat SAYEM KHALİL (San'a University-Yemen)
Prof. Dr. Nenad MOAČANIN (The Croatian Academy of Sciences and Arts-Croatia)
Prof. Dr. Selami KILIÇ (Ataturk University-Turkey)
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Ataturk University-Turkey)
Prof. Dr. Turgut KARABEY (Erzincan University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Alperen KAYSERİLİ (Ağrı İbrahim Çeçen University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Erol TURAN (Kastamonu University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (İstanbul University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Güven DİNÇ (Akdeniz University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Isa BLUMI (Stockholm University-Sweden)
Assoc. Prof. Dr. M. Sait DİLEK (Ataturk University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA (Kafkas University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Salih TUNÇ (Akdeniz University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Ümit KILIÇ (Ataturk University-Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Vedat KARADENİZ (Erzincan University-Turkey)
Assoc. Prof. Elvira Mahammadgizi LATİFOVA (Baku State University-Azerbaijan)
Assoc. Prof. Glenn W. MUSCHERT (Miami University-ABD)
Assoc. Prof. Hossein SHEIBAN (Stockholm University-Sweden)
Assoc. Prof. İsmet TÜRKMEN (Gaziosmanpaşa University-Turkey)
Assoc. Prof. Venera ISTAYEVA (University of IR and World Languages-Kazakhstan)
Assist. Prof. Dr. Ahmet TOKSOY (Adnan Menderes University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Beishenbek TOGTOGULOV (Kastamonu University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Bülent ŞİĞVA (Erzincan University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Esat AKTAŞ (Bayburt University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Evren KÜÇÜK (Kastamonu University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Fatma ŞİMŞEK (Akdeniz University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Hasan GEYİKOĞLU (Ataturk University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Hidayet KARA (Alparslan University-Turkey)

Assist. Prof. Dr. İbrahim AYKUN (Gaziosmanpaşa University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Kader POLAT (Erzincan University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. M. Yunus ÇELİK (Kastamonu University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Metin ÜNVER (İstanbul University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Mevlüt YÜKSEL (Ataturk University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Muhammet GÜÇLÜ (Akdeniz University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Murat FİDAN (Kastamonu University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Murat HANİLÇE (Gaziosmanpaşa University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Nurgül BEKAR (Kastamonu University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Osman EMİR (Karadeniz Technical University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Recep ÇELİK (Yalova University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Ryan Michael GUNDERSON (Miami University-ABD)
Assist. Prof. Dr. Savaş EĞİLMEZ (Ataturk University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Sedat BİNGÖL (Anadolu University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Songül ALŞAN (Erzincan University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Stephen R. GOODWIN (Yeditepe University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Turan AÇIK (Amasya University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Ufuk ERDEM (Ardahan University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Yasemin AKTAŞ (Bayburt University-Turkey)
Assist. Prof. Dr. Yasin TOPALOĞLU (Ataturk University-Turkey)

Bu Sayının Hakemleri/Referees of This Issue

Prof. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Üniversitesi-Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet TEMEL (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Türkiye)

Doç. Dr. Atilla ÇAĞLAR (Kastamonu Üniversitesi-Türkiye)

Doç. Dr. Aydın KAYABAŞI (Dumlupınar Üniversitesi-Türkiye)

Doç. Dr. Melih TINAL (Dokuz Eylül Üniversitesi-Türkiye)

Doç. Dr. Özkan DAŞDEMİR (Erzincan Üniversitesi-Türkiye)

Yrd. Doç. Dr. Adem BALKAYA (Kafkas Üniversitesi-Türkiye)

Yrd. Doç. Dr. Elif Şebnem KOBYA DEMİRCİ (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi-Türkiye)

Yrd. Doç. Dr. Esra TELLİ (Erzincan Üniversitesi-Türkiye)

Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ (Adnan Menderes Üniversitesi-Türkiye)

Yrd. Doç. Dr. M. Emin ELMACI (Dokuz Eylül Üniversitesi-Türkiye)

Yrd. Doç. Dr. Mine HALİS (Kocaeli Üniversitesi-Türkiye)

Yrd. Doç. Dr. Serdar UĞURLU (Abant İzzet Baysal Üniversitesi-Türkiye)

YAYIN İLKELERİ

ALİNERİ Sosyal Bilimler Dergisi (ALİNERİ-S) yılda iki defa yayınlanır. Ana dili Türkçe olan dergiye Rusça, İngilizce, Almanca, Fransızca ve diğer dillerde makaleler de kabul edilmektedir. ALİNERİ-S; sosyal bilimlerin tüm alt disiplinlerinde bilimsel konu ve sorunları araştıran bir dergidir. Özgün nitelikli uluslararası ve ulusal araştırma makaleleri yayımlamayı amaç edinmiş uluslararası hakemli ve akademik bir dergidir.

Dergi amacına uygun gönderilecek aday makalenin başka bir dergi veya kitapta yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başvurulmamış olması gerekmektedir. Makalelerinin yayınlanmasını isteyen yazarlar dergipark.gov.tr adresine kayıt olup sisteme makalelerini yüklemeleri gerekmektedir. Online olarak başvurusu yapılmayan hiçbir makale dikkate alınmayacaktır. Makale metni, derginin internet sitesindeki Yazım Kurallarında belirtilen şartlara uygun olarak yazılmalıdır. Makaleye ait görsel öğeler var ise bunlar metinden bağımsız, .jpeg veya .tiff formatında olmalı ve çözünürlüğünün 300 dpi'den az olmamalıdır. Makalede özet bulunmalı ve özetle en az 150, en fazla 200 kelime kullanılmalı. Özetle çalışmanın sonucundan ziyade bu çalışmaya neden ihtiyaç duyulduğu ve çalışmanın hedefi hakkında bilgi verilmelidir. Kaynak taraması, yöntem, bulgulara da özetle değinilebilir. En az 4, en fazla 6 anahtar kelime kullanılmalıdır. Türkçe kaleme alınan makalenin özeti Türkçe ve İngilizce olmalıdır. Türkçe haricindeki makalelerin özeti ise yazım dili ve Türkçe yazılmalıdır.

Dipnotlar metinde parantez içinde verilmeli, kaynakça bölümü makalenin sonunda yer almalıdır. Metinde kullanılan kaynaklar; yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa numarası şeklinde kısaltılmış olarak verilmeli, bir defa kullanılan yayınlar için de aynı kurala uyulması gerekmektedir. Yazar gerekli gördüğü hallerde sayfa altı numaralı dipnotta kullanabilir.

Yayımlanmak üzere gönderilen her makale, baş editör ve dergi ana editörleri tarafından incelenmekte ve alan editörlerine yönlendirilmektedir. Makale, alan editörleri tarafından önerilen 5 hakem içinden ana editörler tarafından seçilecek iki hakem tarafından değerlendirilmekte ve yayım konusundaki kesin sonuç baş editör tarafından verilerek yazara üç ay içinde bildirilmektedir. Aday makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına yayım kurulu nihai karar vericidir. Makalenin yayım sırasına alınabilmesi için her iki hakemden

olumlu görüş alınması şartına haiz olması gerekmektedir. Hakemlerden birisi yayınlanamaz kararı verdiğinde, üçüncü bir hakeme gönderme durumu editör kurulunun takdirine bırakılır. Düzeltme gereken makaleler yazarlarına gerekli düzeltmeleri yapmaları için iade edilir. 1 ay içerisinde düzeltmesi yapılmayan makaleler yayım aşamasına alınmaz ve sorumluluk yazarına aittir. Yazılar, yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmezler.

Makalelerdeki fikir ve sonuçlar yazarın şahsi görüşü olup, doğrudan veya dolaylı olarak **ALINTERİ Sosyal Bilimler Dergisi** görüşü niteliği taşımaz. Yazarlar, yayıma kabul edilen yazılarının yayım/telif haklarını dergiye devretmiş sayılırlar. Dergide yayımlanan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Tamamen yahut kısmen kopyalanması yasaktır.

Dergimize gönderilen makaleler iThenticate İntihal Programı ile tarandıktan sonra değerlendirme aşamasına geçilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Necat ÇETİN

BAYINDIR KIZILKEÇİLİ KÖYÜNDE RUMİ 1320 YILI SON NÜFUS
TAHRİRİ
(The Last Census (1320ah) in the Village of Kızılkeçeli in Bayındır)
(1-23)

Atilla TEMUR-Nurullah ERDEMİR-Hüseyin ARTUN
“CANLILAR VE ENERJİ İLİŞKİLERİ” ÜNİTESİNİN ÖĞRETİMİNDE
ANİMASYON TEKNİĞİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
(Influence of the Animation Technique for Teaching the Lesson Unit of
“Relationships Between Living Beings and Energy” on Students’
Achievement)
(25-37)

Mehmet Emin BARS

SÖZLÜ GELENEKTE NESİR ANLATILARIN TÜR SORUNU
(The Genre Problem Of The Prose Narratives In Oral Tradition)
(39-51)

Selami Sedat AKGÖZ-Emre ERCAN

AHİLİK FELSEFESİ VE ÖRGÜT MODELİNİN DÜNYADAKİ
KALKINMA MODELİ OLAN KOOPERATİFE YANSIMALARI
(Reflections of the Philosophy and Organizational Model of Akhi to the
World’s Development Model Cooperative)
(53-60)

İnan UMURBEK-Özkan DAŞDEMİR

ÂŞIK ŞİİRİNDE YENİ ÖLÇÜ DENEMELERİ VE AZ KULLANILAN
ÖLÇÜLER: ÂŞIK SADIK MİSKİNİ ÖRNEĞİ
(New Verse Experiments in Minstrel Poetry And Little Used Verses: Example
of Âşık Sadık Miskini)
(61-71)

Melih TINAL-İzzet EGE

KÜBA KAMUOYUNDA LOZAN BARIŞ KONFERANSI
(Lausanne Peace Conference in the Public Opinion of the Cuba)
(73-86)

KİTABİYAT

Olcobay KARATAYEV-Mehmet Serhat YILMAZ-Cevdet YAKUPOĞLU

Divânu Lugâti’t-Türk Adlı Eserin Tamamlanmasının 940. Yıldönümü:
Şarkiyatçı, Tarihçi, Antropolog Prof. Dr. Tınçtıkbek K. Çorotegin’in
Araştırmaları
(940th Anniversary of the Completion of Divânu Lugâti’t-Türk: Researches of
Orientalist, Historian, Anthropologist Prof. Dr. Tınçtıkbek K. ÇOROTEGİN)
(87-97)

BAYINDIR KIZILKEÇİLİ KÖYÜNDE RUMİ 1320 YILI SON NÜFUS TAHRİRİ

Necat ÇETİN*

ÖZ

Kızılkeçililer, Salur boyundandır. Anadolu'da pek çok kendi adlarına köy kurmuşlardır. Bugün Çanakkale, Balıkesir ve İzmir Bayındır İlçesine bağlı Kızılkeçili adlı köyler bulunmaktadır. Bayındır Kızılkeçili köyü Bayındır İlçesine 45 km uzaklıkta olup 1530 yılı tapu tahrir defterinde köy 16 hane, 3 mücerret, bulunmaktadır. Toplanan yıllık vergi yani hasıl: 4386 akçedir. Köyde en son Osmanlı nüfus tahriri 1316 tarihli nizamnameye göre 8.7.1320 tarihinde yapılmıştır. Bu tahririn en önemli özelliği bugünkü nüfus belgelerimize dayanaklık yapmasıdır. Tahrirde toplam 58 hanede toplam kişi sayısı 328 tespit edilmiştir. Bütün hane reisleri erkektir. Yazımı yapılan 328 kişiden 159 kişi erkek (% 48.47), 169 kişisi (%51.52) ise bayandır. Yazımı yapılan 328 kişiden 144 kişi (% 43.90) evli, 165 kişi (% 50.30) bekâr ve 19 kişisi (% 5.80) duldur. Bazı hanelerin kayıtları “kapalı kayıt” konumundadır (% 24.13). Bazı hanelerin kaydı farklı idari birimlere alınmıştır. Köye sadece 1 hane başka idari birimden nakil gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kızılkeçeli Aşireti, Bayındır, Nüfus Kaydı, Nüfus Tahriri, Kızılkeçeli Köy.

The Last Census (1320 ah) in the Village of Kızılkeçili in Bayındır

ABSTRACT

Kızılkeçililer are from Salur tribe. They established many villages on behalf of themselves. Today, the villages called as Kızılkeçili have been in Çanakkale, Balıkesir, Bayındır of İzmir. The village of Kızılkeçili in Bayındır is away 45 Km from center of the county. There was 16 houses, 3 tax exempt people in dated 1530 land registry (tapu tahrir defteri). Total tax is 4386 coins. The last census in the village was made on 8th July 1320AH according to 1316AH dated law. The most significant feature of this census is its constituting a basis to today's population registry documents. It was determined 328 people in 58 houses and all heads of family were men. 159(% 48.47) of 328 people are men, 169(% 51.52) of them are women. 144 (% 43.90) people are married, 165(% 50.30) people are single, 19(% 5.80) people are widow. Some houses' records are closed record(% 24.13). Some families' records have been taken to different administrative units. Only house came from other place.

Keywords: Kızılkeçeli Tribe, Bayındır, Population Registry, Census, Kızılkeçeli Village.

* Uzman Tarih Öğretmeni-Araştırmacı Torbalı İzmir, nctin1963@gmail.com

GİRİŞ

Türklerin Anadolu'ya 1071 Malazgirt Savaşı'ndan önce de girdiği bilinmektedir. 1071'den sonra da Anadolu'ya yoğun bir şekilde Türk göçü olmuştur. Kızılkeçili aşireti de diğer birçok Türk boy ve aşiretleri ile birlikte Anadolu'ya gelmiş olup değişik yerlere dağılmışlardır. Kızılkeçili cemaatleri Oğuzların Üçok kolunun Dağ Han'ın soyundan gelmektedir. Salur boyuna mensupturlar.

Boyun adı Kaşgarlı Mahmud'un 'Divan-ı Lügati't-Türk'ünde (XI. Yüzyıl) Salgur diye yazılmış, XII ve XIII. Yüzyıl kaynaklarında aynı imla ile bazan da Şalgur şeklinde belirtilmiş, XIV. yüzyıldan itibaren bu ad Salur biçimini almıştır. Reşidüddin'e göre Salur kelimesi 'Nerede olsa kılıç ve topuzu iş görür' anlamına gelmektedir.¹

Ayrıca Kızılkeçili cemaatleri, Kızılca Keçilü cemaatleri grubuna bağlıdırlar. Öte yandan Kızılkeçili cemaatleri Çorum Sancağı'nda, Biga Sancağı'nın Ezine Kazası'nda, Kars-ı Maraş Sancağı'nda ve Saruhan Sancağı'nda bulunmaktadır.

Kızılkeçili aşireti bir Yörük aşireti olup adını güttükleri keçilerin renginden almıştır. Öte yandan Anadolu'nun bazı yerlerinde halen Kızılkeçili köyleri bulunmaktadır. Bunlar aşağıda verilmiştir.

Birinci olarak Çanakkale ilinin merkez ilçesinin merkez bucağına bağlı bir yerdir. İkincisi Çanakkale ili, Gülpınar bucağına bağlı bir yerleşim birimidir. Üçüncüsü Balıkesir ili, Edremit ilçesi, merkez bucağına bağlı bir yerleşim birimidir. Dördüncüsü İzmir ili, Bayındır ilçesi, merkez bucağına bağlı bir yerleşim birimidir. Beşinci olarak da Kızılkeçili, Çanakkale ilinin Ayvacık ilçesine bağlı bir köydür.

Kızılkeçili aşiretinin 15. ve 16. yüzyıldaki tapu tahrir defterlerindeki kayıtları aşağıdaki tablodaki gibidir.

¹ Faruk Sümer, "Salur", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 36, TDV Yayınları, Ankara 2009, 57.

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

Tapu tahrir defterlerinde Kızılkeçili cemaati ile ilgili kayıtlar²

CEMAAT ADI	TAİFE	GRUP	BOY	S	H ³ .	M.	YURDU	SAN ⁴ .-NAH ⁵ .
Kızıl Keçilü Cemaati	-	Kızılca Keçilü Cemaati	Salur	T	5	0	Kızıl Keçilü k.	Çorum S.- Emlak Divanı ⁶
Kızıl Keçilü Cemaati	-	Kızılca Keçilü Cemaati	Salur	T	82	102	-	Biga S.- Ezine Kaz. ⁷
Kızıl Keçilü Cemaati	-	Kızılca Keçilü Cemaati	Salur	T	18	21	Bey Ağar k.	Biga S.- Ezine Kaz. ⁸
Kızıl Keçilü Cemaati	-	Kızılca Keçilü Cemaati	Salur	T	9	3	Susuk k. Yukuk k. Çanad Pınarı k.	Biga S.- Ezine Kaz. ⁹
Kızıl Keçilü Cemaati	-	Kızılca Keçilü Cemaati	Salur	T	2	6	Süleyman (Dündarlı) k.	Biga S.- Ezine Kaz. ¹⁰
Kızıl Keçilü Cemaati	Maraş Yörükleri	Karamanlı (Kızıl Keçilü Cemaati)	Salur	T	86	34	-	Kars-ı Maraş S. (Adana-Kadirli) ¹¹
Kızıl Keçilü Yörükleri Cemaati	Mukataahane Yörükleri	Kızılca Keçilü Cemaati	Salur	T	6	8	-	Saruhan S.- Nif Kaz. ¹²

² Bu tablo Yusuf Halaçoğlu'nun yayınladığı *Anadoluda Aşiretler Cemaatları Oymakları (1453-1650)* kitabından geniş ölçüde faydalanılarak hazırlanmıştır. Bakınız: Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler Cemaatları, Oymakları (1453-1650)*, Cilt: 6, TTK Basımevi, Ankara 2009.

³ Hane

⁴ Sancak.

⁵ Nahiye

⁶ BOA, TD, nr. 444, s.54, sene 927 (1520-21).

⁷ TKA, TD, nr. 79, vr. 156a-157a, sene 982.

⁸ TKA, TD, nr. 79, vr. 157a sene 982 (1574-75).

⁹ TKA, TD, nr. 79, vr. 157a sene 982 (1574-75)

¹⁰ TKA, TD, nr. 79, vr. 157a, sene 982 (1574-75).

¹¹ TKA, TD, nr. 168, s. 55b-56a, sene 971.

¹² TKA, TD, nr. 125, vr. 67b, sene 983 (1575-76).

OSMANLI DEVLETİNDE İLK NÜFUS SAYIMI

Osmanlı Devleti nüfus sayımına büyük önem vermiş ve bunu asırlarca toprak yazımı dolayısıyla yapmıştır.¹³ Osmanlı Devleti yeni fetih ettiği memleketlerin arazisini tescil, toprağın mülkiyet ve tasarruf sistemini belirlemek ve vergi miktarlarını tayin ve tespit etmek amacıyla düzenli olarak bu sayımları yapmıştır. Bu sayımlara tahrir denirdi. Tahrirlerin otuz senede bir yapılması kanunla sabitti. Bununla beraber bazen bu süre uzadığı gibi, cülus, bir bölgede toprağa tasarruf edenler arasındaki anlaşmazlıklar, halkın vergilerin adaletsizliğinden fazlaca şikâyet etmeleri, göçler ve salgın hastalıklardan dolayı kısa bir zamanda meydana gelen büyük nüfus değişiklikleri gibi sebeplerden dolayı bu süre kısılır, tahrirler yeniden yapılırdı.¹⁴ Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren “memleket tahriri” adı altında yapılan bu yazım ve sayımlardaki temel amaç asker ve vergi toplamaktı.¹⁵ Bu tahrirlerin başlayış ve bitiş tahrirleri ihtilafli bir konudur. Ebül'ula Mardin'e göre ilk tahrir Sultan Orhan (1326-1389) dönemine aittir. Ö.Lütfi Barkan'a göre ise, ilk tahrir Sultan Murat döneminde (1360-1389) yapılmıştır. Son tahrir ise Netayic'ül Vukuat müellifi Mustafa Paşa'ya göre II. Selim (1566-1574) devrinde yapılmıştır. Barkan'a göre ise son tahrir III. Murat (1574-1595) devrinde yapılmıştır. Hammer ise, III. Murat devrinden sonra da tahrir yapıldığını belirtmiştir.¹⁶

Tahrirler sonucunda tutulan defterler asker almada ve vergilendirmede başvurulan ana kaynak olması münasebetiyle büyük bir titizlikle saklanmıştır. Ancak devletin yükselme döneminde düzenli bir şekilde yapılan bu tahrirler, duraklama döneminde aksamaya başlamıştır.¹⁷ Bu dönemde devlet kurumları asli vazifelerini yerine getiremeyecek bir duruma gelmiş ve bunun neticesinde de “Tahrirler” yapılamaz bir hal almıştır.

II. Mahmut, ülke yönetimini ele aldıktan sonra Osmanlı Devleti'ni dağılma ve çökmekten kurtarmak için yeni düzenlemelere girişmiştir. II. Mahmut içte ve dışta karşılaştığı güçlüklerin üstesinden az da olsa gelince 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı kaldırıp yerine “Asakir-i Mensure-i Muhammediye” adlı yeni bir ordu kurmuştur. Bu ordunun kurulmasından

¹³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943, s. 6.

¹⁴ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1986, s. 326-327.

¹⁵ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Basımevi, Ankara 1997, s. 44.

¹⁶ Karal, a.g.e., s. 7.

¹⁷ Halime Doğru, “Osmanlı Devletinde Toprak Yazımından Nüfus Sayımına Geçiş ve Bir Nüfus Yoklama Defteri Örneği”, *Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S. 2, Eskişehir 1989, s. 238-241.

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

hemen sonra ordunun giderleri sorunu ortaya çıkmıştır. Kurulan bu ordunun insan ve mali kaynaklarını tespit etmek amacıyla ülke genelinde Müslüman ve gayr-i müslim bütün erkek nüfusunun sayımının yeniden yapılmasına karar verilmiştir. II. Mahmut döneminde ilk nüfus sayımına İstanbul'da başlanmış ancak 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı münasebetiyle ara verilmek zorunda kalınmıştır. II. Mahmut Osmanlı-Rus savaşının bitiminden hemen sonra Anadolu ve Rumeli'de nüfus sayımına başlanmasına karar vermiştir.¹⁸ 1830 yılında yapılan nüfus sayımları ile ilgili olarak toplanan meclis öncelikle sayımların kimler tarafından yapılması gerektiğine karar vermiş ve uyulacak nizamnameyi hazırlamıştır.¹⁹ Uzun süredir nüfus sayımı yapılmadığından halkı endişelendirmemek amacıyla sayım memurları din bilgileri arasından seçilmiştir.²⁰ Bu durumun temel sebebi bu sayımın şeriata aykırı bir durum olmadığını halka göstermektir.

1831 nüfus sayımını bütün sayımlardan ayıran en önemli özelliği, bu sayımın ilk genel sayım olmasıdır. Ayrıca Rumeli ve Anadolu'da yapılmış olan bu ve bundan sonraki genel sayımların tam neticeleri hiçbir zaman neşredilememiş olduğuna göre, 1831 nüfus sayımı neticeleri ilk defa olarak umumi efkâra sunulan sayım olması bakımından da büyük önem taşımaktadır.²¹

Sayım sonuçlarının değerlendirilmesi ve bundan böyle nüfus işleriyle uğraşılması için Ceride Nezareti kurulmuştur.²² Sayımda ilk esas olarak din ayrımı göz önüne alınmıştır. Bütün sancak, kaza ve nahiyelerde sadece erkek nüfus sayılmış, nüfus Müslüman ve gayr-i müslim olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Müslüman nüfus kendi içinde yaş durumuna göre ayrılmıştır. Gayr-i müslimler ise gelir düzeylerine göre âlâ, evsâd ve edna olarak ayrılmıştır.²³ Müslüman bölgelerinde muhtar bulunan yerlerde muhtarlar, muhtar bulunmayan yerlerde ise imamlar ve ihtiyar meclisleri, gayr-i müslimlerin bulunduğu bölgelerde ise papazlar ve kocabaşılar muhbir olarak görevlendirilmişlerdir. Bu yolla tutulan nüfus defterleri İstanbul'a gönderilmiştir.²⁴

¹⁸ Mahir Aydın, “Sultan II. Mahmut Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, Sultan II. Mahmut Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989, İstanbul 1990, s. 81.

¹⁹ Çadrcı, a.g.e., s. 45.

²⁰ Lütfi Tarihi, C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 145.

²¹ Karal, a.g.e., s. 13.

²² Çadrcı, a.g.e., s. 45.

²³ Tacettin Akkuş, *Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (1840-1845)*, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, Balıkesir 2001, s. 14.

²⁴ Mehmet Esat Sarıcaoğlu, *Milli Tarih Açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez Taşra İlişkileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 64.

Sayım sonucu hazırlanan icmal defterine göre 1.988.027 İslam, 366.625 Reaya, 7.143 Kıpti, 5.338 Yahudi, 16.743 ermeni olmak üzere toplam 2.383.876 Anadolu’da; Rumeli’de ise toplam 1.369.766 erkek nüfus tespit edilmiştir.²⁵

Osmanlı Devleti’nde 1831 nüfus sayımından sonra başka nüfus sayımları da yapılmıştır. 1844’te ordunun yeniden düzenlenmesi amacıyla nüfus sayımı yapılmıştır.²⁶ 1847’de ilk devlet salnamesi çıkmış, 1864’te vilayet salnameleri yayınlanmaya başlanmıştır. Bilindiği üzere salnameler nüfusla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Bu açıdan salnameler Osmanlı nüfus araştırmalarında büyük önem arz etmektedir. 1852’de Rumeli’de, 1856’da Anadolu’da ve Suriye’de sayımlar yapılmıştır.²⁷ 1890 yılında yapılan sayımda kadınların da sayıldığını ve ilk kez düzenli bir nüfus kayıt sisteminin kurulduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti’nde son nüfus sayımına ise 1316 yılında yayımlanan nizamnameye²⁸ göre 1903’de başlanmış bu da ancak 1907’de tamamlanabilmiştir.

İzmir Bayındır İlçesi Kızılkeçeli Köyü

Bu köyün kuruluşu XIII. asıra kadar geriye gitmektedir. Bayındır’a kırk iki kilometre uzaklıktadır. Bayındır’ın en uzak köyüdür. Köyde okul da bulunmaktadır. Köyde büyükbaş hayvancılık yaygın olup meyvecilik ve zeytincilik de yapılmaktadır. Ayrıca pekmez yapımı da yaygındır. Kızılkeçeli Yörüklerinin kurduğu bir köydür. Türkiye’de üç yerde bu isimden köy bulunmaktadır. Köyün kuruluşu kesin olarak belli değildir. 1530 tarihli Anadolu Vilayeti Muhasebe Defterinde “Kızılkeçili” olarak geçmektedir (S.373). Kayda göre köyde toplam 16 hane, 3 mücerret, bulunmaktadır. Toplanan yıllık vergi yani hâsil: 4386 akçedir.²⁹

08.07.1320 Tarihli Kızılkeçeli Köyü Son Osmanlı Nüfus Tahririndeki Köy Nüfus Esas Defterinin İncelenmesi

Bugün idari teşkilat olarak köy olan Kızılkeçeli’de muhtarlık arşivinde bulunan bir adet aile kütük defteri kaydına göre son Osmanlı nüfus tahriri 05.08.1320 (Miladi 1904) de yapılmıştır. Defter boyutu 50 cm X 70 cm’dir. Defterde toplam 59 aile kayıtlıdır. Verilen bilgilere göre son 20 – 25 yıldır yer değişiklikleri ve diğer kayıtlar köylerdeki defterlere işlenmemektedir. Deftere önce her nüfus hanesine bir hane numarası verilmiştir.

²⁵ Nuri Akbayar, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Devlet’i Nüfusu“, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, s. 1239.

²⁶ Akbayar, a.g.m., s. 1239.

²⁷ Karal, a.g.e., s. 10.

²⁸ *Nüfus Sicil Nizamnamesi*, Dersaadet 1316.

²⁹ *116 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1995.

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

Asıl Osmanlıca olan defterlerin ilçe nüfus müdürlüğü arşivinde olduğunu öğrendik. Ancak izin verilmediği için 1976 yılında yeni defterlere aktarılan bilgiler bu defterlere yazılmıştır. Defterde hanenin ilk sırasına hane reisinin bilgileri yazılmıştır. Hane reisinin isim ve varsa aile lakabı, baba adı, anne adı, doğum yeri, doğum tarihi, medeni hali, cinsiyeti ve soyadı yazılıdır. İkinci ve diğer sıralarda ise genellikle hane reisinin erkek kardeş, erkek çocuklar, takriben eş veya eşler var ise annesi ve kızlarıyla ilgili bilgiler vardır. Aile kütük defterinin karşı sayfasında ise o kişi ile ilgili doğum, ölüm, evlenme ve yer değiştirme ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Yapılan ilk nüfus yazımında Kızılkeçili Köyü'nde toplam nüfus hane sayısı 58'dir. Her haneye bir numara verilmiştir. Bu numaralar bugün kimliklerimizdeki "aile sıra" numaralarımızdır. Hane reisi olan kişinin bazen lakapları verildiği gibi bazen de sadece isim olarak yazılmıştır. Baba ve anne isimleri yazılırken eğer yaşıyor ise direk ismi, yaşamıyor ise isminin başına "ölü" ibaresi vardır.

Doğum yerleri genellikle "Bayındır"dır. Bayındır sınırları içinde doğanlar için ise sadece "Bayındır" yazılmaktadır. İlçe sınırları dışında doğanların doğum yerleri ise özellikle belirtilmektedir. Doğum yılı olarak "Rumi yılı" yazılıdır. Doğum yıllarını miladiye çevirmek için 584 ilave edilmelidir. Yaptığımız çalışmada ekteki köy nüfus özet defterinde de görüleceği üzere bütün veriler özet tablo şeklinde verilmiştir.

Yazımda köyde bulunan 58 hanede toplam kişi sayısı "328"dir. Hane başına ortalama nüfus miktarı ise (toplam kişi sayısı / hane sayısı=) 328/58:5.65'dir. Tarihi demografi araştırmalarında genellikle hane ortalama nüfus miktarı 4 olarak kabul edilmektedir. Kızılkeçili Köyü'ndeki hane başına ortalama nüfus miktarı bu rakamın çok üzerindedir. Yazımı yapılan hane reislerinin ortalama yaşı "41.29"dur. Yazımda en yaşlı hane reisi Hane no. "19"da kayıtlı olan Bekir oğlu "Çirkinoğlu İbrahim"dir. Yazımda "80" yaşındadır. Hane halkı dokuz erkek beş kadın olmak üzere toplam on dört kişiden oluşmaktadır. Hane bugün "TAŞ" soyadını kullanmakta olup, halk arasında "Savranlar" lakabı ile tanınmaktadır. Yazımda en genç olan kişi ise hane sıra numarası "9" olan Mustafa oğludur. Yazımda hane reisi olarak "7" yaşındadır. Hane halkı bir erkek üç kadın olmak üzere toplam dört kişiden oluşmaktadır. Hane bugün "kapalı kayıt" konumundadır. Yani soyu devam etmemektedir. Hane reislerinin cinsiyeti; 58 hane reisinin hepsi de (% 100) erkek olup aralarında hiç kadın hane reisi bulunmamaktadır.

Hane reislerinin defterde bulunan lakapları: Hane³⁰ 1-10-11-53 “Hacı”, H.2-3-4 “Tahtacıoğlu”, H.5 “Başoğlu”, H.6-7-14-15-24-52 “Koca”, H.8-9 “Cura”, H.12-13 “Karabacakoğlu”, H.16-17-18-57 “Deli”, H.19 “Çirkinoğlu”, H.20 “Kolcuoğlu”, H.21-22-48-49-58 “Kara”, H.23 “Kel”, H.25 “Çiloğlan”, H.26 “Sivrioğlu”, H.27-28 “Koçoğlu”, H.29 “Beycanoğlu”, H.30 “Çobanoğlu”, H.31 “Özçobanoğlu”, H.32-33-34 “Çakıroğlu”, H.35 “Solakoğlu”, 36-37-38 “İmamoğlu”, H.39-40-41 “Demircioğlu”, H.42-43 “Delibeyoğlu”, H.44 “Hudaycıoğlu”, H.45 “Kırlıoğlu”, H.46-47 “Karaoğlu”, H.50 “Öksüzöğlu”, H.54-55 “Çiloğlanoğlu”, H.56 “Çağlıoğlu”dur.

Hane reislerinin baba ve annelerinin sağ veya ölü olma durumları, -58 hane reisinin hepsinin de (% 100) anne ve babası sağdır. Hane reislerinin doğum yerleri; 58 hane reisinin hepsinin de (% 100) doğum yeri “Bayındır”dır. Hane reislerinin soyadları: 58 hanenin 54 tanesinin (% 93.10) soyadı defterde kayıtlıdır. 4 tanesinin (% 6.90) ise soyadı defterde kayıtlı değildir. Bunun nedeni ise bu hanelerin kapalı kayıt olması konumunda veya soyadı almadan önce naklen başka bir idari birime gitmesinden dolayıdır. Hane içi kişi sayısı, yazımda en kalabalık aile H.19 “TAŞ” soyadını taşıyan aile olan hanedir. Yazımda hanede toplam “14” kişi vardır. Yazımda hane içi kişi sayısı en az olan haneler ise “H.36-48-58”dir. Bu hanelerde kişi sayısı “2”dir.

Yazımdaki hanelerin su anda idari birimdeki lakapları yerine kullanılan kabile isimleri şunlardır; 1 “İlyas Çavuşlar”, H.2 “Koca Yusufklar”, H.3-4 “Tahtalılar- Paşalar”, H.6-7 “Karaoğlan oğulları”, H.8-9 “Çakırlar”, H.10-11-53 “Kır İsmailler”, H.12 “Ömerler”, H.13 “Bacaklar”, H.15 “Tozluoğulları”, H.16-18 “Topal Hasanlar- Koca Hüseyinler”, H.19 “Savranlar”, H.20 “Kadıoğulları”, H.21-22 “Musa Hocalar- Kayışlar”, H.23 “Yörük oğulları”, H.24 “Kara Osmanlar”, H.25-42-43-56 “Delibeyler”, H.26 “Kara Mehmetler”, H.28 “Değirmenciler- Koca Bıyıklar”, H.30-31 “Kel Çoban- Çobanoğulları”, H.32-33-34 “Köseler- Koca Köseler”, H.36-37-38 “Topallar- Kara Aliler”, H.39-40-41 “Mimarlar- Şer Hasanlar”, H.44 “Hedeyciler”, H.45 “Erkırlıoğulları”, H.46-47 “Çamurlar”, H.49 “Koca Ahmetler- Çakıcılar”, H.50 “Koca Hasanlar- Öksüzler”, H.51 “Koca Kırlılar- Kavaslar”, H.52-58 “Hafız Mehmetler- Delibey oğulları”, H.54-55 “Hamzalar”dır.

1320 yazımından sonra köy nüfus defterine kayıtlı olan hanelerin lakapları ise şunlardır, H.59 “Çamurlar”dır.1320 yazımındaki hanelerle ilgili açıklamalar; Bazı hanelerin kayıtları halen köy nüfus defterinde “kayıd devam” etmektedir. (%75.86) Bu haneler şunlardır: H.1 (Kayrak), H.2 (Çiftçiöğlu), H.3 (Çengere), H.4 (Cengerek),H.6-7 (Yakın), H.8-9

³⁰ Açıklama: Hane bundan sonra sadece “H.” ile gösterilecektir.

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

(Çatmalı), H.10-11 (Yurt), H.12 (Karabacak), H.13 (Bacak), H.14 (Tozgun), H.16-18 (Yaykın), H.19 (Taş), H.20 (Tülü), H.21-22 (Gökten), H.23 (Saban), H.24 (Sarıgedik), H.28 (Koç), H.29 (Bekçi), H.30-31 (Özçoban), H.32-33-34 (Irak), H.36-37-38 (Sokun), H.39 -41 (Irgat), H.44 (Heydeci), H.45 (Çelegen), H.46-47 (Çukurderesi), H.49 (Çayırılık), H.50 (Kızıl), H.51 (Kazar), H.52-58 (Koruluk), H.53 (Yurt), H.54-55 (Çiloğlu), H.57 (Uzгур)dur.

Bazı hanelerin kayıtları “kapalı kayıt” konumundadır. (% 24.13) Bu haneler şunlar: H.5-9-13-14-17-25-26-27-35-40-42-43-48-56’dır. Bazı haneler idari birimden başka bir idari birime yer değiştirerek kapalı kayıt konumundadır.(% 8.62) Bu haneler şunlardır: H.2 (Alanköy), H.16-47 (Turgutlu), H.54 (Gaziler Köyü), H.57 (Falaka Köyü)’dür. Bazı hanelerdeki kişilerin bazısı başka bir idari birime yer değiştirerek kaydını aldırılmışlardır. (% 20.68) Bu haneler şunlardır: H.1-18-19-20-21-29-50-51-52 (Turgutlu), H.8 (Falaka Köyü), H.32 (Ödemiş), H.34 (Kabağağaç Köyü- Turgutlu)’dur. Hanelerin defterdeki lakapları ile örtüşen soyadları şunlardır: H.5 Başoğlu (Başoğlu), H.12 Karabacakoğlu (Karabacak), H.26 Sivrioğlu (Sivrioğlu), H.28 Koçoğlu (Koç), H.30 Çobanoğlu (Özçoban), H.31 Özçobanoğlu (Özçoban), H.54-55 Çiloğan (Çiloğlu), H.56 Çağlıoğlu (Çağlı)’dır. Hanelerin aldığı soyadları ile bugün idari birimdeki lakapları örtüşenler şunlardır: H.13 Bacak (Bacaklar), H.30-31 Özçoban (Çobanoğlu), H.44 Hedeyci (Hedeyciler)’dir. 1320 yazımındaki kişilerin cinsiyet durumları: Yazımı yapılan 328 kişiden 159 kişi erkek (% 48.47), 169 kişisi (% 51.52) ise bayındır. 1320 yazımındaki kişilerin medeni durumları: Yazımı yapılan 328 kişiden 144 kişi (% 43.90) evli, 165 kişi (% 50.30) bekâr ve 19 kişisi (% 5.80) duldur.

Kızılkeçili’nin tespit edebildiğimiz bilinen nüfus sayım sonuçları şöyledir.³¹

1891	1904	1923 ³²	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997	2000
2	3	3	3	4	3	4	3	4	5	4	5	5	4	6	6	6
3	2	0	8	0	7	0	9	5	0	9	1	2	5	1	2	7
7	8	0	1	4	6	7	8	9	0	8	6	5	2	2	7	7

³¹ Sadiye Tutsak, *T.29 Mali 1307 (1891 miladi) Yılı Aydın Vilayet Salnamesi Cilt 2*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi, 1988.

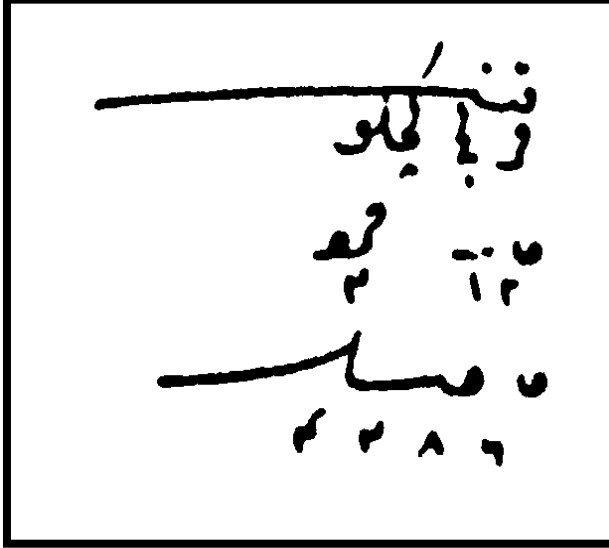
³² Erkan Serçe, *1923 Senesi İzmir Vilayet İstatistiği*, Cilt. 1, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2001, s. 16-17.

Köy sayım Kaynakları: 2008 yılı TÜİK adrese dayalı nüfus kayıt sistemi nüfus sayımı sonuçlarına göre 336 erkek, 322 kadın olmak üzere toplam 658 kişi nüfus vardır³³.

SONUÇ

1071 Malazgirt Savaş'ından sonra Anadolu'ya başlayan göçler ile birlikte Oğuzların Üçok kolunun Dağ Han soyundan Salur boyuna mensup olan Kızılkeçeli aşireti de Anadolu'ya gelmişlerdir. Aşiret Anadolu'ya geldikten sonra çeşitli bölgelere taşınmıştır. Bunlar arasında Çorum sancağı, Biga sancağı Ezine kazası, Kars-ı Maraş sancağı ve Saruhan sancakları bulunmaktadır. Günümüzde aşiretin yaşam sürdüğü Anadolu'da bazı bölgelerde Kızılkeçeli adından köyler bulunmaktadır. Çalışmamızın konusu olan İzmir ili Bayındır ilçesi Kızılkeçeli köy'ü de bunlardan biridir.

Köyün Osmanlı'nın ilk nüfus sayımı olan 1320 tarihli nüfus defterinde hane sayısı 58'dir. Yaptığım çalışmada köydeki hane sayısı, nüfus, hane reislerinin lakapları, köyde doğanların sayısı, ölü sayısı verilmiştir. Ayrıca Kızılkeçeli köyünün miladi 1891-2000 yılları arasında nüfus'u da çıkarılmıştır.

³³ İlgili yılların Genel Nüfus Sayımları (TÜİK Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi).

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

KIZILKEÇİLİ KÖYÜ_08.07/1320															
Hane no	İsim	Babası	Annesi	Doğum Yeri	Doğum Tarihi	Yazın Yaşı	Soyadları	Kırsı Sayısı	Lakap	Ayrıtlama	Erkek	Kadın	Evlü	Bekar	Dul
1	Hacı İlyas oğlu Hüseyin	İlyas	Hamife	Bayındır	1287	33	KAYRAK	8	İlyas Çavuşlar	Bazısı Tuğubtu nakil gitti	5	3	6	2	
2	Tahtaoğlu Yusuf	Bekir	Fama	Bayındır	1284	36	ÇİFTÇİOĞLU	5	Koca Yusufar	Alan köy nakil gitti	4	1	2	3	
3	Tahtaoğlu Abdülkadir	Ali	Emine	Bayındır	1278	42	ÇENGERE	5	Tahtalılar - Paşalar		2	3	4	1	
4	Tahtaoğlu Mehmet Şakir	Ali	Emine	Bayındır	1280	40	CENGEREK	5	Tahtalılar - Paşalar		1	4	2	2	1
5	Başoğlu Hasan	Mustafa	Ayşe	Bayındır	1283	37	BAŞOĞLU	5		Kapalı Kayıt	1	4	2	3	
6	Koca Yusuf oğlu	Yusuf	Fama	Bayındır	1280	40	YAKIN	5	Karaoğlan		3	2	4	1	

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

	İbrahim									oğulları									
7	Koca Yusuf oğlu Halil	Yusuf	Fatma	Bayındır	1284	36	YAKIN	4	Karaoğlu oğulları	1	3	2	1	1					
8	Cura Ahmet oğlu Mehmet	Bekir	Hatice	Bayındır	1286	34	CATMALLI	10	Çakırlar	6	4	7	2	1	Bazısı Falaka nakil gitti				
9	Cura Ahmet oğlu Mehmet	Mustafa	Zeynep	Bayındır	1313	7	ÇATMALLI	4	Çakırlar	1	3	2	1	1	Kepahı Kayıt				
10	Hacı Halil oğlu Mehmet	Halil	Fatma	Bayındır	1282	38	YURT	8	Kır İsmailler	5	3	3	5						
11	Hacı Halil oğlu Halil	Halil	Fatma	Bayındır	1289	31	YURT	5	Kır İsmailler	1	4	2	2	1					
12	Karabacak oğlu Ömer	İbrahim	Emine	Bayındır	1282	38	KARABACAK	3	Ömerler	1	2	2	1						
13	Karabacak oğlu Hasan	İbrahim	Emine	Bayındır	1284	36	BACAK	3	Bacaklar	1	2	2	1		Kepahı Kayıt				
14	Koca Mehmet oğlu Hüseyin	Mehmet	Zeynep	Bayındır	1277	43		3		2	1	2	1		Kepahı Kayıt				

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

15	Koca Mehmet oğlu Mehmet	Bekir	Hatice	Bayındır	1294	26	TOZGUN	5	Tozluoğulları		2	2	2	2	1
16	Deli Hüseyin oğlu Hasan	Hüseyin	Hatice	Bayındır	1268	52	YAYKIN	4	Topal Hasanlar - Koca Hüseyinler	Turgutu nakil ettiği	2	2	2	2	
17	Deli Hüseyin oğlu Ahmet	Hüseyin	Hatice	Bayındır	1281	39		5		Kapalı Kayıt	1	4	2	3	
18	Deli Hüseyin oğlu Hüseyin	Hüseyin	Hatice	Bayındır	1286	34	YAYKIN	7	Topal Hasanlar - Koca Hüseyinler	Bazısı Turgutu nakil ettiği	4	3	2	5	
19	Çirkinöğlü İbrahim	Bekir	Hatice	Bayındır	1240	80	TAŞ	14	Savranlar	Bazısı Turgutu - Alaaköy, nakil ettiği	9	5	6	7	1
20	Kolcuoğlu Mehmet	Süleyman	Emine	Bayındır	1258	62	TÜLÜ	10	Kadioğulları	Bazısı Turgutu nakil ettiği	4	6	4	6	
21	Kara İbrahim oğlu İbrahim	Mustafa	Maziye	Bayındır	1262	58	GÖKTEN	7	Musa Hocalar - Kayışlar	Bazısı Turgutu Nakil ettiği	3	4	2	4	1

22	Kara İbrahim oğlu Ahmet	Mustafa	Maziye	Bayındır	1265	55	GÖKTEN	7	Musa Hocalar - Kayışlar	5	2	2	5
23	Kel Ahmet oğlu Mustafa	Ahmet	Ayşe	Bayındır	1258	62	SABAN	5	Yörükkoşulları	2	3	2	3
24	Koca Mehmet oğlu Mustafa	Mehmet	Zeynep	Bayındır	1256	64	SARIGEDİK	8	Kara Osmanlar	5	3	4	4
25	Çiloğlu oğlu Hüseyin	Ali	Hanice	Bayındır	1263	57	ÇALOĞLU	5	Delî beyler	2	3	2	2
26	Sivrioğlu Mustafa	Osman	Fatma	Bayındır	1290	30	SIVRIOĞLU	4	Kara Mehmetler	2	2	4	4
27	Koçoğlu Mehmet	Osman	Ayşe	Bayındır	1256	64		2	Kapalı Kayıt	1	1	2	
28	Koçoğlu Mehmet	Mustafa	Fatma	Bayındır	1292	28	KOÇ	10	Değirmençiler - Kocabayraklar	5	5	6	3
29	Bıyancıoğlu Mustafa	İbrahim	Fatma	Bayındır	1259	61	BEKÇİ	5	Bazısı Turgutlu nakıl gitti	2	3	2	3
30	Çobanoğlu Habib	Mehmet	Ümmü	Bayındır	1276	44	ÖZÇOBAN	6	Kel çoban -	4	2	2	4

38	İmamoğlu Hasan	Mehmet	Ayşe	Bayındır	1309	11	SOKUN	5	Topallar - Kara Ailler		2	3	4	1
39	Demircioğlu Hasan	İbrahim	Fanna	Bayındır	1302	18	IRGAT	5	Mimarlar - Şer Hasanlar		2	3	4	1
40	Demircioğlu Mustafa	Hüseyin	Fanna	Bayındır	1278	42	IRGAT	8	Mimarlar - Şer Hasanlar	Kapalı Kayıt	1	7	2	5
41	Demircioğlu Mehmet	Süleyman	Hanice	Bayındır	1287	33	IRGAT	6	Mimarlar - Şer Hasanlar - Tasogülleri		2	4	2	4
42	Delibeoğlu Mehmet	Mehmet	Hanice	Bayındır	1252	68	YONAN	3	Deli beyler	Kapalı Kayıt	2	1	2	1
43	Delibeoğlu Mustafa	Bekir	Ayşe	Bayındır	1276	44	YONAN	3	Deli beyler	Kapalı Kayıt	2	1	2	1
44	Hudaycoğlu Mehmet	Mehmet	Ayşe	Bayındır	1272	48	HEDEYCI	5	Hebeyler		3	2	2	3
45	Karaoğlu Yusuf	Ali	Hanife	Bayındır	1291	29	ÇELEGEN	5	Elkarıoğulları		3	2	4	1
46	Karaoğlu Ahmet	Mehmet	Meryem	Bayındır	1277	43	ÇUKURDERESİ	6	Çamurlar		4	2	2	4

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

47	Karaoğlu Hüseyin	Mehmet	Meryem	Bayındır	1281	39	ÇUKURDERESİ	8	Çamurlar	Bazısı Turgudu ya nakil gitti	4	4	4	4	4	4
48	Kara Mehmet oğlu Yusuf	Mehmet	Fatma	Bayındır	1256	64		2		Kapalı Kayıt	1	1	1	1	1	1
49	Kara Mehmet oğlu Ahmet	Mehmet	Fatma	Bayındır	1258	62	ÇAYIRLIK	7	Koca Ahmetler - Çakırcılar		4	3	4	3		
50	Öksüzoğlu Bekir	Mehmet	Emine	Bayındır	1287	33	KIZIL	6	Koca Hasanlar - Öksüzler	Bazısı Turgudu nakil gitti	3	3	2	3	1	1
51	Halil	İbrahim	Ayşe	Bayındır	1295	25	KAZAR	5	Koca İbrahimler - Kavaslar	Bazısı Turgudu nakil gitti	3	2	2	2	1	1
52	Koca Mustafa oğlu Musib	Mustafa	Ayşe	Bayındır	1255	65	KORULUK	9	Hafız Mehmetler - Delibeyoğulları	Bazısı Turgudu nakil gitti	4	5	4	5		
53	Hacı İsmail oğlu İsmail	Halil	Hatice	Bayındır	1273	47	YURT	14	Kır İsmailler		6	8	6	8		8

54	Çiloğlan oğlu Süleyman	Hamza	Raziye	Bayındır	1267	53	ÇİLOĞLU	5	Hamzalar	Gaziler köyüne nakil gitti	4	1	2	3	
55	Çiloğlan oğlu Mehmet	Hamza	Raziye	Bayındır	1289	31	ÇİLOĞLU	11	Hamzalar		2	9	3	8	
56	Çağloğlu Hüseyin	Ali	Zeynep	Bayındır	1270	50	ÇAĞLI	3	Delî beyler	Kapalı Kayıt	1	2	2	1	
57	Delî Ali oğlu Halil	Ali	Emine	Bayındır	1297	23	UZGUR	5		Falaka ya nakil gitti	2	3	3	1	1
58	Kara Mustafa oğlu Mehmet	Mustafa	Emine	Bayındır	1310	10	KORULUK	2	Hafız Mehmetler - Delibeyoğulları		1	1	1	1	1
			Ortalama yazın yaşı		41,3	Toplam	328	Hane nüfus ortalaması: 5.65			159	169	144	165	19
	1957														
59	Mustafa	Hüseyin	Meryem	Bayındır	1938		ÇUKURDERESİ		Çamurlar	Turgutbuda nakil geldi					

KAYNAKÇA

116 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530).
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1995.

Akbayar, Nuri, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Devlet’i Nüfusu”,
Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul İletişim
Yayınları, 1983.

Akkuş, Tacettin, *Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (1840-1845)*, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, Balıkesir 2001.

Aydın, Mahir, “Sultan II. Mahmut Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”,
Sultan II. Mahmut Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989,
İstanbul 1990.

Çadircı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara 1997.

Doğru, Halime, “Osmanlı Devletinde Toprak Yazımından Nüfus Sayımına Geçiş ve Bir Nüfus Yoklama Defteri Örneği”,
Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, Eskişehir 1989.

Halaçoğlu, Yusuf, *Anadolu’da Aşiretler Cemaatlar Oymaklar (1453-1650)*, 6. Cilt, TTK, Ankara 2009.

Karal, Z. Enver, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1943.

Kızılkeçili Köyü Muhtarlık Arşivi Köy Nüfus Esas Defteri.

Lütfi Tarihi, Cilt: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Necat Çetin Özel Arşivi

Nüfus Sicil Nizamnamesi, Dersaadet, 1316.

Salur, S. Faruk, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 36, TDV Yayınları, Ankara, 2009.

Sarıcaoğlu, E. Mehmet, *Milli Tarih Açısından Osmanlı Devleti’nde Merkez Taşra İlişkileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Serçe, Erkan, *1923 Senesi İzmir Vilayet İstatistiği*, Cilt: 1, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2001.

Cilt:1 Sayı:2 Yıl:2017
1-23
ISSN:2564-6583
e-ISSN: 2602-229X

Necat ÇETİN

Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1986.

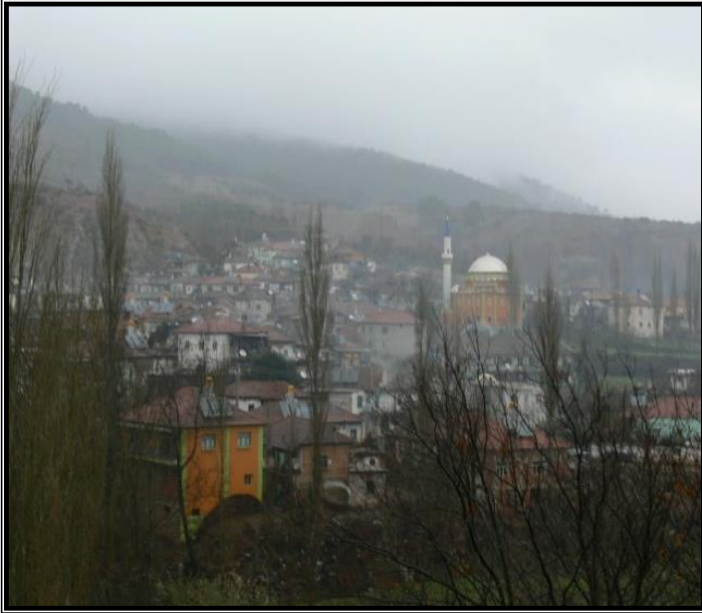
Tutsak, Sadiye, *T.29 Mali 1307 (1891 Miladi) Yılı Aydın Vilayet Salnamesi Cilt 2*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Bitirme Tezi, 1988.

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

EK: 1

EK: 2

Necat ÇETİN

EK: 3

EK: 4

Bayındır Kızılkeçili Köyünde Rumi 1320 Yılı Son Nüfus Tahriri

EK: 5

EK: 6

“CANLILAR VE ENERJİ İLİŞKİLERİ” ÜNİTESİNİN ÖĞRETİMİNDE ANİMASYON TEKNİĞİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ¹

Atilla TEMUR*

Nurullah ERDEMİR**

Hüseyin ARTUN***

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; “Canlılar ve Enerji İlişkileri” ünitesinin öğretiminde bilgisayar destekli animasyon tekniğinin öğrenci başarısı üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Çalışmada yarı-deneysel yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini, Bitlis ili Ahlat ilçesindeki bir ortaokulun 8. sınıfında öğrenim gören 36 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada, veri toplama aracı olarak Fen ve Teknoloji Başarı Testi (FETEBAT) kullanılmıştır. Öğrencilerin başarılarına bilgisayar destekli animasyon kullanımının bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesi için bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Kontrol grubunun puan ortalamasının 7.75; deney grubunun ise 10.65 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark olduğu, söz konusu bu farkın da deney grubunun lehine olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, bilgisayar destekli animasyon ile yapılan öğretimin öğrencilerin başarıları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Fen Öğretimi, Animasyon, Canlılar ve Enerji İlişkileri

Influence of the Animation Technique for Teaching the Lesson Unit of “Relationships Between Living Beings and Energy” on Students’ Achievement

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the influence of the computer-aided animation technique for teaching the lesson unit of “Relationships between Living Beings and Energy” on students’ achievement. In the study, the semi-experimental research method was used. The research sample included a total of 36 8th grade students attending a secondary school in the Ahlat, a district in the city of Bitlis. In the study, the lesson unit of “Relationships between Living Beings and Energy” was taught to the control group students with the traditional teaching method control and to the experimental group students with the animation technique. As the data collection tool, Science and Technology Achievement Test (STAT) was used. The

¹ Bu çalışma ikinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi ABD, temurat@yahoo.com

** Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

*** Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği ABD, huseyinartun@gmail.com

Atilla TEMUR-Nurullah ERDEMİR-Hüseyin ARTUN

research hypotheses were tested with independent t-test analysis. The results of the analysis revealed that the control group students and the experimental group students had mean scores of 7.75 and 10.65, respectively. In addition, a significant difference was found between the control group and the experimental group. Consequently, teaching with the computer-aided animation technique had positive influence on the students' levels of academic achievement.

Keywords: Science Teaching, Animation, Living Beings, Relationships with Energy

1. GİRİŞ

Öğrenciler, günlük yaşamlarında pek çok fenle ilgili olaylar ve kavramlar ile karşılaşmaktadırlar. Buna bağlı olarak, bu olaylar ve kavramlar hakkında bilgi edinmeye çalışmaları fen dersinin tam olarak anlaşılmasını zorunlu hale getirmektedir. Fen bilimlerinin amacı da; yapıcı, üretici, eleştirel düşünme yeteneğine sahip, elde ettiği bilgi ve becerileri günlük hayatta kullanabilen, karşılaşılan sorunlara çözüm üretebilen, bilim ve teknoloji arasında ilişki kurabilen nesiller yetiştirmektir (Çepni, Özsevgeç, ve Bacanak, 2001). Bu açıdan bakıldığında okullarda, etkili bir fen ve teknoloji öğretiminin gerçekleştirilmesi gerektiği söylenebilir. Fen ve teknoloji dersinde bilimsel kavram ve prensiplerin çok fazla olması ve bu kavramların öğrencilere yabancı gelmesi, fen ve teknoloji öğretimini zorlaştırmaktadır (Küçüküran, 2003). Bu zorluğu aşmada en önemli görev öğretmenlere düşmektedir. Öğretmenlerinde, öğretim sürecinde iyi bir öğrenme metodu sunarak bu süreci öğrenci merkezli bir yapıya çevirmeleri gerekmektedir (Artun, 2013; Gömleksiz ve Erten, 2010).

Günümüzde okullarda verilen eğitimin kalitesini yükseltmek için çeşitli duyu organlarına hitap eden araç ve gereçleri sınıfa taşıyan eğitim teknolojisinin kullanımı gün geçtikçe önem kazanmıştır (Pala, 2006). Teknolojinin ilerlemesi ve eğitime verilen önemin artmasıyla, eğitim sorunlarının çözümünde de teknolojik olanaklardan yararlanmak kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu teknolojik olanaklardan birisi olan bilgisayar, kullanımı hızla yaygınlaşan bir araç haline gelmiş, bilgisayarlar öğrenme amacı başta olmak üzere çok değişik şekillerde kullanılacak konuma geçmiştir (Weidenmann, 1995; Çelikler, Güneş ve Güneş, 2011). Eğitimde kullanılan görsel ve işitsel araçlar, öğrenmenin kalıcı izli olmasını sağlar. Eğitim ve öğretimde kullanılan bilgisayarlar başta olmak üzere çeşitli materyaller ne kadar çok duyu organına hitap ederse, öğrenme o kadar etkili ve kalıcı izli olmanın yanında, eğitim ve öğretim etkinliklerinin verimini artırırken, öğretmenlere de yardımcı olur (Ro-haan, Taconis ve Jochems, 2010).

Bilim ve teknolojinin baş döndürücü bir hızla geliştiği günümüzde fen bilgisi eğitimi çok farklı teknik ve yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Bu yöntem ve teknikler içerisinde en etkili olanlardan bir tanesi de animasyon tekniğidir (Lawson, 1995; Evrekli ve Balım, 2015; Aslan-Efe, 2015; Emrahoğlu ve Bülbül, 2010). Animasyon genel anlamı ile bir nesneye hayat

“Canlılar Ve Enerji İlişkileri” Ünitesinin Öğretiminde Animasyon Tekniğinin Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi

ve canlılık verme sanatı olarak tanımlanabilir. Animasyon, bir nesneyi hareket halinde gösteren birçok durağan görüntü oluşturmak ve bu görüntüleri hızla arka arkaya oynatarak nesnenin gerçekten hareket ettiğini düşünmemizi sağlamak şeklinde tanımlanmıştır (Arıcı ve Dalkılıç, 2006; Karaçöp, Doymuş, Doğan ve Koç, 2009). Bu anlamda animasyon görsel etkileri olan bütün dönüşümleri ve hareketlilikleri içine almaktadır (Çalışkan, 2002; Karaçöp, Doymuş, Doğan ve Koç, 2009; Aslan-Efe, 2015). Bilgisayar animasyonu ise bilgisayarlarda grafik araçlar kullanılarak görsel etkilerin oluşturulmasıdır (Doyle, 2001; Karaçöp ve diğ., 2009; Aslan-Efe, 2015). Bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin animasyon alanına da yansımış olması bilgisayarda animasyon uygulamalarını kolaylaştırmıştır. Özellikle çoklu ortam (multimedia) teknolojileri ile bütünleşik olan bilgisayar ortamında gerçek görüntülerin grafikleri, metinleri, gerçek ses ve animasyonları birleştirme imkânları eğitim yazılımı gerçekleştirme sürecinde pek çok fayda sağlamaktadır (Karaçöp ve diğ., 2009; Emrahoğlu ve Bülbül, 2010). Animasyon tekniğinin kullanıldığı eğitim yazılımları sayesinde öğrencilere öğretilmek istenen soyut olayları veya varlıkları somutlaştırma ve zihinde canlandırma güçlükleri ortadan kaldırılabilir. Böylece öğrenci için zengin bir öğrenme ortamı oluşturulabilmektedir (Karaçöp ve diğ., 2009; Emrahoğlu ve Bülbül, 2010; Aslan-Efe, 2015). Örneğin, biyoloji dersinde alyuvarların hücreye oksijen taşıması bir senaryo çerçevesinde çizgi film karakteri ile aktarılabilir (Çakır, 1999; Erişen, Kılıç, Pelit ve Hüseyin, 2002). Fizik dersinde ısınan suyun buhar haline dönüşmesi animasyon kullanılarak anlatılabilir. Sınıf öğretmeni adaylarının çevreye yönelik tutuma etkisi incelenirken animasyon destekli öğretim yöntemi kullanılmaktadır (Aslan-Efe, 2015). Ortaöğretim dokuzuncu sınıf fizik dersi “optik” ünitesinin öğretiminde, bilgisayar destekli öğretim yöntemlerinden animasyonların ve simülasyonların akademik başarıya ve kalıcılığa etkisini sınamak amacıyla çeşitli türden çalışmalar yapılmıştır. Bilgisayar animasyonları, eğitimde uygulamalı stratejinin bir parçası olduğu zaman öğrencilere geri bildirimde de kullanılabilir (Rieber, 1990). Ayrıca bilgisayar animasyonu çeşitli eğitsel gereksinimlerde değişmelere ihtiyaç duyulduğu zaman kolay bir şekilde düzeltilebilir (Milheim, 1993). Rieber’e (1990) göre, öğrenciler yeni bir konuyu öğrendikleri zaman animasyonlarla sağlanan detayları ya da konuyla ilgili ipuçlarını nasıl değerlendirebileceğini bilmeyebilir. Bu nedenle öğrenciler animasyonla gösterilen yüzeysel özelliklere yoğunlaşmasına karşın verilen önemli detayları gözden kaçırabilir. Buradan yola çıkarak çalışmanın amacı; “Canlılar ve Enerji İlişkileri” ünitesinin öğretiminde bilgisayar destekli animasyon tekniğinin öğrenci başarısı üzerindeki etkisinin incelenmesidir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada yarı-deneyssel yöntem kullanılmıştır. Çalışmada bilgisayar destekli (BDÖ) animasyon yönteminin uygulandığı bir deney grubu, bir de konu anlatımına dayalı fen öğretiminin (KFÖ) uygulandığı kontrol grubu kullanılmıştır. Çalışmaya ait desen Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmanın Deseni

Gruplar	Ön-test	Uygulama	Son-test
Deney grubu	*T ₁	BDÖ	**T ₂
Kontrol grubu	T ₁	KFÖ	T ₂

*T₁: Ön test; **T₂: Son test

Tablo 1’ de, BDÖ; animasyonla ders anlatımının kullanıldığı deney grubunu KFÖ ise konu anlatımına dayalı kontrol grubunu göstermektedir. T; Fen ve Teknoloji Başarı Testini (FETEBAT) göstermektedir. FETEBAT, her iki gruba da “Canlılar ve Enerji İlişkileri” ünitesinden önce uygulanarak gruplar arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı test edilmiştir. Deney grubunda bilgisayar destekli animasyon tekniği kullanılmadan önce öğrenciler, animasyon hakkında bilgilendirilmiştir. Ayrıca deney grubu öğrencilerinin öğrenci çalışma kitabındaki etkinlikleride takip etmeleri istenmiştir. Kontrol grubu öğrencilerinin ise öğrenci çalışma kitapları süreç sonunda toplanmıştır. FETEBAT, üniteye girişte ön-test olarak, ünite bitiminde de son-test olarak deney grubu öğrencilerine ve kontrol grubu öğrencilerine uygulanmıştır.

Çalışma Grubu

Bu çalışmanın örneklemini Bitlis ili, Ahlat ilçe merkezinde bulunan, bir ortaokulun 8. sınıfında öğrenim gören 36 öğrenci oluşturmaktadır. Deney ve kontrol grubu seçilirken rasgele yöntemle seçime gidilmiştir. Bilgisayar destekli animasyon tekniğinin uygulandığı deney grubu (n=17) ve konu anlatımına dayalı fen öğretiminin uygulandığı kontrol grubu ise (n=19) olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışma, 20 sorudan oluşan Fen ve Teknoloji Başarı Testinden ibarettir. Bu ölçme aracından elde edilen veriler SPSS paket programı

“Canlılar Ve Enerji İlişkileri” Ünitesinin Öğretiminde Animasyon Tekniğinin Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi

kullanılarak değerlendirilmiştir. Test 1998–2011 yılları arasında Ortaöğretim Kurumları Seçme Sınavında (OKS) ve Seviye Belirleme Sınavı (SBS) “Canlılar ve Enerji İlişkileri” konularını içeren 50 soruluk bir soru havuzu oluşturulmuştur. Soru havuzunda yer alan sorulardan hangilerinin kullanılması gerektiği, öğrencilerin bilgi seviyeleri ve çalışmanın amacı göz önüne alınmıştır. Milli Eğitime Bağlı ortaokullarda görev yapan üç fen ve teknoloji öğretmeninden ve alanında uzman akademisyenlerden de yardım alınarak soruların kapsam geçerliği sağlanmıştır. Veri toplama aracının son hali çoktan seçmeli 20 sorudan oluşmaktadır. Her soru bir doğru ve üç çeldirici seçenektен oluşmaktadır. Test uzmanlar tarafından incelenmiş ve testin güvenilirlik çalışması yapılırken KR-20 ve bir testi iki eş yarıya bölme yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre güvenilirlik $\alpha = 0.81$ olarak hesaplanmıştır. Kullanılan soruların geçerliliği uzman kişiler tarafından değerlendirilmiş ve çalışmada kullanılmak üzere uygun olduğu belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Uygulanan Shapiro-Wilks testi sonucunda deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin normal dağılım gösterdikleri görülmüştür ($p>0.05$). Buran hareketle, verilerin analizinde parametrik testlerden olan bağımsız t-testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak $p<0.05$ baz alınmıştır.

Uygulama Süreci

Bu çalışma, 3 hafta süresince devam etmiştir. 8. sınıflardan uygulamayı yapan öğretmenin fen ve teknoloji dersini verdiği iki farklı şubede toplam 36 öğrenci çalışmaya katılmıştır. Kontrol grubunda konu anlatımlı fen öğretimi şeklinde ders işlenirken, deney grubunda bilgisayar destekli animasyon tekniği kullanılmıştır. Fen ve teknoloji dersleri haftada 4 saat olmak üzere düzenli bir şekilde işlenmiştir. Kontrol grubunda özellikle düz anlatım kullanılarak, öğrenciden çok öğretmen aktif halde olmuştur. Ayrıca soru-cevap tekniği ile tartışma yöntemi de kullanılmıştır. Öğrencilere derslere gelmeden önce konuyu okumaları gerektiği söylenmiştir. Öğrencilerin ders sırasında öğretmeni dikkatlice dinlemeleri gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca ders esnasında anlaşılmayan bir konu olduğunda veya çözmekte zorlandıkları bir problem olduğunda soruyu direkt olarak öğretmene yöneltmelerinin daha uygun olacağı söylenmiştir. Ders esnasında dikkati dağıtacak davranışlardan, özellikle konu anlatılırken konuyu bölebilecek nitelikteki ders dışı soru ve isteklerden kaçınmaları gerekliliği üzerinde de durulmuştur. Çalışmalar, bilgisayar laboratuvarında her öğrenciye MEB vitamin şifresi oluşturulduktan sonra öğretmen gözetiminde gerçekleştirilir. Konunun tüm bölümleri kavram haritası ile tanıtılmış ve konular parça parça sunulmuştur. Deney grubunda konular, animasyonlar ve

Atilla TEMUR-Nurullah ERDEMİR-Hüseyin ARTUN

sesli anlatımla işlenmiştir. Konu işlendikten sonra etkileşimli alıştırmalar ve örnek soru çözümü yapılmıştır. Anlaşılamayan konular tekrar tekrar gözden geçirilmiştir. Tüm ünite işlendikten sonra deneme sınavlarına geçilmiştir. Daha sonra deneme sınavının sonuçları değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucu yanlış cevaplandırılan konular tekrar gözden geçirilmiştir. Öğrencilerin derse karşı güdülenmeleri sağlanmıştır. Ayrıca her öğrencinin iş ve işlem basamakları sırasında da davranışlarının gözlenerek gerekli değerlendirmelerin anında yapılacağı hatırlatılmıştır.

3. BULGULAR

Bilgisayar desteli animasyon tekniği uygulanmadan önce deney ve kontrol grupları arasında akademik başarı açısından bir fark olup olmadığının belirlenmesi için ön test puanlarına bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2. Kontrol ve Deney Grubu Ön-test Puanlarına Ait Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

Gruplar	Öğrenci sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Bağımsız Gruplar t-testi		
				t	Sd	Önem düzeyi (p)
Kontrol grubu	19	7.38	3.16	1.76	31	P=0.087
Deney grubu	17	9.24	2.88			

Tablo 2' de, kontrol grubunun puan ortalamasının 7.38; deney grubunun ise 9.24 olduğu görülmektedir. Kontrol grubunun standart sapmasının 3.16, deney grubunun standart sapması ise 2.88 olduğu görülmektedir. Ayrıca deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($t=1.76$; $p>0.05$).

Öğrencilerin akademik başarılarına bilgisayar destekli animasyon tekniği kullanımının bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesi için bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3' de verilmiştir.

Tablo 3. Kontrol ve Deney Grubu Son-test Puanlarına Ait Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

Gruplar	Öğrenci sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Bağımsız Gruplar t-testi		
				t	Sd	Önem düzeyi (p)
Kontrol grubu	19	7.75	2.40	2.64	31	P=0.013
Deney grubu	17	10.65	3.69			

Tablo 3’ de, kontrol grubunun puan ortalamasının 7.75; deney grubunun ise 10.65 olduğu görülmektedir. Kontrol grubunun standart sapmasının 2.40, deney grubunun standart sapması ise 3.69 olduğu görülmektedir. Ayrıca deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($t=2.64$; $p<0.05$).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitim teknolojilerinin fen öğretiminde çok yönlü kullanılmasına bağlı olarak öğrencilerin fene karşı var olan ilgi ve merakları artacak, bunun yanında fene karşı da akademik yönde daha da başarılar sergilemeye başlayacaklardır (Karaçöp ve diğ., 2009; Çelikler, Güneş ve Güneş, 2011). Deney grubuna bilgisayar destekli animasyon yöntemi ile fen öğretimi uygulanırken, kontrol grubuna konu anlatımlı fen öğretimi metodu uygulanmıştır. Uygulama öncesinde deney ve kontrol grubunda istatistiksel değerler göz önüne alındığında ön-test sonuçlarına göre fen ve teknoloji başarı testinde (FETEBAT) anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 2). Uygulamanın sonunda, “Canlılar ve Enerji İlişkileri” ünitesinin öğrenilmesinde, iki farklı öğretimin öğrenci başarısına etkisini incelemek için bütün öğrencilere son-test olarak verilmiştir. Deney grubu öğrencilerinin, kontrol grubu öğrencilerine göre daha fazla bilgi elde ettikleri görülmüştür.

Atila TEMUR-Nurullah ERDEMİR-Hüseyin ARTUN

Hem deney grubu, hem de kontrol grubu öğrencilerinin, fen ve teknoloji başarı testi (FETEBAT) son-test verilerine göre istatistiksel olarak kazançlar elde ettikleri görülmüştür (Bkz. Tablo 3). Yukarıdaki sonuçlar literatürde yapılan diğer çalışmalarla da desteklenmiştir. Akçay ve ark. (2005) tarafından yapılan çalışmada ilköğretim Fen Bilgisi dersinde 6. sınıflardaki “Çiçekli Bitkiler” konusunun öğretiminde bilgisayar destekli öğretim yapılmış ve sonuç olarak deney grubunun son test puan ortalaması ile kontrol grubunun son test puan ortalaması arasında, deney grubu lehine 7.48 puanlık bir fark bulunmuştur. Bu sonuca göre; bilgisayar destekli öğretim ile fen öğretimi alan deney grubundaki öğrencilerin, geleneksel öğretim yöntemi ile fen öğretimi alan kontrol grubundaki öğrencilere göre fen bilgisi dersindeki akademik başarıları anlamlı bir düzeyde arttığı sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan, Çelikler, Güneş ve Güneş (2011)’ in yaptıkları çalışmada da, fen bilgisi öğretmenliği Genel Kimya ders içeriğinde yer alan asitler ve bazlar konusunun bilgisayar destekli öğretim yöntemi ile işlenmesinin akademik başarıya ve kalıcılığa olan etkisi araştırılmış ve öğrencilerin bilgisayar destekli öğretim üzerine görüşleri ele alınmıştır. Öğrenciler rastgele 40’ar kişiden oluşan iki gruba ayrılmıştır. I. gruba geleneksel öğretim yöntemi uygulanırken, II. gruba bilgisayar destekli öğretim yöntemi uygulanmıştır. Elde edilen istatistiksel analiz sonuçlarına göre, bilgisayar destekli öğretim yönteminin uygulandığı deney grubunun, geleneksel yöntemin uygulandığı kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde daha başarılı olduğu gözlenmiş ve bilgisayar kullanımının kalıcılığı olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.

İlköğretim fen ve teknoloji dersinde animasyonların kullanılmasının öğrenci merkezli öğretime yardımcı olduğu sonucu başka çalışmalarla da desteklenmektedir (Aslan-Efe, 2015; Arıcı ve Dalkılıç, 2006; Evrekli ve Balım, 2015; Emrahoğlu ve Bülbül, 2010; Sanger, Brecheisen, & Hynek, 2001; Yang, Andre, & Greenbowe, 2003; Yılmaz ve Tezcan 2003; Özmen ve Kolomuç, 2004; Öztürk-Ürek ve Tarhan, 2005; Talib, Matthews, & Secombe, 2005; Aydoğdu, 2006; Pektaş, Türkmen ve Solak, 2006; Özmen, 2008; Frailich, Kesner, & Hofstein, 2009; Özmen, Demircioğlu ve Demircioğlu, 2009). İlköğretim fen ve teknoloji derslerinde animasyon kullanılması, öğrencilerin öğrenme süreçlerinin devamlılığını sağladığı, eksik öğrenmelerin belirlenmesine ve giderilmesine yardımcı olduğu, sık tekrar edilebilme özelliği sağladığından dolayı ilköğretim altıncı sınıf fen ve teknoloji dersi ünitelerinin her birinde öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağladığı sonucuna varılabilir (Güvercin, 2010). Bu yargı yapılan literatürde çapıtlı çalışmalarla da desteklenmiştir. Aslan-Efe (2015)’nin çalışmasında, animasyon destekli öğretim yönteminin geleneksel yöntemle göre başarıya ve çevreye yönelik tutuma etkisi araştırılmıştır. Araştırma Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği 2. sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 2010-2011 eğitim öğretim yılının güz döneminde 8 hafta boyunca devam etmiştir. Deneysel

“Canlılar Ve Enerji İlişkileri” Ünitesinin Öğretiminde Animasyon Tekniğinin Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi

nitelikli bu araştırmada, son test kontrol gruplu modeli kullanılmıştır. Kontrol ve deney grupları birbirine denk olan gruplar arasından rastgele seçilmiştir. Kontrol grubunda geleneksel yöntem ile ders işlenirken, deney grubunda animasyon destekli tabanlı öğretim yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak çevre eğitimi başarı testi ve çevreye yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak, animasyon destekli çevre eğitimi uygulaması gerçekleşen deney grubu ile geleneksel çevre eğitimi gerçekleşen kontrol grubu başarı puanları karşılaştırıldığında, sonucun deney grubu öğrencilerinin lehine olduğu görülmüştür. Karaçöp ve diğ. (2009)'nin çalışmasında ise, işbirlikli öğrenme metodunun bir alt tekniği olan jigsaw tekniği ve bilgisayar animasyonları tekniğinin öğrencilerin genel kimya II dersindeki akademik başarılarına etkisini incelemek amacı ile yapılmıştır. Çalışmaya Genel Kimya-II dersini alan üç sınıftaki toplam 122 fen bilgisi öğretmenliği birinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırmada, Kimya Akademik Başarı Testi ve Bilimsel Düşünme Beceri Testi olmak üzere iki ölçme aracı kullanılmıştır. Elektrokimya ünitesinin öğretimi; deney gruplarında bilgisayar animasyon ve jigsaw tekniği ile kontrol grubunda ise geleneksel anlatım yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, bilgisayar animasyonları kullanılarak gerçekleştirilen bilgisayar destekli öğretim yöntemi ve jigsaw tekniği ile dersin işlenmesi, geleneksel anlatım yöntemine göre daha başarılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Bilgisayar destekli öğretim üzerine yapılan çalışmalarda araştırmacılar, bilgisayar destekli öğretimin öğrencilerin akademik başarılarını artırmada geleneksel öğretim yöntemlerine göre daha etkili olduğu görüşündedirler (Çelikler, Güneş ve Güneş, 2011; Daşdemir, 2006; Arıkan, Aydoğdu, Doğru ve Uşak, 2006; Aykanat, 2005; Karaçöp ve diğ., 2009). Bu literatür sonuçlarına dayanarak; deney grubundaki öğrencilerin son testlerinin yüksek olmasını animasyonların öğrencilerin düşünme becerilerini artırdığı, öğrenmelerini kolaylaştırdığı, kendi kendilerine öğrenmelerinde sorumluluk alma duygusunu geliştirdiği, fen öğrenmelerinin yanında mantıklı düşünmelerini geliştirdiği, makul sorular sorup cevaplar aramalarına ve günlük hayatta karşılaştıkları problemleri çözmelerinde de etkili olduğu, üst düzey zihinsel becerileri geliştirmesine yardımcı olduğu sonucuna varılabilir (Mayer ve Anderson 1991; Doymuş ve ark., 2009; Tasker ve Dalton 2006; Arıkan, Aydoğdu, Doğru ve Uşak, 2006; Atam 2006). Bu sonuçta literatürle benzerlik göstermektedir.

5.KAYNAKLAR

- Akçay, S., Aydoğdu, M., Yıldırım, H.B. & Şensoy, Ö. (2005). Fen eğitiminde ilköğretim altıncı sınıflarda çiçekli bitkiler konusunun bilgisayar destekli öğretimin öğrenci başarısına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 103-116.
- Arıcı, N. & Dalkılıç, E. (2006). Animasyonların bilgisayar destekli öğretime katkısı: Bir uygulama örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2(14), 421-430.
- Arıkan, F., Aydoğdu, M., Doğru, M. & Uşak, M. (2006). Bilgisayar destekli biyoloji öğretiminin öğrenci başarısına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 171, 177-186.
- Artun, H. (2013). Yedinci sınıf öğrencilerinin çevre eğitimine yönelik tasarlanan modüler öğretim programının etkililiğinin araştırılması. *Doktora Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Aslan-Efe, H. (2015). Animasyon destekli çevre eğitiminin akademik başarıya, akılda kalıcılığa ve çevreye yönelik tutuma etkisi. *Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 130-143.
- Atam, O. (2006). Oluşturmacı yaklaşıma dayalı olarak fen ve teknoloji dersi ısı-sıcaklık konusunda hazırlanan yazılımın ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına ve kalıcılığa etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aydoğdu, C. (2006). Bilgisayar destekli kimyasal bağ öğretiminin öğrenci başarısına etkisi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 80-90.
- Aykanat, F., Doğru, M. & Kalender, S. (2005). Bilgisayar destekli kavram haritaları yöntemiyle fen öğretiminin öğrenci başarısına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(2), 91-400.
- Çelikler, D., Güneş, M.H. & Güneş, T. (2011). Asitler ve bazlar konusunun bilgisayar destekli öğretiminin kalıcı öğrenme ve öğrenci başarısı üzerine etkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 7, 21-36.
- Çakır, H. (1999). Bilgisayar destekli eğitimde grafik ve animasyon tekniklerinin kullanılması. *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çalışkan, S. (2002). *Uzaktan Eğitim Web Sitelerinde Animasyon Kullanımı*. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu, 23-25 Mayıs 2002, Eskişehir.
- Çepni, S., Özsevgeç, T. & Bacanak, A. (2001). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*, X.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 7-9 Haziran, Bolu.

“Canlılar Ve Enerji İlişkileri” Ünitesinin Öğretiminde Animasyon Tekniğinin Öğrenci Başarıları Üzerindeki Etkisi

- Daşdemir, İ. (2006). Fen bilgisi dersinde animasyon kullanımının akademik başarı ve kalıcılığa etkisi. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Doyle, A. (2001). Web Animation. *Technology & Learning. Sep. Vol. 22 Issue 2*.
- Doymuş, K., Şimşek, U. & Karaçöp, A. (2009). The effects of computer animations and cooperative learning methods in micro, macro and symbolic level learning of states of matter. *Eğitim Araştırmaları Eurasian Journal of Educational Research*, 36, 109-128.
- Emrahoğlu, N. & Bülbül, O. (2010). 9. sınıf fizik dersi optik ünitesinin bilgisayar destekli öğretiminde kullanılan animasyonların ve simülasyonların akademik başarıya ve akılda kalıcılığa etkisinin incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 19, Sayı 3, Sayfa 409-422.
- Erişen, Ö., Kılıç, Ü., Pelit, N. ve Hüseyin, V. (2002). *Uzaktan eğitim programlarına genel bir bakış*. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu, 23-25 Mayıs 2002, Eskişehir.
- Evrekli, E. & Balım, A. G. (2015). Fen derslerinde animasyon destekli kavram karikatürleri kullanımının altıncı sınıf öğrencilerinin sorgulayıcı öğrenme becerileri algılarına etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(11), 109-136.
- Frailich, M., Kesner, M. & Hofstein, A. (2009). Enhancing students' understanding of the concept of chemical bonding by using activities provided on an interactive website. *Journal of Research in Science Teaching*, 46 (3), 289-310.
- Güvercin, Z. (2010). Fizik dersinde simülasyon destekli yazılımın öğrencilerin akademik başarısına, tutumlarına ve kalıcılığa olan etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gömlüksiz, M.N. & Erten, P. (2010). Mesleki ve teknik ortaöğretimde modüler öğretim programının uygulanmasında karşılaşılan güçlükler: Nitel bir çalışma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 174-198.
- Karaçöp, A., Doymuş, K., Doğan, A. & Koç, Y. (2009). Öğrencilerin akademik başarılarına bilgisayar animasyonları ve jigsaw tekniğinin etkisi. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1, 211-235.
- Küçükturan, G. (2003). Okul Öncesi Fen Öğretiminde Bir Teknik: Analoji, *Milli Eğitim Dergisi*, 157.
- Lawson, A.E. (1995). *Science teaching and the development of thinking*, Wadsworth Press. California.

Atila TEMUR-Nurullah ERDEMİR-Hüseyin ARTUN

- Mayer, R. & Anderson, R.B. (1991). Animation need narration: an experimental test of dual coding hypothesis. *Journal of Education Psychology*, 83(4): 484-490.
- Milheim, W.M. (1993). How to use animation in computer assisted learning. *British Journal of Educational Technology*, 24 (3), 171-178.
- Özmen, H. (2008). The influence of computer-assisted instruction on students conceptual understanding of, chemical bonding and attitude toward chemistry. A case for Turkey. *Computers Education*, 51: 423-438.
- Özmen, H. Demircioğlu, H. & Demircioğlu, G. (2009). The effects of conceptual change texts accompanied with animations on overcoming 11th grade students' alternative conceptions of chemical bonding. *Computers Education*, 52, 681-695.
- Özmen, H. & Kolomuç, A. (2004). Bilgisayarlı öğretimin çözümler konusundaki öğrenci başarısına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12 (1), 57-68.
- Öztürk-Ürek, R. & Tarhan, L. (2005). Kovalent bağlar konusundaki kavram yanlışlarının giderilmesinde yapılandırıcılığa dayalı bir aktif öğrenme uygulaması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 168-177.
- Pala, A. (2006). İlköğretim birinci kademe öğretmenlerinin eğitim teknolojilerine yönelik tutumları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 178.
- Pektaş, M., Türkmen, L., & Solak, K. (2006). Bilgisayar destekli öğretimin fen bilgisi öğretmen adaylarının sindirim sistemi ve boşaltım sistemi konularını öğrenmeleri üzerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14 (2), 465-472.
- Rieber, L.P. (1990). Animation in computer-based instruction. *Educational Technology Research and Development*, 38(1), 77-86.
- Rohaan, E. J., Taconis, R. & Jochems, W. M. G. (2010). Reviewing the relations between teachers' knowledge and pupils' attitude in the field of primary technology education. *International Journal of Technology and Design Education*, 20, 15-26.
- Sanger, M. J., Brecheisen, D. M. & Hynek, B. M. (2001). Can computer animations affect college biology students' conceptions about diffusion and osmosis? *The American Biology Teacher*, 63 (2), 104 - 109.
- Talib, O., Matthews, R. & Secombe, M. (2005). Computer-animated instructions and students conceptual change in electrochemistry, preliminary qualitative analysis. *International Education Journal*, 5(5), 29-42.
- Tasker, R. & Dalton, R. (2006). Research into practice: Visualization of The molecular world using animations. *Chemistry Education Research and Practice*, 7(2), 141-159.

“Canlılar Ve Enerji İlişkileri” Ünitesinin Öğretiminde Animasyon Tekniğinin Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi

- Weidenmann, B. (1995). *Multimedia, Multicodierung, Multimodalität. In: Issing, L. & Klimsa, P. (Hrsg.): Information und Lernen mit Multimedia.* Weinheim: Psychologie-Verl.-Union, 65-84.
- Yang, E., Andre, T. & Greenbowe, T. J. (2003). Spatial ability and the impact of visualization animation on learning electrochemistry. *International Journal of Science Education*, 25 (3), 329 – 349.
- Yılmaz, Ü. & Tezcan, H. (2003). Kimya öğretiminde kavramsal bilgisayar animasyonları ile geleneksel öğretim yönteminin başarıya etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 18-32.

SÖZLÜ GELENEKTE NESİR ANLATILARIN TÜR SORUNU

Mehmet Emin BARS¹

ÖZ

Folklorda tür konusu en fazla sorgulanan alanlardan biridir. Ülkemizde yapılan türsel tasniflerde, yöntemsel sorunlarla birlikte, kendi içlerinde ve birbirleriyle çelişkili tanım ve yorumların yapıldığı görülmektedir. Özellikle Türk halk bilimi araştırmacılarının belli bir tür belirlemede Avrupalı-Amerikalı araştırmacıların kendi ürünleri üzerinde yaptıkları araştırmalara dayalı olarak yaptıkları tür tasnif ve tanımlamalarına bakarak kendi kültürümüzün ürünlerini bunlara uydurmaya çalışıp benzer tür tasnifleri yapmaları sorunu çözmek yerine daha da karmaşık bir yapıya sokmaktadır. Türsel adlandırmalar hangi ölçütler göz önünde bulundurularak yapılırsa yapılsın, yapılan her tanımlama bazı problemler taşıyacaktır. Yapılan değerlendirmeler dış gerçekliği bire bir yansıtmaktan çok, onu anlamlandırmaya yönelik bir soyutlama olmanın ötesinde bir anlam taşımayacaktır. Bu çalışmada folklor ürünlerinin nesir anlatıları bağlamında tür sorunu ele alınmıştır. Genetik olarak birbirine bağlı olan folklor nesir ürünlerini kesin çizgilerle ayırmak çok güçtür, aslında bazı durumlarda da gereksizdir. Folklor ürünlerinin türleri ilk anlatıldığı toplumlarda belirgin biçimde açıktır. Belli bir türsel sınıflandırma yapmak temelinde yanlış değildir. Ancak her kültür için ortak bir tür tanımına ulaşmaya çalışmak yanlış olabilmektedir. Bir anlatının tür kavramında değerlendirilmesi için belli bir geleneğe sahip olması gerekir.

Anahtar Kelimeler: tür, gelenek, folklor, sözlü.

The Genre Problem Of The Prose Narratives In Oral Tradition

ABSTRACT

The folklore genre is one of the most questioned areas. It is seen that, in the species-related classifications made in our country, there are contradictory definitions and interpretations within themselves and with each other along with methodological problems. Especially by looking at the classification and description of the genres of European-American researchers of Turkish folkloric researchers, genre sorting introduces an even more complex structure instead of solving the problem. Every definition made will have some problems, regardless of what criteria are taken into account when naming the species. The evaluations made will not reflect the external reality one by one. In this study, the problem of genre is discussed in the prose of folklore products. It is very difficult to separate genetically linked folklore prose products with precise lines, in fact it is unnecessary in some cases. It is very difficult to separate genetically linked folklore prose products with precise lines, in fact it is unnecessary in some cases. Forms of folklore products are evidently clear in the

¹ Yrd. Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. m_e_bars_21@hotmail.com.

Mehmet Emin BARS

communities first described. It is not wrong on the basis of a certain species classification. However, it may be wrong to try to reach a common species definition for every culture. A product must have a certain tradition to be considered in the concept of species.

Key Words: genre, tradition, folklore, verbal.

GİRİŞ

Bugüne kadar folklor ürünlerinin nesir türleri üzerinde belirli ölçütlere göre çeşitli tasnifler yapılmış, bu tasnif ölçütleri kavramsallaştırılmış, farklı folklorik üretimler için genel geçer hale getirilmeye çalışılmıştır. Türk halk biliminin günümüzdeki önemli problemlerinden birini “anlatı türü” oluşturmaktadır. Tür problemi zaman zaman farklı karakterler kazanmış ve çeşitli yaklaşımlarla tartışılmış olmasına rağmen sorunun çözümünde fazla bir ilerleme kaydedildiği söylenemez. Folklor araştırmacılarını en çok meşgul eden, çoğu kez farklı görüşlerin ortaya atılmasına neden olan konulardan biri olan tür (ve aynı zamanda şekil) teriminden ne anlaşılması gerektiği öncelikle belirlenmelidir. Tür sorunu sadece nesir anlatılarda karşımıza çıkmamakta, nazım türünde de benzer sorunlar bulunmaktadır. Örneğin, Onay, halk şiirlerini şekil ve nev’e (türe) göre ayırırken kullandığı ölçütleri belirtmez. Sadece bu ayırmada teganniye de gözden uzak tutulmaması gerektiğini belirtir (Onay, 1996: 3). Çobanoğlu, âşık şiirinin türünün belirlenmesinde şekil, ezgi, hacim ve icra bağlamını göz önünde bulundurur (Çobanoğlu, 2000: 14). Oğuz, halk şiirinde şekil kavramından dışarıdan görülebilir özelliklerin, tür kavramından da konu ve ezginin anlaşılması gerektiğini düşünür (Oğuz, 2001: 15). Nesir alanında da benzer yaklaşımlar görülmektedir. Aça-Ercan, nesir anlatılardan mit, efsane ve masalı tür olarak ele alırken bunların ayırt edici özelliklerini “inanma, zaman, yer, kabul ediş tavrı ve temel karakterler”ine göre ayırır (Aça- Ercan, 2006: 117). Rayman (2010), halk edebiyatının anlatı türlerini sınıflandırırken hangi ölçütlere göre bu türleri ayırdığını açıklamaz. Benzer şekilde Boratav (1999), halk edebiyatı türlerini tanımlarken bunların çeşitli özelliklerini sıralar. Tür tasnifindeki ölçütlerin ne olması gerektiği üzerinde durmaz.

Folklorda tür konusu en fazla sorgulanan alanlardan biridir. Ülkemizde yapılan türsel tasniflerde, yöntemsel sorunlarla birlikte, kendi içlerinde ve birbirleriyle çelişkili tanım ve yorumların yapıldığı görülmektedir. Oğuz’a göre “*Halk şiirinde tür ve şekil sorunlarına, son derece sınırlı bilgi ve belge ile günümüzden yetmiş-seksen yıl önce eğilen ve bu alanda iki monografi yazan Ahmet Talat Onay’ın, zamanı için oldukça cesaretli ve başarılı çalışmasının yöntemi ve bulguları, bu konuda kendisinden sonra eser ortaya koyanlarca hemen hemen olduğu gibi günümüze taşınmıştır*” (Oğuz, 2001: 8). Oğuz, tür tasniflerindeki karmaşıklığın sebeplerinden biri olarak “*kuramsal düşünce*” (Oğuz, 2001: 9)

Sözlü Gelenekte Nesir Anlatıların Tür Sorunu

eksikliğini görür. Artık tür sorunu akademik bir konu olarak ele alınmalıdır. Bu konuda yapılan tanımlamalar, verilen bilgiler ezberlenmesi gereken “*okul notları*” olmaktan çıkarılmalıdır. Folklor ürünlerinin belli başlı tarihçelerinin, oluşum, gelişim, yayılma süreçleri ve coğrafyasının ortaya konulması kuramsal düşünce üretiminin alt yapısını oluşturacaktır. Herhangi bir folklor ürününün canlı ve güçlü biçimde yaşatıldığı geniş Türk coğrafyasında yerel adlandırma ve çeşitlemeleriyle çok fazla sayıda türün ortaya çıkacağı unutulmamalıdır.

1. SÖZLÜ GELENEĞİN NESİR ANLATILARINDA TÜR SORUNU

Bir kültürün duygu ve düşüncelerini aktarmada kullandığı anlatıları, ait oldukları kategorilere göre aynı terimlerle ifade etme, bütün kültürlerde görülen bir durumdur. “*Bu nedenle de, halkbilimciler veya kültürbilimciler, kültüre veya onun bir kısmına dair, dıştan bir bakış açısıyla (etic) analitik kategoriler olarak çözümlenmeler yaparken ya yeni terimler ihdas etmekte veya kullanılan terimin karşıladığı kavramı tanımlamak yoluyla sınırlandırma ve açıklama getirerek ele almaktadırlar*” (Çobanoğlu, 2007: 15). Folklor ürünlerinin türsel düzeyde sınıflandırılması, pek çok karışıklığı da beraberinde getirmiştir. Türsel adlandırmalar hangi ölçütler göz önünde bulundurulacak yapılırsa yapılsın, yapılan her tanımlama bazı problemler taşıyacaktır. Yapılan değerlendirmeler dış gerçekliği bire bir yansıtmaktan çok, onu anlamlandırmaya yönelik bir soyutlama olmanın ötesinde bir anlam taşımayacaktır. Bir türün kendi içinde yapılacak sınıflandırmalarına benzer biçimde, türsel adlandırmaların kendisinde dahi “... *sınıflandırma ölçütü olarak ileri sürülen kategorilerin arasında her zaman bir yönüyle bir kategoriye diğer yönüyle de diğer kategoriye yakın olup kolaylıkla yer değiştirebilecek veya hiçbir kategoriye dahil edilmeyerek ayrı bir şemsiye terimle üçüncü bir kategoriye dahil edilebilecek unsurları çoğu kez bulmak mümkün...*” (Çobanoğlu, 2007: 15)’dür.

Söylem türleri, sınırsız bir çeşitliliğe sahiptir. Bu sınırsız çeşitlilik söylem türlerinin heterojen bir yapıya sahip olmasını da beraberinde getirmiştir.

“*Söylem türlerinin heterojenliği o kadar geniştir ki onları incelemek için tek bir düzlem yoktur, olamaz gibi görünür; ne de olsa, bir inceleme düzleminde karşımıza, tek sözcüklü gündelik replikler, birkaç cillik edebi roman, tonlamasında bile standart ve zorunlu askeri komut, derinlemesine benzersiz lirik eser gibi en heterojen olgular çıkar*” (Bahtin, 2016: 66).

Söylem türlerindeki sorunların temelindeki nedenlerin biri bu heterojen yapıdır. Bahtin (2016: 68), her üslubun söylem türleriyle koparılmaz biçimde bağlantılı olduğunu söyler. Söylemsel iletişimin her alanında sözce bireyseldir ve bundan dolayı konuşanın/yazanın bireyselliğini

Mehmet Emin BARS

yansıtır. Her tür, konuşanın/yazanın bireyselliğinin sonucudur. Bireysel üslupların belirlenmesi, söylem türlerinin çeşitliliğinin daha derinlemesine incelenmesini gerektirir. Üslubun türle organik bir bağı vardır. “Her sahanın, özgül koşullarına karşılık gelen kendilerine ait türleri vardır ve bunları uygular. Bu türlere karşılık gelen belirli üslupları da vardır” (Bahtin, 2016: 69). Belirli bir işlev ve söylemsel iletişimin belirli koşulları, her saha için belirli türler doğurur. Üslubun olduğu her yerde tür vardır. Üslubun bir türden diğerine aktarılması türsel değişimleri doğurur. Üsluplar bir anlamda söylem türlerine hükmeder.

Folklor bir bilim olarak kabul edilmeye başlandığından beri araştırmacılar arasında mit, masal, efsane gibi anlatıların ne olduğu konusunda çok sayıda tanım yapılmıştır. Tüm kültürlerde mevcut bulunan bu kategoriler yanında bir de yerel kültürlerde olan türler vardır. Onların tür adı altında çeşitlenmesinde de benzer sorunlar vardır. Çoğu zaman halk biliminin nesir türleri gelişigüzel olarak tanımlanmaktadır. “Tanımlama ve sınıflandırmalar ne kendi içinde ilgi çekici, ne de gerektiği kadar verimli olmaktadır, fakat herhangi bir çalışma alanı temel terminolojisi açısından bir sınıflandırmaya ihtiyaç duyuyorsa, bu kesinlikle halk bilimidir ve halk bilimi çok uzun bir süredir tutarsız ve çelişkili tanımlamalar yüzünden sıkıntı çekmektedir” (Bascom, 2006: 114). Bascom mit, efsane ve masalları içeren sözel sanatın yaygın ve önemli olan bu üç türü için “nesir anlatı” (Bascom, 2006: 114) terimini önerir. Çünkü, nesir olmaları bu üç türün ortak özelliğidir; bu özellik onları atasözü, şarkı, şiir, tekerleme gibi diğer sözel sanat biçimlerinden ayırmaktadır.

Çeşitli türleri sınıflandırma ilk çağlardan beri edebiyatın konusu olmuş, günümüze kadar da bu konudaki çalışmalar devam etmiştir.

“Folklor araştırmalarındaki 18. asrın sonunda başlayan filolojik odaklanma, araştırmaların bu alanında belirleyici faktörü olarak türe çok önemli bir yer ayırmıştır. Burada da masal, destan, türkü, mani, atasözü ve muamma gibi klasik türlere ağırlık verilmiştir. Tür ve sınıflama; folklor eğitimi, öğretimi, arşivlenmesi ve koleksiyonu konularında şekillendirici çerçeve çalışmalarında temel farklılıklar oluşmuştur” (Bauman, 2006: 109).

Bauman tür terimini “gelenek hâline gelmiş bir sunum” (2006: 109) olarak tanımlar. Burada geleneksel özellik türün belirlenmesinde kilit rol oynar. Bir sunumun tür olarak kabul edilebilmesi için bir geleneğe sahip olması gerekir. Bauman yukarıdaki haliyle türü, belli bir sınıflama anlamında kullanmıştır. Bu terimle mit, destan, halk hikâyesi, masal, şiir gibi kategorileri birbirinden ayırmayı amaçlamıştır.

Herhangi bir nesne pek çok farklı nitelikle yüklenmiş olabileceği gibi, bir sözel nesir şekli de bir çerçevede ortaklık arz eden/etmeyen farklı türsel niteliklere sahip olabilir. Bundan dolayı türsel nitelikler, genel geçer birtakım

Sözlü Gelenekte Nesir Anlatıların Tür Sorunu

niteliklerin “tür” kavramının inşasında kullanılmasından ziyade, anlatı nesnesinin ne olduğunu ortaya koyan edebî görüngüler olarak düşünülmelidir. Bir araştırmacının masal olarak aktarmaya başladığı bir anlatı, bir kişinin kahramanlaştırılmasıyla destansı kılınabilir. Farklı halk anlatıları arasında da bu tür geçişler ve niteliksel kombinasyonlar her zaman gerçekleşebilir. Bu durumda, sınırları kesin çizgilerle çizilmiş birtakım türlerden bahsetmek zorlaşmaktadır. Kapsayıcı ve tek-tipleştirici türler yerine, anlatının üretildiği ve tüketildiği bağlamın yansısı olan türsel niteliklerden söz edilmelidir. Bir anlatı, bir türün içine dahil edilip edilmeme yerine kendi bütünlüğü içerisinde ve kendi nitelikleriyle ele alınmalıdır.

“İcrayı gerçekleştiren anlatıcının elindeki malzemenin bulunduğu taslak yapı, bu taslak yapının anlatıcı tarafından hem kendi kişisel tarihi, hem de içerisinde bulunduğu sosyokültürel bağlam çerçevesinde geliştirilmesi, performans esnasında dinleyici grubunun ördüğü ‘ses duvarı’nın karakteristiklerinin anlatıya etkisi türsel niteliklerin belirleniminde rol oynayan faktörlerdir. Bu hâlde, halk anlatısının türsel niteliklerini incelemenin yolu, anlatının üç bileşeninin göz önüne alınmasıyla gerçekleştirilebilir görünmektedir. Türsel niteliklerin bilinebilirliği, bu tür bir yaklaşımla ortaya konulacak daha kapsamlı bir başka çalışmayı gerektirmektedir” (Ulusoy Aranyosi, 2011: 17).

Sosyal bilimler tabiatı itibarıyla fen bilimlerine benzer biçimde bir konuda her zaman kesin neticeler elde edilebilen bir bilim değildir. Fen bilimlerinde bir sorun üzerinde araştırmacıların ortak kaniya varacakları görüşler daha fazla iken, bu durum sosyal bilimler için daha esnek bir yapı sergiler. Öznellik sosyal bilimlerin doğasında bulunan bir niteliktir. Bascom *“Fakat eğitilmiş ve düşünen insanlar net bir şekilde mit, efsane ve masalı birbirinden ayırırken...”* (2006: 129) demesine rağmen, eğitilmiş insanların -hatta işin uzmanları arasında bile- bazı ürünleri hangi tür başlık altında toplayacağına karar veremediği birçok durumla karşılaşırız. Aynı anlatının işin uzmanları tarafından farklı türler altında isimlendirilmesi çokça karşımıza çıkan bir durumdur. Bu durum olağan bir biçimde karşınır hale gelmiştir. Sınıflandırmalar çoğu zaman kaygan bir zemine sahiptir. Ne tür bir sınıflandırma yapılırsa yapılsın, içinde sorun taşımayan bir sınıflandırmadan söz etmek güçtür. Bu durumda belki de en doğrusu mümkün olduğunca sınıflandırmaları azaltmaktır. Türlerin belirlenmesinde bir anlatının sahip olduğu temel ayırt edici niteliklerinin belirlenmesi sorunu biraz daha azaltılabilir. Türlerin belirlenmesinde ayrıntılara girildikçe, türsel başlıklar arttıkça sınıflandırma ile ilgili sorunlar da aynı oranda artacaktır.

Folklor ürünlerinin nesir anlatılarını her araştırmacı kendince tanımlamıştır. Her araştırmacı, yaptığı yeni tanımlarla kendisinden önce yapılan tanımları daha karmaşık bir yapıya sokmuştur. Böyleye her yeni tür tanımlaması, çözüm getirmek yerine çözümü daha da zorlaştırmıştır. Bascom makalesini (2006) mit, efsane ve masal terimlerinin kullanımları konusunda

Mehmet Emin BARS

halk bilimcilerin fikir birliğine ulaşmalarını sağlamak amacıyla yazdığını belirtirken, yapılan tanımlamalara bir tanımın da kendisi tarafından yapılmasıyla konunun daha da karmaşık hale getirildiğinin farkında mıdır? Bu durum folklor ürünlerinin nesir anlatıları için geçerli olduğu gibi nazım türleri için de geçerlidir. Dünya üzerinde neredeyse araştırmacı sayısı kadar mit, masal, efsane vs. tanımları vardır. Bu tanımlar temelde bazı ortak özellikler taşımalarına rağmen hiçbiri diğerinin aynısı değildir. Herhangi bir araştırmacı sadece metinler üzerinde malzemeyi sınıflandırarak doğru bir neticeye varamaz. Yanlış bir tür sınıflandırması, beraberinde yanlış tanımlamaları da getirecektir.

Diğer milletlerin halk biliminde de bir sorun olarak duran tür problemi, Türk halk biliminde de bulunmaktadır. Özellikle Türk halk bilimi araştırmacılarının belli bir tür belirlemede Avrupalı-Amerikalı araştırmacıların kendi ürünleri üzerinde yaptıkları araştırmalara dayalı olarak yaptıkları tür tasnif ve tanımlamalarına bakarak kendi kültürümüzün ürünlerini bunlara uydurmaya çalışıp benzer tür tasnifleri yapmaları sorunu çözmek yerine daha da karmaşık bir yapıya sokmaktadır. Bir İsveç masalı birebir, bir Türk masalıyla örtüşmez; aynı nitelikleri taşımaz. Her kültür, halkını farklı biçimde şekillendirir. Bu durum, her halkın dünyaya, nesnelere bakışını, kendini tanımlayışını farklılaştıracaktır. Bu farklılıklar türlerin tanımını da değiştirecek, her toplumun kendine göre bir tür sınıflandırmasını doğuracaktır. Bu bakımdan belli bir anlatı bir Fransız için mit iken, bir Alman bunu masal veya efsane olarak tanımlayabilir. Belli bir türsel sınıflandırma yapmak temelinde yanlış değildir. Ancak her kültür için ortak bir tür tanımına ulaşmaya çalışmak yanlış olabilmektedir.

Folklor geleneğindeki çalışmalarda bulunan eksikliklerden biri de araştırmacıların çoğunlukla sadece eldeki metinlere göre değerlendirme yapmalarıdır. Metinler mutlaka kullanılmalıdır; ancak kullanımları, gelenekteki yerleri, anlatım ve yayılmaları da göz önünde bulundurulmalıdır (Sydow, 2010: 64). Bu yapıldığı takdirde sözlü gelenekteki bir ürünün tüm kültürlerdeki tanımı aynı olmayacaktır. Bir tür, her kültürde farklı anlatım ve yayılım yasalarına bağlı olacağından, türsel konumu da farklı olacaktır. Folklor ürünleri incelemelerinin olmazsa olmazlarından biri bu ürünleri yaşadıkları konteks içinde değerlendirmektir.

Tür araştırmalarında bir metni ustasından derlemek önemlidir. Profesyonel olmayan kişilerden elde edilecek folklor ürünleri o ürünün türsel değerlendirilmesinde de birtakım yanlış sonuçlara ulaşılmasına neden olacaktır. Bu bakımdan bir ürünün türsel değerlendirilmesinde ürünün kimden alındığı çok önemlidir. Geleneği en iyi bilen ustalardan elde edilecek ürün ve bilgiler, en iyi şekilde ulaşmayı sağlayacak ve böylece en doğru değerlendirmenin de kapısı aralanacaktır.

Sözlü Gelenekte Nesir Anlatıların Tür Sorunu

Tür kavramı sözlü folklor ürünlerinin yanı sıra inanç ve uygulamalar, maddi objeler, müzik ve dans gibi folklor çeşitlerinde de kullanılmaktadır. Tür kelimesi tanımlanırken folklorik ürünlerin önemli görülen nitelikleri göz önünde bulundurulmuştur. Bir folklor ürününün şekli, fonksiyonu, muhtevası, kullanımı, hakikat değeri, sosyal dağıtımını önemli niteliklerinden birkaçıdır. XIX. asır araştırmacıları folklor ürünlerini eski zamanların sosyal norm ve uygulamalarının transformasyonu olarak görürken, XX. asır folkloristleri, folklor ürünlerini bir veri olarak kabul edip onları açıklayıcı özellikleriyle nitelendirmeye başlar.

“Eski devirlerin atomistik ve nesnel yaklaşımından belirgin bir şekilde farklı olarak yeni tür konsepti 1) iletişimsel ürün/sunum ve kabulü düzenleyen karşılıklı münasebetlerin boyutlarını önemseyerek bütün sisteme tesir eden/sistemik; 2) esnek ve düzenlenebilir yönelimli araştırma çatıları olarak türlere bakan açık uçlu ve 3) sosyal hayatın idaresinde mantıklı olarak sonuca varan uygulamaya odaklanan uygulama merkezli eğilim göstermektedir” (Bauman, 2006: 111).

Bir folklor üreticisi alışılmış beklentilere uygun davranabileceği gibi çeşitli türleri birleştirerek alışılmış beklentilerin dışına da çıkabilir. Bu durumda herhangi bir türe dâhil edemeyeceğimiz karma türler ortaya çıkar.

2. TÜRLERARASILIK BAĞLAMINDA KARMA TÜRLER

“Folklor metni kendine özgüdür, çünkü bu tür bir metin, insanlar arasındaki daha geniş bir sözlü ve geleneksel alışverişin, konuşulan, şarkısı söylenen, jestlerle ifade edilen ya da bir zanaat olan orijinal halinin yazılı temsilidir” (Titon, 2009: 262). Folklor olarak nitelendirilen bir ürün, dönüştürme ve yenileşmelere her zaman açıktır. Sözlü gelenek ürünlerinin tanımlanmasında araştırmacılar çoğunlukla, bir türü diğer türlerle karşılaştırma ve farkların saptanmasıyla bir tanıma ulaşma çabasına girmişlerdir. Bu tür tanımlama çabaları, sözlü gelenek ürünlerinin belirli özelliklerini ifade etmekte ise de, sözlü kültürün temel dinamikleri ile halk anlatıları arasındaki ilişkiyi her yönüyle kuşatan tanımlar olmaktan uzak görünmektedir. Ulusoy Aranyosi, halk anlatısını *“üç düzlemin biraradlığında oluşan bağlamsal bir sözlü kültür nesnesi”* (2011: 15) olarak tanımlarken, aynı zamanda üç düzlemin (anlatıcı/dinleyici/anlatı nesnesi = bağlam) türsel tanımlamalardaki vazgeçilmezliğini de vurgular.

Folklor türleri, farklı bağlamlarda, farklı biçimlere bürünebilen ve çeşitli değişimler/dönüşümler geçirebilen ürünlerdir. Aşık, hikâyesini aktarırken sadece ortaya koyduğu anlatı nesnesine odaklı değildir; kendi bireysel tarihi ve birikimi, hikâyesini dinleyen grubun özelliklerini dikkate alır. Anlatı bağlamsaldır; çünkü anlatı nesnesi, anlatıcı ve dinleyici grubu, içerisinde buldukları bağlamların özelliklerini taşır. Anlatı sözlü kültür nesnesidir; çünkü icra edildiği ve yeniden üretildiği bağlam tarihsel,

Mehmet Emin BARS

toplumsal gelişme sürecinde yaratılan maddî ve manevî değerlerin ifade edildiği bir zemindir.

“Eğer anlatı[,] anlatı nesnesinin, anlatıcının ve dinleyici grubunun ortaklığında oluşuyor ise, ortaya çıkan ürünün nitelikleri de doğal olarak bu bileşenlerle ilişkili olacaktır. Bu bileşenlerin anlatının oluşumundaki temel dinamikler olduğu ve bağlamsal değişkenlikleri hesaba katıldığında, anlatının niteliklerinin de çok farklı kombinasyonlara sahip olabileceği ihtimali ortadadır” (Ulusoy Aranyosi, 2011: 16).

Sözlü edebiyatın kaynağı, folklor arşivleri değil, halkın hafızasıdır. Honko, *“Ben bir metni, onun sosyal yapısı ve diğer ilgili olduğu ferdî ve ortalama duruma ait bilgilerden ayrı bir şekilde analiz etmek istemiyorum”* (2006: 93) der. Bir metnin türü belirlenirken onun gerçek oluşunun gözlemlenmesi ve diğer araştırmacıların gözlemlerinin bilinmesi gerekmektedir. K. V. Cistov’a göre tür *“yeniden oluşum (reproduction) kurallarının bir sistemi”* (akt. Honko, 2006: 93)’dir. Farklı türler demek, yeniden yapmanın kurallarının farklı sistemleri olduğunu belirtmiş olmaktadır.

Folklor ürünleri, bir toplumdaki diğerine geçişte, zaman içerisinde tür değişikliğine uğrayabilir. Masal efsaneye, mit masala vb. dönüşebilir veya her iki türün özellikleri bir arada bulunabilir. Aynı ürün bir toplumda mit, diğerinde masal, bir başkasında efsane olarak kabul edilebilir. Toplum içerisindeki bireylerin inançlarına bağlı olarak, ürünlere verilen adlar değişebilir. Aynı toplum içerisinde, aynı zaman diliminde dahi, inanç konusunda toplum bireyleri arasında bir birlik olması zordur. Bir toplumda çoğunluğun neye inandığını bilmek, o ürünü bir tür içine almada soru işaretlerine yol açabilir. Çünkü toplumun azınlığında, çoğunluğun inançlarına göre verilen hüküm kabul edilmeyecektir. Aralarında hiçbir zaman kesin çizgiler çizilmeyen ürünlerin türsel adlandırılmalarında farklı sınıflandırmaların yapılması kaçınılmazdır.

Herhangi bir folklor anlatının diğerlerinden kesin çizgilerle ayrıldığı durumlar vardır. Ancak bir anlatının, ikinci bazen üçüncü türün özelliklerini aynı anda taşıması, onu bir türsel ulama sokmayı güçleştirmektedir. Bir anlatının kutsal bir ortamdaki anlamı ile kutsal olmayan bir mekândaki anlatımı da türsel belirlemede soru işaretlerini getirmektedir. Araştırmacılar mevcut nesir anlatıları tanımlarken, her biri kendince bir tanım getirmiştir. Bascom miti tanımlarken sözlerine *“Müt teriminden benim anladığım ...”* (2006: 128) diye başlar. *“Masal terimiyle... kastettim”* (2006: 128) ifadesi de aynı şekilde bir belirsizlik içerir. Buradaki sorun, kimin neden ne anladığıysa, bir terimle ilgi sayısız tanım ortaya çıkacaktır. Bu yüzden folklor ürünlerini sınıflandırmada her zaman farklılıklar görülecek, ortak bir tür tarifinde uzlaşma sağlanamayacaktır.

Halk anlatısı, nesir şeklindeki sözlü edebiyatın tüm çeşitlerini kapsar. Folklor ürünleri, kendilerini herhangi bir yöresel ve sosyal havaya uyarlar.

Sözlü Gelenekte Nesir Anlatıların Tür Sorunu

Bu ürünler hem geçmişe dayalıdır hem de yeni ve günceldir. Sözlü edebî ürünler bir taraftan basit, konuşma diliyle yaratılmış anlatılarken diğer taraftan karışık bir yapıya sahiptir. *“Sözlü oldukları için, anlatı türleri sınırlı sayıdaki planların çerçevesindeki sınırsız çeşitlerin içerisinde bulunmaktadır. Dolayısıyla tarza, içeriğe ve fonksiyonelliğe bağlı mükemmel bir sınıflandırma mümkün değildir”* (Degh, 2006: 137). Sınıflandırmalar bilimsel çalışmanın kolay ve rahat olması için yapılmaktadır. Gerçek hayattan alınarak, soyut bir şekilde ele alınan ürünlerin tam bir sınıflandırmalarının yapılması mümkün değildir. Bir hikâye farklı farklı türlere uyabilir. Yukarıda da belirtildiği gibi, kültürel farklılıklardan dolayı bir kültür için masal olan ürün, diğeri için efsane olabilir. Trajik bir anlatıdaki hüznün birilerini üzerken, diğeri için eğlendirici olabilir. Farklı şekillerde bulunan benzer karakterler, ayırtırmayı zorlaştırabilir. İçerikle ilgili farklı anlamlandırmalar, tarzları da değiştirir. Bu değişim, dönüşüm ve farklılaşmalar sadece farklı kültür ve uzamlarda meydana gelmez. Aynı kültür içinde dahi farklı yaklaşımlar görülür. Folklor ürünlerinin grup ve bireylerin tutumlarına karşı duyarlılıkları, son şekillerinin olmaması, sürekli değişmeleri/yenileşmeleri türsel sınıflandırmaları anlamsız kılar. Sözlü ürünler, anlatıldıkları sürece çoğalır, çeşitlenir, birbirlerinin içine karışır. Sosyal değerlerinde meydana gelen değişimler, türsel dönüşümleri beraberinde getirir.

Günümüzde karışık/karma türler olarak adlandırılacak folklor ürünleri vardır. Örneğin bir masal değerini zamanla kaybederek şakaya, bir destan kültürlerarası yayımlarda bir masala dönüşebilir. Tür karışımları farklı biçimlerde meydana gelebilmektedir. Türlerin basit birleşimlerinde bir tür diğere karışır, bazen diğere türü yok eder. Bir tür böylece eski anlamını kaybeder, yeni bir sosyal çevre içerisinde yeniden oluşarak başka türle birlikte olur. Sanayi toplumlarındaki sosyal hayatın karmaşıklığıyla beraber, bu tür karışımlar çokça görülmektedir. Aynı olay örgüsü, değişik türlerde karşımıza çıkar. Bu noktada halk bilimciler, geleneksel toplumun eski sınıflandırmalarını bir tarafa bırakmalıdır. Kültürün anlam üzerindeki etkisini fark ederek yeni yaklaşımlar geliştirilmelidir. *“Çağdaş yaşam, etraftaki tüm görüntüleri değiştirir. Halk bilimciler, eski türlerin azaltılarak, yerlerine yenilerinin konulması ve eskilere eklemeler yapılması gibi yeni kaynak ve ilerlemeleri iyice incele”* (Degh, 2006: 151) melidirler. Sözlü ürünler kültüre dayandıklarından dolayı çağdaş yaşam, değişkenlik ve kitlesel iletişimlerden etkilenirler. Ulaşım imkânlarının artması, haberleşme araçlarının yaygınlaşması halkı etnik bir topluluk olmaktan çıkarmış; toplumlar arasındaki ilişkileri daha karmaşık hale getirmiştir.

Herhangi bir anlatının türsel özelliği üzerinde durulurken, benzerliklerden değil, farklılıklardan hareket edilmelidir. Benzerlikler, türsel belirleyici değildir. Türleri belirleyen, bir şeklin diğere şekiller karşısındaki ayırt edici özellikleridir. Örneğin W. Burket miti *“... sözlü geleneğe bağlı,*

Mehmet Emin BARS

akıcı ve yumuşak bir anlatım türü” (akt. Lüthi, 2006: 222) olarak tanımlar. Verilen tanım, sözlü geleneğin tüm türleri için geçerlidir. Bundan dolayı belirsiz ve ayırt edici değildir. Bu tarz tanımlamalar, türsel belirlemelerde yetersizdir.

M. Bakhtin’in *“başkalarının sözlerinin dünyasında yaşıyorum”* cümlesi türlerarasılık kavramına çok uygun düşmektedir. Türlerin karışımı ile metinlerarasılık kavramı arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bir türün ortaya konulurken başka türlerden etkilenmesi, onlardan alıntılar yapması doğal ve kaçınılmaz bir durumdur. Sözel gelenekte türler arasında çok yakın bir ilişki vardır. Hiçbir tür yoktur ki başka türlerden etkilenmemiş olsun. Ancak bu etkilenmenin, bir anlatının türsel özelliğini ne derece etkilediği önemlidir. Belli oranda yapılan etkiler, türsel yapı üzerinde sarsılmalarla beraber bir değişim meydana getirmeyenken, bazı durumlarda bu etki türsel sınıfın yerini değiştirmektedir. Yapılan etkiye bağlı olarak ya eski türü yeni bir türe dönüştürür ya da melez bir tür ortaya çıkarır. Bu durumda *“karışık/karma tür”* denilen bir yapı meydana gelir. Bu yapıları zorlamalarla bir türe dâhil etmeye gerek yoktur. Bir anlatının içinde geçen belli bir türe ait motiflerin çokluğu, anlatıyı o türe dâhil etmek için yeterli değildir. Motifler de değişken bir yapıya sahip olduğundan girdiği türe uygun bir şekil kazanır; onun bir parçası olur. Titon folklor metinlerindeki kararsızlığın nedenlerinden biri olarak metinlerarasılığı görür. Çünkü folklor metinlerinde otorite sahibi tek bir metin yoktur. Bir metnin birbirine benzeyen ve ilişki halinde olan birçok versiyonu vardır. Bu metinlerdeki kararsız yapının diğer nedeni de bu tür metinlerin gelişen, ilerleyen niteliğinden kaynaklanır (Titon, 2009: 268).

Bauman, türü *“... konuşma stiline bir düzeni...”* (2009: 251) olarak tanımlar. Ona göre tür, belli tipteki bir metnin üretilmesine ve anlamlandırılmasına yönlendirilmiş bir söylem şeklidir. *“Bir zamanlar”* ile başlayan bir anlatı, söylemin kendine özgü beklenti kalıplarını da beraberinde taşır. Bu kalıp ifade bizi daha önce sunulan başka metinlere götürür. Bir metnin başka metinlerle temas ettiği sürece hayatietini devam ettirmesi, türsel değişimleri de etkiler. Her metin, bir başkasıyla diyalog halindedir. Metinler arasında gelişen bu diyalogun metnin türünü belirlemesi doğaldır. Bu bakımdan her metin bir taraftan önceki metinlere dayanırken, diğer taraftan gelecekte üretilecek metinleri tahmin etmeye yönlendirir. Bu durum *“türsel metinlerarasılık”* olarak adlandırılabilir. Bir metin *“... başvuru her türün biçimsel ve işlevsel kapasitelerinin oluşturulup karıştırıldığı birden fazla türsel çerçeveye benzeşmesine de yol açabilir”* (Bauman, 2009: 255). Bu tür bir türsel karma, birçok basit türü emer, içine alır.

Taftalı, edebî ürünlerin ömründen bahsederken, insanın ölümlü bir varlık olması nedeniyle dünya algısının da *“başlangıç ve son”* ilişkisi içinde geliştiğini ifade eder. Ona göre *“Edebi metnin yaşamı, onun okuyucuda uyandırdığı imgenin gücüyle orantılıdır”* (Taftalı, 2015: 56). Edebi metnin gücü, onun tüketilmeyen metafizik özelliğinde gizlidir. Hayatta belli

Sözlü Gelenekte Nesir Anlatıların Tür Sorunu

aralıklarla yapılan birçok eylem, bir zaman sonra tüketilir. Ancak bir edebi metin veya tür, her zaman bir yeniden üretim özelliğine sahiptir. Aynı metin sayısız kez yeniden üretilebilir. Edebi bir metin veya türün tükenmesi, onun yeniden üretilebilirliğinin tükenmesi anlamına gelmektedir.

Son dönemlerde ortaya atılan “hipermetin” kavramı da metin türleri üzerinde tekrar düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Hipermetin, kâğıt üzerinde değil de bilgisayar ekranında üretilen metindir. Hipermetinler doğrusal değildir ve birkaç yazı alanı ekranda eşzamanlı olarak görülebilir. J. Derrida’nın ifadesiyle “Bir ‘metin’ artık bitmiş bir yazı bütünü, bir kitabın ya da kitabın kenar boşluklarının arasına kapatılmış bir içerikten ibaret değil; metin artık farklılıklar üzerine kurulu bir ağ, kendinden başka bir şeye başka farklılık gösteren izlerle sonsuz kez atıfta bulunan bir izler sistemi” (akt. Titon, 2009: 275)’dir. Böylece metin için şu ana kadar yapılan bütün sınırlamalar ortadan kalmış olur. Bu yeni durum, yeni tür tanımlamalarını da zorunlu kılar. Hipermetinler sayesinde sanatsal yazarlık ve okuma edimi cesaretlendirilirken, okuyuculara da yazarlık kapısını aralanır.

3. SONUÇ

Tür araştırmasında öncelikle bir araştırma stratejisi belirlenmelidir. Bu, bir türün gelişim profilini ortaya koymada çeşitli veriler sunacaktır. İnter-tür, inter-tür, cros-tür kavramları, türlerin belirlenmesinde bizlere yardımcı olacak nitelikler verecektir. Türlerin belirlenmesinde yapı, muhteva, bağlam, üslup özelliklerine dikkat edilmelidir. Sözlü gelenekte her icra, yeni bir ürün ortaya koymaz. İrticalen icra edilen bir ürünün aynı şekilde ikinci bir aynısı yoktur. Hiçbir ağıt, halk hikâyesi, destan, masal vb. aynı şekilde ikinci defa icra edilemez. Her icra, bir yeniden yaratmadır. Bir folklor ürününün türsel belirlenmesinde biçimsel özellikler (şiir-düzyazı), geleneksel başlangıç/bitişler, anlatılma zamanı, inanırılık, ürünün zaman ve mekânı, kabul edilme tavrı (kutsal/kutsal değil), temel karakterleri (insan/insan-dışı varlıklar) gibi nitelikler önemlidir. Anlatıların gerçek veya kutsal olarak kabul edilip edilmemesinde, değerlendiricilerin inançları değil, tarihsel veya bilimsel gerçeklerin yanı sıra, bilgiyi üreten, veren, yaşayanların ve dinleyenlerin inançlarına bakılmalıdır. Bu, nesnel bir gerçeklik değildir; bilgiyi verenlerin öznel gerçekliğidir.

Anlatı tipini dışarıdan belirlemek, doğru değerlendirmeler yapmaya engel olabilir. Folklor türlerinin yer, zaman, karakter gibi niteliklerinin yanında kendileriyle özdeşleşmiş olan inanç ve tavırları türsel belirlemelerde önemlidir. Folklor ürününün meydana geldiği sosyal ortam, anlatılma zamanı, yayılma esnasında anlatıcıya verdikleri yaratıcı özgürlük ayırt edici niteliklerindedir. Anlatıcı kimliği, dinleyici birliği, dinleyicilerin anlatıma katılımları, bu anlatıları kabullenme dereceleri türsel çeşitlenmede göz önünde bulundurulması gerekli özelliklerdir. Herhangi bir folklor türü sadece mit, sadece masal, sadece destan olmayabilir. Aynı anda birçok tür

Mehmet Emin BARS

içerisinde barındırabilir ki bu tür örnekler çokça karşımıza çıkmaktadır. Türsel sınıflandırmalarda bir türü diğerlerinden kesin olarak ayıran nitelikler belirlenmelidir. Aynı nitelik başka ürünlerde bulunduğu sürece bu, türsel ayırmada bir fayda sağlamayacaktır. Türsel belirlemelerde ürünler arasında bulunan ortak niteliklerin bir değeri yoktur. Mitte doğaüstülüğün bulunması, hayvan ve bitkilerin kişileştirilmeleri onun türsel bir özelliği olmamalıdır. Çünkü bu özellikler, başka folklor ürünlerinde de bulunmaktadır.

Genetik olarak birbirine bağlı olan folklor nesir ürünlerini kesin çizgilerle ayırmak çok güçtür, aslında bazı durumlarda da gereksizdir. Folklor ürünlerinin türleri ilk anlatıldığı toplumlarda belirgin biçimde açıktır. Bir Kızılderilinin zihninde iki anlatı arasındaki fark her zaman kesin ve bellidir. Her kültür, halkını farklı biçimde şekillendirir. Bu durum, her halkın dünyaya, nesnelere bakışını, kendini tanımlayışını farklılaştıracaktır. Bu farklılıklar, türlerin tanımını da değiştirecek; her toplumun kendine göre bir tür sınıflandırmasını doğuracaktır. Bu bakımdan belli bir anlatı bir Fransız için mit iken, bir Alman için masal veya efsane olabilir. Belli bir türsel sınıflandırma yapmak temelinde yanlış değildir. Ancak, her kültür için ortak bir tür tanımına ulaşmaya çalışmak yanlıştır. Bir ürünün tür kavramında değerlendirilmesi için, belli bir geleneğe sahip olması gerekir. Anlatı nesnesi, anlatıcı ve dinleyicilerin bütününden meydana gelen bağlam da türsel belirlemelerde dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet. (2006). “Halk Şiirinde Tür ve Şekil”. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (ed. M. Öcal Oğuz). Ankara: Grafiker Yayıncılık. 263-314.
- AÇA, Mehmet; A. Müge Ercan. (2006). “Anonim Halk Edebiyatı”. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (ed. M. Öcal Oğuz). Ankara: Grafiker Yayıncılık. 113-168.
- BAHTİN, Mihail M. (2016). *Söylem Türleri ve Başka Yazılar* (çev. Okan N. Çiftci). İstanbul: Metis Yayınları.
- BASCOM, William R. (2006). “Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar” (çev. R. Nur Aktaş vd.). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 113-132.
- BAUMAN, Richard. (2006). “Tür” (çev. Hülya Seyhan Sipahioğlu). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 109-112.
- BAUMAN, Richard. (2009). “Tür, Performans ve Metinlerarasılığın Üretimi” (çev. Işıl Altun). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 249-259.

Sözlü Gelenekte Nesir Anlatıların Tür Sorunu

- BORATAV, Pertev Naili. (1999). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEGH, Linda. (2006). “Halk Anlatısı” (çev. Zerrin Karagülle). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 133-152.
- HONKO, Lauri. (2006). “Ağıtlar: Yeniden Yaratma, Yapı ve Tür Problemleri” (çev. İsmail Görkem). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 92-99.
- LUTHI, Max. (2006). “Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı” (çev. Sevgül Sönmez). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 220-222.
- OĞUZ, M. Öcal. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ONAY, Ahmet Talat. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- RAYMAN, Hayrettin. (2010). *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- SYDOW, Carl Wilhelm V. (2010). “Coğrafya ve Masal Ekotipleri”. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 61-70.
- TAFTALI, Oktay. (2015). *Edebi Söylem ve Varoluş*. İstanbul: Mühür Kitaplığı.
- TITON, Jeff Todd. (2009). Metin. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 260-277.
- ULUSOY ARANYOSİ, Ezgi. (2011). “Halk Hikâyelerinde Tür Sorunu Üzerine”. *Millî Folklor*, 92, 13-18.

AHİLİK FELSEFESİ VE ÖRGÜT MODELİNİN DÜNYADAKİ KALKINMA MODELİ OLAN KOOPERATİFE YANSIMALARI

Selami Sedat AKGÖZ*

Emre ERCAN**

ÖZ

Medeniyetlerin beşiği olan Anadolu'nun dünyadaki kalkınma modellerinin gelişimine öncülük etmiştir. Dünyada esnaf örgütlenmeleri mesleki organizasyon ve felsefesi Kırşehir ve bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu felsefe ve organizasyon yapısı Ahilik olarak ifade etmenin ve bölgesel kalkınma modellemelerinin yayılmasında Ahilik felsefesi büyük rol oynar.

18.yy. başında Avrupalı araştırmacılar İç Anadolu Bölgesine gelmiş, imece ve mesleki lonca sistemini Avrupa'ya ilk kooperatif, esnaf ve konut kooperatif modelleri olarak ortaya çıkarmışlardır.

Ahilik felsefesinin ilkeleri günümüzde "kooperatifçilik ilkeleri" olarak bilinmektedir. Bu görüş ve ilkeler 12.yy.dan bu yana hala geçerliliğini korumakta ve felsefesiyle insanlara yol göstermektedir.

Temelini imece kültürünün oluşturduğu Ahilik sistemi etik kültür, iş ahlakı, sigorta, örgütlü kadın girişimciliği, esnaf lonca sistemleri günümüz meslek kuruluşları ve kadın girişim organizasyonlarında derin izler bırakmıştır. İncamız binlerce yıldır kolektif yaşam bilincine sahip insanlığın kooperatifleşme tarihinin 1848 yılında sanayileşme sürecinden daha eski olduğu kooperatifleşme tarihinin tüm dünyanın ortak bir mirası olduğu gerçeğinin kabul edilmesidir. Uygarlık tüm kültürlerin ortak mirasıdır. Kooperatifler kültürler, medeniyetler arasında bir dostluk ve ekonomik köprüdür. Baciyani, Rum kadınların dünyada ilk defa kurduğu sosyal bir kooperatiftir. Avrupalılar bu derneği Şamanist kadınlar olarak önemini azaltmak istese de bu dernek kadınları tekstil ve halıcılık alanlarında çalışmasını sağlayarak bir ekonomik model olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

Çalışmamızda Ahilik felsefesinin mesleki organizasyonda gelişimindeki etkinliği ve kooperatif birliği, esnaf birliği ve sosyal kooperatifçilik modellerinde olan izleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, kooperatifçilik, Bölgesel kalkınma, Ahilik felsefesi, Esnaf loncaları ve Ahi Teşkilatı

* Öğr.Gör. AEÜ Mucur Meslek Yüksek Okulu, Kooperatifçilik Bölümü, sakgoz@ahievran.edu.tr

** AEÜ Mucur Meslek Yüksek Okulu, Kooperatifçilik Bölümü, emre-4713@hotmail.com

Ahilik Felsefesi ve Örgüt Modelinin Dünyadaki Kalkınma Modeli Olan
Kooperatife Yansımaları

Reflections of the Philosophy and Organizational Model of Akhi to the World's Development Model Cooperative

ABSTRACT

Anatolia is the cradles of civilizations in the world development models have been developed. Organization and the philosophy of professional organizations and trades in the world was Kırşehir. To express this philosophy and organizational structure and regional development as Ahi modeling philosophy plays a major role in spreading.

18th-century. European researchers have come at the beginning of the Central Anatolia Region, the first collective work, cooperative and professional guild system in Europe, as the trades and have found that housing co-operative models.

Today the principles of the philosophy of Ahi "cooperative principles" known as. This view is still valid since 12th-century and principles to guide the people to protect and philosophy.

Effectiveness of professional organizations and cooperative associations in the development of the philosophy of our study, Ahi, trades union, and the traces of the social cooperative models studied.

The foundation ethical culture community that have created a culture of imece system, business ethics, insurance, organized women's entrepreneurship, women's enterprise systems in organizations professional organizations and today's artisan Guild have left deep scars. Our belief is that the collective life of humanity for thousands of years conscious of the cooperatives the history of cooperatives in 1848, the industrialization process that are old more than the fact that the history of acceptance of a common heritage of the whole world. Civilization is the common heritage of all cultures

While I established a social cooperative of women in the Greek world for the first time. If the Europeans wanted to reduce the importance of the shamanic women of this association as this association by allowing women to work in the areas of textiles and carpets has been the stage of history as an economic model

In our study, the ahi in the development of Philosophy in professional organizations effectiveness and cooperative Union, trades Union, cooperative and social traces in the model will be examined.

Key Words: Ahi and cooperative, The regional development of Ahi philosophy, The Guilds and Ahi Organization

Selami Sedat AKGÖZ-Emre ERCAN

GİRİŞ

Her gün yenilikler peşinde olan insanlar; günümüz dünyasında nereden ve nasıl geldiklerini, neleri yaptıklarını, neleri unuttuklarını, bu güne ve bu duruma gelmelerini sağlayan etkenlerin sürdürülebilirliklerini yitirdiklerinin farkında değilmiş gibi hareket etmektedirler.

Geriye dönüp baktığımızda ilk çağlardan bu zamana kadar birlik ve beraberlik içinde olmayan toplumların birlik ve beraberliği sağlamış toplumlar tarafından yağmalandığına, sömürüldüğüne yıkıldığına şahit oluyoruz. Uygarlık tarihinde birlik beraberliği en iyi şekilde sağlayan toplumlar Türk toplumlarıdır ve bu Türk toplumları içinde bu kültürün en güzel örneği Osmanlı imparatorluğu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı toplumunu inceleyen bir kişi birlik ve beraberliğin altındaki belirgin iki temel etken fütüvvet ve ahilik kavramı ile karşı karşıya gelir. Ahilik ve İmece. Kültürü bu toplumun mayasını oluşturan en temel kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ahilik; teşkilatlanmış kesimin, İmece ise köylü kesimin birlik ve beraberliğinin temel dayanağıydı. Birçok âlimi içinde barındıran bu topluluk, bilgilerinin dayanağını toplumun birlikteliğine dayandırmaktadır. Şeyh Edebali, Mevlana, Ahi Evran, Yunus Emre, Cacabey, Hacı Bektaşî Veli gibi ilim bilginleri bu toplumdan çıkmış ve bu topluma yön vererek imkânsız denecek şeylerin başarılmasına imkân sağlamışlardır.

Ahiliğin küçümsenmesi ve ona yeteri kadar önem verilmemesi çok büyük biri hata olarak karşımıza çıkmaktadır. Birlik ve beraberliğin dürüstlikle birleştirilmesiyle ortaya çıkan bu felsefe hayatın her anında uygulanabilir ve toplumu tek yumruk haline getirmekte başarılı bir rol üstlenmiştir.

Ahilik ve Ahilik Felsefesi

Ahilik felsefesi, temelleri 12.yüzyılda Kırşehir ve Kayseri de atılmış, daha sonra tüm Anadolu'ya yayılmıştır., Ahilik esnaf loncalarda,şigorta kooperatiflerinde,kalite ve standartlaşmada,meslek etiğindeki izleri bugüne kadar kültürel, sosyal ve ekonomik hayatımızı derinden etkilemiştir.. Ahilik kurumu bir dinsel anlayış değil Daha ziyade toplumu düzenleyen sosyal ve ekonomik yönden işleyen ve siyasal, askeri ve kültürel yönleri de bulunan bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Kelimesi de Arapçadır ve “kardeşim” demektir.¹ Ancak bazı yazarlar Ahi sözcüğünün Türkçede cömert, eli açık, yiğit anlamına gelen “akı” sözcüğünden geldiğini ileri sürmektedirler. Anadolu’da Türk kurum ve terimlerinin fazlaştığı bir dönemde “akı”nın

¹ http://www.turkchatsohbet.org/Ahilik_Felsefesi.html

Ahilik Felsefesi ve Örgüt Modelinin Dünyadaki Kalkınma Modeli Olan
Kooperatife Yansımaları

Arapça “kardeşim” anlamına gelen “ahi”ye dönüştürüldüğü düşünülmektedir.²

Ahilik, tarihi ve sosyo-ekonomik zorunlulukların ortaya çıkardığı mesleki, dini, ahlaki bir Türk esnaf birliği kuruluşudur. Ahi kuruluşları çevresel ve toplumsal karakterini korumuş, üretici ve tüketici ilişki ve bağlarını en iyi biçimde düzenlemeyi kendilerine amaç edinmişlerdi. Konu üzerinde araştırma yapmış olan batılı tarihçiler Ahiliğin kökenlerini, Doğu’da özellikle Araplar arasında gelişmiş olan Fütüvvet Teşkilatına dayamaktadır.. Ahiliğin Fütüvvetten bir hayli değişik, Anadolu Türklerine özgü bir kurum olduğunda da birleşirler Bir başka deyişle, fütüvvetçilik Anadolu’da birtakım değişikliklere uğramış, yeni bir takım nitelikler kazanmış ve Ahilik olarak ifade edilmiştir.

Anadolu’nun Türklerin ikinci anayurdu haline gelişi 11. yüzyılın ikinci yarısı başlarına gelmektedir.. Asya’dan göç eden sanatkâr ve tüccar Türklerin yerli tüccar ve sanatkârlar karşısında tutunabilmeleri ve yaşayabilmeleri, aralarında bir örgüt kurmalarını gerektirmiştir. Ayrıca Türkler kurdukları bu örgüt vasıtasıyla , standartlaşmaya ve kaliteye önem vermişlerdir..

İşte bu zorunluluktan dolayı esnaf ve sanatkârlar dayanışma ve kontrol örgütünün, yani Ahiliğin kurulması sonucunu ortaya çıkarmıştır.. Öte yandan, deri işçilerinin ve Ahiliğin piri olan Ahi Evran’ın Anadolu’ya gelişi de bu tarihlere rastlamaktadır.

Ahi Evran’ın hayatı ve kişiliği üzerinde araştırmacıların farklı görüşleri vardır. Ahi Evran’ın deri işçiliği ve teşkilatında çok başarılı bir kişi olduğu, belgelerden anlaşılmaktadır.³ Ahilik teşkilatının ekonomik anlamda bir birlik olmaktan çok kültürel ve ekonomik anlamda ortak değer olduğu inancına sahip olan kooperatifçilik olduğu günümüz düşünürlerinde kabul edilmektedir.⁴

Ahilik Felsefesi ve İlkeleri

Ahilik bir değerler bütünüdür. İçinde barındırdığı değerler ortak hedef ve insanlığa rehber olan bir düşünce sistemidir. Orta çağda Avrupa da finans,, sigorta ,kooperatifçilik ve esnaf ve lonca sistemi Anadolu dan ciddi şekilde etkilenmiştir.⁵

- Ahilik ilkelerini şu şekilde sıralayabiliriz.

²DEMİR, G. 2000, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Ahilik, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı, İstanbul,

³ GÖKSU, S. 2000, Sokrat ve Eflatun’dan Günümüze Ahilik, Polat Kitapçılık, İstanbul,

⁴ GÜRATA, M. 1975, Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar, Ankara,

⁵ KOÇ Hakan, Kooperatifçilik Bilgileri, Ankara, 2001,

Selami Sedat AKGÖZ-Emre ERCAN

- İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak,
- İşinde ve hayatında, kin, çekememezlik ve dedikodudan kaçınmak,
- Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak,
- Gözü, gönlü ve kalbi tok olmak,
- Şefkatli, merhametli, adaletli, faziletli, iffetli ve dürüst olmak,
- Cömert ve kerem sahibi olmak,
- Küçüklere sevgili, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak,
- Alçakgönüllü olmak, büyüklük ve gururdan kaçınmak,
- Ayıp ve kusurlarını örtmek, gizlemek ve affetmek,
- Hataları yüze vurmamak,
- Dost ve arkadaşlara tatlı sözlü, samimi, güler yüzlü ve güvenilir olmak,
- Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek,
- Herkese iyilik yapmak, iyiliklerini istemek,
- Yapılan iyilik ve yardımı başa kakmamak,
- Hakka, hukuka uymak, hak ölçüsüne riayet etmek,
- İnsanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzle yapmak,
- Daima iyi komşulukta bulunmak, komşunun eza ve cahilliğine sabretmek,
- Yaratandan dolayı yaratıkları hoş görmek.⁶
- Hata ve kusurları daima kendi nefsinde aramak,
- İyilerle dost olup, kötülerden uzak durmak,
- Fakirlerle dostluktan, oturup kalkmaktan şeref duymak,
- Zenginlere, zenginliğinden dolayı itibardan kaçınmak,
- Allah için sevmek, Allah için nefret etmek,
- Hak için hakkı söylemek ve hakkı söylemekten korkmamak,
- Emri altındakileri ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek,
- Açıkta ve gizlide Allah'ın emir ve yasaklarına uymak,
- Kötü söz ve hareketlerden sakınmak,
- İçi, dışı, özü, sözü bir olmak,
- Hakkı korumak, hakka riayetle haksızlığı önlemek,
- Kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık vermek,
- Belâ ve kötülöklere sabır ve tahammüllü olmak,
- Müslümanlara lütufkâr ve hoş sözlü olmak,
- Düşmana düşmanın silahıyla karşılık vermek,
- İnanç ve ibadetlerinde samimi olmak,
- Fani dünyaya ait şeylerle öğünmemek, böbürlenmemek,
- Yapılan iyilik ve hayırda hakkın hoşnutluğundan başka bir şey gözetmemek,

⁶ ÜN,M.2007,Sanayi ve Ticaret Bakanlığı/Dünya'da Kooperatifleşmenin Tarihine İlişkin Rapor,İstanbul

Ahilik Felsefesi ve Örgüt Modelinin Dünyadaki Kalkınma Modeli Olan
Kooperatife Yansımaları

- Âlimlerle dost olup dostlara danışmak,
- Her zaman her yerde yalnız Allah'a güvenmek,
- Örf, adet ve törelere uymak,
- Sır tutmak, sırları açığa vurmamak,
- Aza kanaat, çoğa şükrederek dağıtmak.

AHİLİĞİN KOOPERATİF OLMA SÜRECİ

Kooperatifçiliğe Türklerin ciddi katkıları olmuştur.. Kooperatifçilik ilkelerine bakıldığında Ahiliğin ilkeleri ile benzerlik göstermektedir. 19.yy da Anadolu'ya gelen Avrupalı araştırmacılar 4 yıl kadar Anadolu'yu gezerek Türklerin nasıl birlik ve beraberlik içinde olduğunu araştırmışlardır. Araştırma alanı olarak Konya, Nevşehir, Niğde, Kayseri ve Kırşehir illerini pilot bölge olarak seçmişlerdir.⁷ Çünkü bu iller Anadolu'nun orta yerinde ve medeniyetlerin muhakkak uğrak ve yerleşim yerleri olmuştur.

Avrupalı araştırmacıların incelemeleri sonucunda Türklerin birlik ve beraberliğinin odak noktası Mevlana, Ahi Evran, Şeyh Edebali ve Cacabey gibi ilim adamlarının belirledikleri ilkeler ve bunların uygulanması olduğu belirlenmiştir.⁸ Bu araştırmacılar aldıkları ilkelerin notlarıyla ülkelerine dönmüşler ve incelemelerini yeni bir model çıkarmak için uygulamaya koymuşlardır. Belli aşamalardan geçen Ahilik yeni ismiyle İngiltere'de 1844 yılında kooperatif olarak ortaya çıkmıştır.⁹

Bu araştırmacılar aldıkları ilkelerin notlarıyla ülkelerine dönmüşler ve incelemelerini yeni bir model çıkarmak için uygulamaya koymuşlardır. Belli aşamalardan geçen Ahiliğin etkilediği kooperatifçilik yeni ismiyle İngiltere'de 1844 yılında kooperatif olarak ortaya çıkarak dünya kolektif üretim tarihini etkilemiştir.

İnancımız binlerce yıldır kolektif yaşam bilincine sahip insanlığın kooperatifleşme tarihinin 1848 yılında sanayileşme sürecinden daha eski olduğu kooperatifleşme tarihinin tüm dünyanın ortak bir mirası olduğu gerçeğinin kabul edilmesidir.¹⁰

Ahilik Tabanlı Yeni Bir Kalkınma ve Toplumsallaşma Modeli Olan Sosyal Kooperatifçilik

1950'lerden sonra Avrupa'da dezavantajlı gruplar için yeni bir istihdam ve sosyal katılım modeli olarak uygulanmaya başlanılan Sosyal Kooperatifçilik hareketi, krizlerle daha da derinleşen işsizlik sorununa

⁷ www.mucur.gov.tr,22,06,2014

⁸ www.nuveforum.net,23,07,2016

⁹ www.kooperatifcilik.gen.tr/24,07,2016

¹⁰ www.egitim.aku.edu.tr/ergun8.htm,

Selami Sedat AKGÖZ-Emre ERCAN

alternatif bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal iş kooperatifleri ve sosyal firmaların amacı, iş hayatına giremeyen insanlara iş ortamı sağlamak ve onları istihdam etmektir.

Sosyal kooperatifçiliğin en önemli özelliği Ahiliğin ilkelerini içinde barındırması ve yardımlaşarak birlikte hareket etmeyi hedeflemektedir. Kuruluş itibarıyla dezavantajlıları istihdam ve toplumsallaşmaya yönlendirmek olsa da sosyal kooperatifçiliğin daha farklı faydaları bulunmaktadır.

Ekonomik huzursuzluklar ve bölgesel eşitsizlikler toplumdaki dezavantajlı kitleleri(engelliler, ev hanımları, işsizler, öğrencilerin ekonomik hayata katılımları için kooperatif kurmaları teşvik edilebilir.

Hedef kitlelere destek vererek onları ekonomik yönden güçlendirilmesi sosyal dengenin sağlanması ve terör örgütlerine katılımları engellenmesi toplumsal hayata olumlu yöne katkıda bulunur. ¹¹

Ekonomik ve sosyal alanda gelişime öncülük eden Avrupa Ülkeleri bu alanda da başarılı çalışmalar yapmıştır. Öncülük Ekonomik ve sosyal gelişmenin üst aklı olan Rönesans kültürü ülkelerinin kalkınmasına ve vesile olmuştur.

Gelişmiş olan ülkelere baktığımızda öne çıkan iki etmen oluyor. Bunlardan birincisi kooperatifçilik, ikincisi de sosyal politikalarıdır... Bu iki ilkeyi hayata geçirmiş olan ülkeler şu an günümüzün en gelişmiş ülkeleri arasında sayılmaktadır.

Sanayi devrimi kooperatifçilikle beraber gelişme göstermiştir. Birlikte yaşama ve üretme arzusunda olan toplumlar sosyal ve ekonomik anlamda kalkınması bir realite olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Ulu önder M. Kemal ATATÜRK' ün "Geçmişini unutan gelecek vaat edemez." sözü aslında ne demek istediğimizi anlatıyor. Temeli birlik beraberliğe dayanan, aç kalana yardım etmeyi hedefleyen, yalnız kalanın işine yardım etmeyi savunan, yönetilmeyi reddeden ve liderlik ruhu taşıyan dünya toplumlarının en büyüğü olan Türk Toplumunu; Ahilik ve İmece usulünü ortaya çıkararak nice zorluklar, nice savaşlar ve nice zahmetler vererek 13.yy. da kurduğu Osmanlı Toplumunu' nu 18.yy. padişahlarının ve batı hayranlığıyla içini köreltmiş yardımcılarınıyla birlikte yok oluşa sürükleyen bir sürece sokarak elindeki varlığın kıymetini bilmezcesine yitirerek başkalarının emirlerine itaat eder hale gelmiştir.

¹¹ www.ahilik.gen.tr,24.05.2017

Ahilik Felsefesi ve Örgüt Modelinin Dünyadaki Kalkınma Modeli Olan Kooperatife Yansımaları

Neredeyse yedi asır kâinata hükmetmiş bir topluluk olan Osmanlı Devleti; elindeki çok önemli iki temel taşına gerekli ilgiyi gösterememiş ve başkaları bundan esinlenerek yeni modeller ortaya çıkarmışlardır. Ahilik ve İmece başkaları tarafından örnek alınarak ismi değiştirilip modernleştirilerek "Kooperatif adı altında piyasa sunulmuştur. Kendi özgeçmişine sahip olamayan toplumumuz bu yeniliğe yabancıymış gibi çok sonradan adapte olmuştur. Ne yazık ki ülkemizin gelişmemesi ve geriden takip etme özelliği geçmişine sahip olamadığı için kaynaklanmaktadır.

Ne olursa olsun Ahiliğin ve İmece usulünün değerini bilmemiz ve onu tekrar hayatımıza uygulamamız gereklidir. Geçmişimizi unutmamalı, onlara önem vermeli ve onları korumalıyız. Aksi takdirde kaçınılmaz bir çöküş, sömürgeleşmiş ve çaresiz bir topluma doğru ilerleme yaşanacaktır.

Ahiliğin ve imece kültürünün modern hali olan kooperatifçiliğe gereken önemi vererek çocuklarımıza bu kültürü miras bırakmalıyız. Anayasamızda ifade edilen kooperatifçiliği yaşamımızın her alanına taşımalıyız.

KAYNAKÇA

- ANONİM, Türkiye’de Kooperatifçilik, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Ankara 2004,
DEMİR, G. 2000, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Ahilik, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı, İstanbul,
GÖKSU, S. 2000, Sokrat ve Eflatun’dan Günümüze Ahilik, Polat Kitapçılık, İstanbul,
GÜRATA, M. 1975, Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar, Ankara,
KOÇ Hakan, Kooperatifçilik Bilgileri, Ankara, 2001,
ÜN,M.2007,Sanayi ve Ticaret Bakanlığı/Dünya’da Kooperatifleşmenin Tarihine İlişkin Rapor ,İstanbul
www.turkchatsohbet.org,
www.mucur.gov.tr,
www.nuveforum.net,
www.kooperatifcilik.gen.tr/,
www.ahikirsehir.com/ahiligin-incelenmesi.html,
www.egitim.aku.edu.tr/ergun8.htm,
www.ahilik.gen.tr/kavram/index.html.

ÂŞIK ŞİİRİNDE YENİ ÖLÇÜ DENEMELERİ VE AZ KULLANILAN ÖLÇÜLER: ÂŞIK SADIK MİSKİNİ ÖRNEĞİ*

İnan UMURBEK**

Özkan DAŞDEMİR***

ÖZ

Âşık edebiyatı, Türklerin sanat anlayışını Orta Asya kültüründen günümüze taşıyan uzun bir geçmişe sahip olan kültürel varlığımızdır. Âşık edebiyatı, günümüze kadar birçok unsurun etkilerini de bünyesinde barındırmıştır. Başta farklı coğrafyaları yurt edinmeleri olmak üzere yaşadığı yüzyıllar, toplumsal- siyasi ve ekonomik birçok etken âşık edebiyatı üzerinde etkili olmuştur. Bu etki, edebiyatta bazen olumlu bazen olumsuz yönde kendini göstermiştir. Çalışmada, yeni ölçü denemeleri ve az kullanılan ölçülerin Âşık Sadık Miskini özelinde incelenmesine yer verilmiştir. Günümüzde bazı saz şairleri tarafından yeni ölçüler ile şiirler meydana getiren şairler görülmektedir. Âşık Sadık Miskini de bu istisnai şairlerin arasında sayılabilir. Sadık Miskini, âşık şiiri kapsamında sanatını icra ederken, toplum onu her zaman farklılıklarıyla tanımıştır. Bütün eserlerini hece ölçüsü ile oluşturmuş, yeni ölçü denemeleri ile şiirler üretmiş ve az kullanılan kalıplara da yine şiirlerinde yer vermiştir. Sadık Miskini, yeni ölçüler ile şiirler meydana getirerek hem hece ölçüsünün zenginliğini hem de âşıklık sanatındaki ustalığını göstermek istemiştir. Çalışmada, Âşık Sadık Miskini'den derleme yoluyla alınan eserler içerisinde yeni ölçü ve az kullanılan kalıplar ayırt edilmiştir. Bu ayırt etme işleminden sonra yeni ölçü ile yazılan şiirler örnekleriyle verilerek, âşık şiirine katkı sağlayacağı düşüncesiyle çalışma oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Âşık şiiri, yeni ölçüler, Âşık Sadık Miskini.

New Verse Experiments in Minstrel Poetry And Little Used Verses: Example of Âşık Sadık Miskini

ABSTRACT

Minstrel literature is our cultural heritage which has a long history of carrying the understanding of arts by the Turks from the culture of Central Asia to the present day. Minstrel literature also includes in its structure the influences of many elements to this day. Socio-political, economic and many other factors,

* Bu yazı Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ana bilim dalı bünyesinde İnan Umurbek tarafından hazırlanmakta olan *Kağızmanlı Âşık Sadık Miskini (Hayatı-Sanatı-Eserleri)* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ana bilim dalı yüksek lisans öğrencisi.

*** Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi.

İnan UMURBEK-Özkan DAŞDEMİR

particularly in making a homeland in different geographies throughout the centuries, have been influential on minstrel literature. This effect has sometimes manifested itself in the literature in a positive and sometimes in a negative manner. In this study, new verse experiments and less used verses were examined in the context of Âşık Sadık Miskinî. At present certain minstrel poets are seen that bring forth poems with new verses to these poems. Âşık Sadık Miskinî can be considered as among these exceptional poets. While performing his art in the context of minstrel poetry, society has always recognizes it with its differences. He created all his works with syllabic verse, produced new verse poems and included less-used patterns in his new poems. By creating poems from new verses, Sadık Miskinî wanted to show both the richness of syllabic verse as well as his mastery in minstrel art. In this study, new verses and less used patterns were separated from among the compiled works of Âşık Sadık Miskinî. After this separation process, poems composed in new verse were provided with examples, and a study undertaken with the thought that it would contribute to minstrel poetry.

Key Words: Minstrel poetry, new verses, Âşık Sadık Miskinî

GİRİŞ

Âşık edebiyatı, en eski halk şairleri olan Kam-Şamanlara varan uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Kam, şaman, baksı, oyun, akın, ozan gibi isimler alan bu gelenekçi şairler, asırlardır toplumun sosyal ihtiyaçlarına göre farklı işlevler üstlenmişlerdir. Azerbaycan, Anadolu ve Rumeli topraklarında bu sanatı icra eden şairlerin, ozanlıktan âşıklığa geçişinde de yine toplumun dönemlere göre değişen sosyal ihtiyaçları etkili olmuştur.¹ Kökleri asırlar öncesine dayanan Âşıklık geleneğinin değişen şartların doğurduğu yeni ihtiyaçlara cevap vermesi günümüzde de işlevini devam ettirmesini sağlamıştır.

Günümüz âşık edebiyatı, Orta Asya kültüründen birçok yönüyle ayrılarak, İslami duygu ve düşünceler ile yeniden şekillenmiştir. Bu ayrılışın en önemli ispatı ise ozanlıktan âşıklığa geçiştir.

Fuad Köprülü Türk Saz Şairleri başlıklı eserinde Türk coğrafyasında Müslümanlıktan önce şair-çalgıcılara tesadüf edildiğini belirterek günümüzde âşık edebiyatı denildiğinde sadece 16-20. hatta 17-20. asırlarda Anadolu'da yetişen, oldukça fazla esere sahip ve edebi gelenekleri olan, zamanımıza kadar devam edip gelen saz şairlerine ait şiir tarzını kastettiğini ifade eder. Bu yüzyıllar öncesine ait saz şairlerinin, meydana getirdiği eserler yok denecek kadar azdır. Bundan dolayı bilimsel olarak metin kaynaklı bir edebi görüş yoktur.²

¹ Bayram Durbilmez, Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 19.

² M.Fuad Köprülü, *Saz Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 37.

Âşık Şiirinde Yeni Ölçü Denemeleri Ve Az Kullanılan Ölçüler: Âşık Sadık Miskini
Örneği

Âşık edebiyatı temsilcileri, asırlardır geleneğin hüküm sürdüğü çeşitli coğrafyalarda hem yetiştikleri farklı sosyal çevrelerden hem farklı edebiyat çevrelerinden etkilenmiş ve onları etkilemiştir. Âşık edebiyatında sosyal çevre çok önemlidir. Öyle ki âşıkların yetiştiği ve sanatını icra ettiği çevreyi tanımadan onunla ve o yörenin âşıklık geleneği ile ilgili yargılara varmak güçtür. Bu nedenle âşığı ortaya çıkaran ortamın iyi tanınması gerekir.³

“Âşık edebiyatının asıl kaynağı halktır. Köy halkı arasından da çıkar, göçebeler arasından da; kasaba arasından da çıkar, şehirlerden de... Pek saymaya sınırlamaya değmez. Çünkü saz şairi köyde doğar, kasabaya yerleşir; kasabada doğar, şehirde yetişir; şehirde doğar köy köy, oba oba dolaşır; arı gibi her çiçekten bal alır... Bu bakımdan doğdukları yerlerin de, gezip dolaştıkları yerlerinde izlerini taşırlar ama asıl “ayırıcı nitelikleri” yerleştikleri, yetiştikleri sosyal çevreden gelir.”⁴

Bahsi geçen sosyal çevrelerde yetişen âşıklar; köy âşıkları, konar-göçer âşıklar, kasaba-şehir âşıkları, asker âşıklar, dini-tasavvufi âşıklar şeklinde sosyal çevrelere göre sınıflandırılmaktadır.

Âşık edebiyatı ve şairleri üzerinde tesiri görülen diğer bir unsur ise edebiyat çevreleridir. Edebiyat çevreleri ile olan etkileşim de yine yüzyıllara göre farklılık arz eder. Âşık edebiyatı temsilcileri ve onların ürettikleri ürünler hakkında ayrıntılı bilgi edindiğimiz en eski dönem 16. yüzyıldır. Bu dönemde en fazla eski halk edebiyatı unsurlarına yer verilmiştir. Eski halk edebiyatının âşık edebiyatındaki en büyük tesiri hece vezninin kullanımudur. Bu kullanım eski halk edebiyatında olduğu kadar âşık edebiyatında da hâkim bir unsurdur. Bu unsurlar içerisinde kafiyeye unsuru vardır ki yine eski halk edebiyatında sık kullanılan yarım kafiyeye kullanımudur. Nazım şekillerinden türkü, türkmani, varsağı, ezgi, deyiş, kayabaşı, üçleme gibi şekillerin ileride değişikliğe uğrayarak koşma, mani gibi şekillerin âşık edebiyatında kullanılması eski halk edebiyatı özelliklerinden geniş ölçüde yararlandıkları görülmektedir. Yine aliterasyon, cinaslar, teşhis, intak, münazara, atasözleri gibi eski halk edebiyatına ait unsurların âşık edebiyatında çok sık kullanıldığı görülmektedir. Eski halk edebiyatı unsurları âşık edebiyatında geniş yer tutmuş, 16. yüzyıl ve 17. yüzyılın ilk yarısında yetişen âşıklarda bu halk edebiyatı unsurları daha fazla işlenmiştir.⁵

³ Erman Artun, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı: Edebiyat Tarihi/Metinler*, Karahan Kitabevi, Adana 2015, s. 46.

⁴ Eflatun Cem Güney, *Folklor ve Halk Edebiyatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 255-256.

⁵ M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları 1*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 175-176.

İnan UMURBEK-Özkan DAŞDEMİR

Türk halk şiiri içerisinde âşıklar, şiirlerini belli kural ve kaidelere göre oluşturmuşlardır. Bu kural ve kaidelere kısaca değinmek gerekirse; şiiri yapısal açıdan meydana getiren unsurlardan olan nazım birimi, âşık şiirinde dörtlük'tür. Ölçü olarak hece ölçüsü tercih edilmiştir. Âşık şiirinde koşma ve mani olmak üzere iki çeşit uyak düzeni vardır. Koşma şekline baktığımızda 8 ve 11 hece ölçülü şiirlerde abab-cccb-dddb veya abcb-dddb-eeeb tarzından görülür. Mani uyak düzeninde ise 7 ve 8 hece ölçülü olarak aaba- ccdc- eefe şeklinde sıralanır. Konu bakımından âşık şiirinde herhangi bir konu sınırlaması yoktur. Şiire değer her konu âşıkların işleyecekleri konu zincirinde yer almaktadır.⁶ Bundan dolayı geniş bir yelpaze içerisinde değerlendirildiği zaman, âşıklar hayatımızda olup biten hemen her şeyi belli kural ve kaidelere göre şiirlerinde işlemiştir.

Çalışmada âşık şiirinde kullanılan yeni ve az kullanılan ölçüler ele alınmıştır. Âşık Sadık Miskinî tarafından yazılan şiirler, dizelerdeki hece sayılarına, durgulanma ve duraklarına göre incelenerek belli kalıplar içinde değerlendirilmiştir. Şiirdeki tüm dize sayısının eşit olması hece sayısını gösterir. Hece sayısının eşit olması o dizenin hem ölçüsünü hem kalıbını göstermektedir.⁷ Durgulanma ve durak ise hece ölçüsü ile oluşturulan dizenin, belli bölümlere ayrılmasına durgulanma, bu bölüm yerlerine de durak denir. Hece ölçüsünde yapılan bu durak sistemi, arzu ölçüsünde takti'in karşılığı olarak bilinmektedir.⁸ Kaynaklar ışığında, Âşık Sadık Miskinî'nin şiirleri bu sistem dâhilinde değerlendirilmiştir. Sadık Miskinî'nin bir heceli şiirden, yirmi iki heceli şiirine kadar her kalıpta yazdığı şiirlerine yer verilerek çalışmaya katkıda bulunulmuştur.

ÂŞIK SADIK MİSKİNÎ

1964 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinde doğdu. Asıl adı Sait Küçük'tür. Babası Hayrettin Bey, annesi Şadiye Hanım'dır. Baba dedesi Çilo Recep, anne dedesi Berber Mevlüt'tür. Aile lakabı olarak baba tarafına Çilolar, ana tarafına Cëllolar-Celaliler denilmektedir. Baba tarafı eski adıyla Kızılkilise yeni adıyla Yankıpınar köyünden olup kurtuluş savaşı sonrası ilçenin Dere Mahallesi'ne yerleşen yerlilerdendir. Anne tarafı Irak-Zaho'dan İran'a, İran'dan Ağrı'ya, Ağrı'dan da Kağızman'a göç eden Kürtlerdendir.

Hayrettin Bey'in Şadiye Hanım'dan sekiz çocuğu olmuştur. Bunlar büyükten küçüğe doğru Sümer, Saim, Saygı, Latife, Sait, Süreyya, Habip

⁶ Özkul Çobanoğlu, *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*, 3F Yayınevi, İstanbul 2007, s. 18-19.

⁷ Bekir Sami Özsoy, *Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 83.

⁸ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Anlara 2016, s.40.

Âşık Şiirinde Yeni Ölçü Denemeleri Ve Az Kullanılan Ölçüler: Âşık Sadık Miskini
Örneği

ve Songül ismini taşımaktadır. Sadık Miskini ailenin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.

Âşık Sadık Miskini, daha çok hece vezniyle yazdığı şiirlerle tanınmış ve yüz civarında serbest, bin civarında halk şiiri yazmıştır. Hece vezinli şiirde bir heceden yirmi iki heceye kadar her kalıpta ve her türde şiir örnekleri vermiştir. Az heceli şiirlerde oldukça başarılıdır. Üç hecenin altında, on altı hecenin üstünde halk şiiri örneklerini belki de ilk kez veren odur.

Sadık Miskini cinas tutkunu bir âşık olup şiirlerinde ve manilerinde cinasa bol bol yer vermiştir. Dört ve beş kıtadan fazla örnekleri bulunmayan cinaslı şiir kıtasını çoğaltarak on kıtaya kadar ulaştırmıştır.

Divan Edebiyatı şiir türlerinin bazılarını hece vezniyle halk edebiyatına taşımış, Fuzuli'nin bir gazeline tahmis yazmıştır. Divan edebiyatında aruz vezniyle yazılan mesnevi türünü hece vezniyle yazarak halk edebiyatında bu türün ilk örneklerini vermiştir. Sadık Miskini hece vezniyle beş mesnevi yazan ve hamse sahibi olan ilk halk şairidir.

Farklı farklı hecelerle bin civarında kesik, cinaslı ve düz maniler söylemiştir. Halk şairlerine özgü olmayan özdeyiş söyleme geleneğini başlatmış ve iki bin civarında özdeyiş yazmıştır.

Şekil ve dil açısından Âşık Sadık Miskini şiirlerini genelde arı duru ve akıcı bir dil ile yazmıştır. Eserlerinde Arapça ve Farsça kelimelerde mevcuttur. Ancak bu kelimelerin çoğu Türkçeleşmiş, anlaşılır kelimelerdir. O bir halk ozanı olarak Tekke, Divan ve Halk edebiyatı terimlerini ve kelimelerini kaynaştırmıştır. Önceden bilinip unutulmuşu gelecek kuşaklara aktarmayı ve yaşatmayı hedeflemiştir.

Mevcut şiir kalıplarının dışında kalıplar geliştirmiş ve örnekler vermiştir. Kafiye kaygısı yüksek derecededir. O uyağa, redife itina gösteren bir âşıktır. Şöyle ki yüz kıta olarak kaleme aldığı Kağızman Yemek Destanı'nda kafiyenin tükenmesi sonucu yazacağı dörtlüğe geçmeden bu geçişi bir dörtlükle izah eyleyerek kafiye değiştirmiştir.

Çoğu halk şairinde bulunmayan az heceli ve çok heceli şiir örnekleri mevcuttur. Tek mısralık şiir olarak bilinen Azade örnekleri vermiştir. Üç mısralı şiirler kaleme almıştır. Dümısra dediği tek beyitlik şiirleri ziyadedir. Yine halk şairlerinde hiç bulunmayan bir tür olan özdeyişler söylemiştir. Mani ustasıdır. İç kafiyeli ve çok kafiyeli şiirleri vardır. Cinasta mahirdir. Başarılı atışmalar gerçekleştirmiştir.

Şiirlerini 1, 1+1, 2+1, 2+2, 3+2, 3+3, 4+3, 4+4, 4+5, 5+5, 6+5, 6+6, 8+5, 7+7, 8+7, 8+8, 11+6, 11+7, 11+8, 10+10, 11+10, 11+11 duraklı olarak 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,

İnan UMURBEK-Özkan DAŞDEMİR

22 heceli olarak yazmıştır. Şiir kıtalarındaki mısra sayısı 1 ile 12 arası değişmektedir.

Âşık Sadık Miskini, Koşma, Semai, Güzelleme, Taşlama, Destan, Lebdeğmez, Tecnis, Divani, Atışma, Müstezat, Gazel, Kalenderi, Şeki Sicilleme, Musammat Şeki, Müseddes-i Mükerrer, Muhammes, Murabba, Murabba Koşma, Tahmis, Vezn-i Aher gibi şiir türlerinde örnekler vermiştir.

a) Âşık Tarzı Şiir Şekilleriyle Oluşturulanlar

1. Mani
2. Koşma
3. Şeki Sicilleme
4. Muamma
5. Destan
6. Divanî
7. Lebdeğmez Cığalı Tecnis

b) Divan Tarzı Şiir Şekilleriyle Oluşturulanlar

1. Gazel
2. Mesnevi
3. Müstezat
4. Muhammes
5. Murabba
6. Kalenderi
7. Vezn-i Âher
8. Satranç
9. Tahmis

YENİ ÖLÇÜ DENEMELERİ VE AZ KULLANILAN ÖLÇÜLER

1. Bir Heceli Şiir

Birliler, çok az görülen bir şekildir. Duraksızdır.

Aç
Saç
Kaç
Git

Han
San
Dön
Git

Yay
Say
Koy
Git

Âşık Şiirinde Yeni Ölçü Denemeleri Ve Az Kullanılan Ölçüler: Âşık Sadık Miskini
Örneği

Mis
Ki
Ni
Git

2. İki Heceli Şiir

Duraksızdır. Anlam yönünden basit olup, musiki ile söylenmez. Az
örneği vardır.

Yara
Yar ol
Aşkla
Var ol

Özlu
Sözlü
Gizli
Sır ol

Saye
Paye
Hayâ
Ar ol

Güven
İven
Seven
Ser ol

Yokla
Akla
Hakla
Bir ol

Kov kin
Sev bin
Miskin
Er ol

3. Üç Heceli Şiir

Genel olarak duraksızdır. Örneklerine az rastlanılır. Anlam
bakımından basit görülürler.

Güzelle
Geldi aşk
Kapımı
Çaldı aşk

Şükrümü
Zikrimi
Fikrimi
Aldı aşk

Gâh âli
Gâh veli
Gâh deli
Kıldı aşk

Ayetim
Niyetim
Hayatım
Oldu aşk

Sazıma
Sözüme
Yüzüme
Güldü aşk

Küskünü
Suskunu
Miskini
Buldu aşk

4. Dört Heceli Şiir

3+1, 2+2 ve 1+3 şeklinde duraklı ya da duraksız olarak 4'lü ölçüsüne uyan şiirlerdir. Anlam bakımından basit sayılan bu şiirlerin örneğine az rastlanılır.

Fidan boylum
Melek soylum
Kaşmer huylum
Yar ol bana

Gül gibi aç
Kokular saç
Kolların aç
Sarıl bana

Miskin misem
Can yar disem
Sevmez isem
Darıl bana

Âşık Şiirinde Yeni Ölçü Denemeleri Ve Az Kullanılan Ölçüler: Âşık Sadık Miskini
Örneği

5. Beş Heceli Şiir

Örneklerine az rastlanılan bu şiirler 3+2 – 2+3 duraklı ve duraksız
şeklinde dirler. Anlam bakımından basit olmasına rağmen musiki ile
söylenirler.

Sevmişim seni
Sende sev beni
Hayat buseni
Kondur yüzüme

Kadan alayım
Dile öleyim
Kölen olayım
Gel gir gözüme

Cilvene kandım
Yar olun sandım
Aşkınla yandım
Su serp közüme

Bir Miskini'n var
Aç kolların sar
Kurbanınım yar
Acı özüme

6. Altı Heceli Şiir

3+3 – 4+2 – 2+4 şeklinde duraklı ve duraksız olarak hece vezninin
altılı ölçüsüne uyarlar. Anlam bakımından 2, 3, 4 ve 5 hecelilere göre daha
anamlı görülür. Az görülen bir şiir şeklidir.

Uğrun uğrun gezen yar
Kaş gözünü süzen yar
Kara bağrım ezen yar
Dön de bir yüzüme bak

Ben ki seni sevmişim
Dile alıp övmüşüm
Aşkın ile dövmüşüm
Od yanan özüme bak

Gel ey başımın tacı
Sensin derdim ilacı
N'olur halime acı
Yaş dökken gözüme bak

Kavli karar kılalım
Bile murat alalım

İnan UMURBEK-Özkan DAŞDEMİR

Der Miskini gülelim
Bir yol gir sözüme bak

7. Dokuz Heceli Şiir

Bu kalıptaki şairler 3+3+3, 6+3, 5+4 ve 4+5 şeklinde duraklı olurlar. Usta halk şairleri tarafından atasözü ve deyimlerde kullanırlar.

Aşk elinden çöllere düştüm
Sen leylanın mecnunu benim
Hasretinden yandım tutuştum
Cemalinin meftunu benim

Aşk mülkünde bağlı yesirim
Ahvalimden kendim basırım
Mansur gibi çözülmez sırım
Gerçek aşkın efsunu benim

Beyan verdi Miskini dilden
Mevt ayırır bülbülü gülden
Arıstağdır bedenim külden
Kerem'den de yangunu benim

8. On Heceli Şiir

6+4, 4+6, 5+5, 7+3 veya 3+7 şeklinde duraklı olurlar. Usta halk şairleri tarafından atasözü ve deyimlerde kullanılır.

Senin yüzünden benim çektiğim
Allah'a ayan kula karanlık
Hasretin ile kan yaş döktüğüm
Allah'a ayan kula karanlık

Gül benzim soluk gözlerim giryan
Aşk ateşiyle bu bağrım biryan
Gönlümü yakan bu dert bu hicran
Allah'a ayan kula karanlık

Nereye çıkar bu aşkın yolu
Aklım yitirip olmuşum deli
Sadık Miskini'n perişan hali
Allah'a ayan kula karanlık

9. On İki Heceli Şiir

Hece vezninin on ikili ölçüsüne uyan bu şiirler, 4+4+4, 6+6, 7+5 veya 5+7 şeklinde duraklı olurlar. Yeni dönem şairleri atasözü ve deyimlerde kullanırlar. Ahmet Yesevi'nin hikmetleri bu ölçüyle yazılmıştır.

Aşk ile sevdiğim canan bana yeter
Saray elin olsun viran bana yeter
İstemem dünyanın malını mülkünü

Âşık Şiirinde Yeni Ölçü Denemeleri Ve Az Kullanılan Ölçüler: Âşık Sadık Miskini
Örneği

Kazandığım ilim irfan bana yeter

İrfanı olmayan cehalet erbabı
Kemalet bulmayan açamaz bir babı
Muhabbet bezminde eylerim hitabı
Halim arz etmeye lisan bana yeter

Lisan Miskini'ye bir yüce payedir
İfade deminde aşığa sayedir
Zenginlik dediğin ahlaktır hayâdır
Edeple sürdüğüm erkân bana yeter

10. On Üç Heceli Şiir

8+5, 5+8, 4+4+5 yahut 5+4+4 şeklinde duraklı olurlar. Usta halk şairleri tarafından kullanılan bir kalıptır.

Müjdeledi öten bülbül fasl-ı baharı
Sensiz baharı neyerim yazı neyerim
Hicran ile ağlar gönlüm hep zarı zarı
Sensiz baharı neyerim yazı neyerim

Sen ki yoksun bahar da yok şevk ü neşe yok
Aşkın ile avareyim iş yok peşe yok
Her yer simsiyah gözümde bir temaşa yok
Sensiz baharı neyerim yazı neyerim

Miskini'yim sağalmayan yara var bende
Sevdan olmuş kor misali yanar bu tende
Koparıp da koklayamam güller bitende
Sensiz baharı neyerim yazı neyerim

11. On Altı Heceli Şiir

Bu kalıp, 4+4+4+4 ve 8+8 duraklı biçimleriyle şiirlerde görülür.

Aç gözünü behey gafil şu cihana bir bak hele
Asırlardır konup göçen bu kervana bir bak hele
Durmaz dünya üzerinde ekmeği suyu tükenen
Kaftan kafa hükmeyleyen Süleyman'a bir bak hele

Bu düzen böyle kurulmuş gelen mutlaka gidecek
Kesilen süre dolunca ruh bedeni terk edecek
Şüphesiz her canlı varlık bir gün ölümü tadacak
Bahar açıp güzün solan gülistana bir bak hele

Miskini'yim bu yollarda kervanımız katar katar
İnsan bir güneş misali sabah doğar akşam batır
Sebi sübyan genç ihtiyar dizilmiş yan yana yatar
Göz dolandır ibret için kabristana bir bak hele

İnan UMURBEK-Özkan DAŞDEMİR

12. On Yedi Heceli Şiir

Az kullanılan bir kalıptır. (4+3+4+3+3), (4+4+4+5) duraklıdır.
Hasretin çektiğim canım efendim bir güzellik eyle
Ateş-i aşkından halim nice dir sor güzellik eyle
Seven sevdiğine zulüm eylemez kötü söz söylemez
Güzellik güzelin tabiatıdır var güzellik eyle

Bu dünyada murat almak istedim murat alamadım
Gönlümce sevinip gülmek istedim bir gün gülemedim
Ayrılık derdiyle derdimend oldum derman bulamadım
Yaralı gönlümün tabibi sensin sar güzellik eyle

Aşkın şerbetini içtim elinden mestaneyim işte
Ferhatlar Keremler Mecnunlar gibi efsaneyim işte
Şemin çevresinde döner dururum pervaneyim işte
Bana bir bergüzar zülfün telinden ver güzellik eyle

13. On Sekiz Heceli Şiir

Az kullanılmıştır. (4+4+3+4+3) şeklinde duraklıdır.
Ey tabip ayrılık derdine çare var mıdır söyle bana
Aşk narı yanında acep cehennem nar mıdır söyle bana
Ne zaman bir güzel sevmeye kalksak âlem bizi tan eyler
Hulusi gönülden sevmek sevilme ar mıdır söyle bana

Her kim ki sevene olursa engel zanlar içinde kalır
Her kim ki sevmese itikadımca kinler içinde kalır
Ne vakit goncaya dokunsa bülbül kanlar içinde kalır
Dünya âşıklara gülşen mi yoksa har mıdır söyle bana

Sevdikçe aşk derdi boylanıp büyür içimde ur misali
Gönül kalesinde hakikat budur yıkılmaz sur misali
Fikrinde zikrinde enelhak diyen Hallaç Mansur misali
Sadık Miskini'ye reva görülen dar mıdır söyle bana

14. Ondokuz Heceli Şiir

Az kullanılmıştır. (4+4+4+4+3) duraklıdır.
Asırlardır yüce dağlar başından aşan kervan geri gelmez
Çocuklar gençleşir gençler kocalır geçen zaman geri gelmez
Dünyanın düzeni böyle kurulmuş çarkı devran böyle yürür
Oduklar ocakta yanar kül olur tüten duman geri gelmez

Dereler sel ile çağlayıp coşar coştukça bendinden taşar
Baharı yaşayan güzüne koşar yapraklar dalından düşer
Mezarıcı mevt için mezarlar eşer toprağa verilir beşer
Her insan dünyada bir ömür yaşar göçen insan geri gelmez

Âşık Şiirinde Yeni Ölçü Denemeleri Ve Az Kullanılan Ölçüler: Âşık Sadık Miskini
Örneği

Gitti ey Miskini ananla atan deden geriye gelmedi
Gelmek için İsa göğce çekildi neden geriye gelmedi
Gelen yolcu olup yola koyuldu giden geriye gelmedi
Dede Korkut gibi Pir Sultan gibi ulu ozan geri gelmez

15. Yirmi Heceli Şiir

Az kullanılan bir kalıptır. 4+4+4+4+4 duraklıdır.
Yar cemaline âşık olalı deliden beter divaneyim ben
Dur durak bilmez felekler gibi döner dururum pervaneyim ben
Sevdiğim ahu güzeller şahı düş değil sahi sunar kadehi
Serim sarhoştur gönlüm pek hoştur kandığım meyden mestaneyim
ben

Ateş-i aşk ki yaktı sinemi nar ile ördüm vücut binamı
Aşktan başgetti ab u danemi şaduman kıldı o yar hanemi
Ömrün sefası vuslat dönemi yoktur gözümde dehrin önemi
Kin kavga gütmem kemliğe gitmem rintliktir rütbem rindaneyim
ben

Miskini söyler divan içinde sükûtun korur irfan içinde
Yolcular vardır bu han içinde konup göçerler kervan içinde
Seyyahlar gezer seyran içinde sürerler demi devran içinde
Âlemle dostum serili postum meydan içinde merdaneyim ben

16. Yirmi Bir Heceli Şiir

Bırak bencilliği ey insanoğlu zira bencillik ar bu dünyada
Barış yap dostluk kur düşmanın ile dostça yaşamak kâr bu dünyada
Bir kısa zamandır ömür dediğin gel onu geçir huzur içinde
Gönül hoşluğuyla dertsiz kedersiz mutlu yaşamak var bu dünyada

Sakin hiddetlenip şiddet eyleme koyundan daha yavaş ol yavaş
Kavgalar çıkarma mal mülk uğruna konu komşuya gel açma savaş
İyilik güzellik ereğin olsun insanlık ile dolup dolup taş
Gönül teknesinde aşk hamrun yoğur sevgi harcını kar bu dünyada

Sevilmek yolunda sevmek yolunda Aslıhan için Miskini Kerem
Ayrılık derdine kavuşmak derman gülen bir çehre yaraya merhem
Şayet bir kâminden sual eyleyip nerede dersin cennet cehennem
Âlemle barışık yaşamak cennet kargaşa ateş nar bu dünyada

17. Yirmi İki Heceli Şiir

Anam babam bana vesile oldu doğup kadem bastım dünya yüzüne
Çocuk civan derken ihtiyar oldum hayli ömür sürdüm insan olarak
Edebi erkânı öğrenmek için kulak astım ataların sözüne
Bulundum muhabbet meclislerinde söz söyledim ehli irfan olarak

Bak neler yaşadım ömrüm içinde iğne deliğinden ip olup geçtim

İnan UMURBEK-Özkan DAŞDEMİR

Konuk oldum sofrasına feleğin bazı şerbet bazı ağılar içtim
Meyil ettim insanlığa sevgiye nefretten kavgadan uzağa kaçtım
Azmirah eyledim birlik yolunda yürüdüm katarlı kervan olarak

Der Miskini hayatıma yön verdim türlü uğraş ile maslahat ile
Yediğimden içtiğimden tat aldım bin bir şükür ile kanaat ile
Ömrüm hitam buldu salam okundu vardım son durağa cansız at ile
Yatan mevtalara merhaba dedim devroldum hâk ile yeksan olarak

SONUÇ

Âşık edebiyatı, gerek içerik gerek biçim yönünden geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu edebiyat muhitinde geçmişten günümüze kadar birçok konuda eserler verilmiş ve toplumun beklentileri her zaman ön planda tutulmuştur. Âşık edebiyatının, bir edebiyat ekolü olarak büyük bir geçmişe sahip olması onu gelenekselleştirmiştir. Âşıklar, bu gelenek içerisinde yaşadıkları yüzyılın havasını soluyarak eserlerini oluşturmuşlardır.

Orta Asya'dan Anadolu'ya asırlara meydan okuyarak devam eden bu gelenek, varlığını hala sürdürüyorsa; bu, toplumun beğenisinden kaynaklanmaktadır. Geleneğin izleri ülkemizin birçok yöresinde unutulmasına rağmen bazı bölgelerde canlı olarak devam etmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi özelinde Kars yöresi âşıklık geleneğinin devam ettiği yörelerden biridir. Geçmişe nazaran izleri daha az görülen âşıklık geleneği; Ramazan ayı, düğünler, bayramlar gibi özel günlerde, çeşitli işlevlerle toplumun ihtiyaçlarına cevap vermektedir.

Âşık edebiyatı temsilcileri, hemen her yüzyılda çeşitli şekillerde eserler vermiştir. Onlar bu şekiller çerçevesinde geleneksel olarak bir veya birkaç türde yoğunlaşarak şiirlerini oluşturmuştur. Bunlar mani, koşma, semai, varsağı gibi türlerdir. Bunun dışında bazı âşıklar ise çok çeşitli nazım şekli ve türleri üzerinde çalışarak, yeni kalıplar ile şiirler üretmiştir. Bu yeni kalıplar yukarıda örneklerle sunduğumuz hecelerinin sayısına bağlı şiir şekilleridir. Genel olarak 7, 8, 11 ve 15 heceli şiirlere âşık şiirinde sık kullanıldığına rastlamaktayız.

Çalışmaya konu olan şiirlerin sahibi Âşık Sadık Miskini, farklı tür ve şekillerde eser üretmiştir. Onun şiirleri konu yönünden zengin bir konumdadır. Öyle ki aşk, insan, tabiat gibi konularda pek çok eser veren âşık; eserlerindeki konuları hem bilindik, çok kullanılan şekillerle hem de özgün yeni şekillerle yazmış/söylemiştir. Sadık Miskini, tüm şiirlerinde hece ölçüsünü kullanmıştır. Aruzlu türler içerisinde ürettiği eserlerinde de yine hece ölçüsünü kullanmıştır. O geleneği özümseyip, geleneğin hem tanınması hem ileri bir düzeye ulaşması için çalışmıştır. Ülkemizde yeni şekiller ile şiir söyleyen birkaç halk şairinden biridir. Sadık Miskini, hem kendini yenilemek hem farklı bir şekil ile gelenek içerisinde yerini

Âşık Şiirinde Yeni Ölçü Denemeleri Ve Az Kullanılan Ölçüler: Âşık Sadık Miskini
Örneği

belirlemek adına bir heceli kalıptan yirmi iki heceli kalıba kadar yeni
şekillerde şiir üretmiştir.

KAYNAKÇA

ARTUN, Erman; Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı: Edebiyat
Tarihi/Metinler, Karahan Kitabevi, Adana 2015.

ÇOBANOĞLU, Özkul; Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul,
3F Yayınları, İstanbul 2007.

DİLÇİN, Cem; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu
Yayınları, Ankara 2016.

DURBİLMEZ, Bayram; Âşık Edebiyatı ve Taşınarlı Halk Şairleri,
Akçağ Yayınları, Ankara 2016.

GÜNEY, Eflatun Cem; Folklor ve Halk Edebiyatı, Milli Eğitim
Basımevi, İstanbul 1971.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; Edebiyat Araştırmaları 1, Akçağ Yayınları,
Ankara 2004.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad; Saz Şairleri, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

ÖZSOY, Sami, Bekir; Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle
Türk Şiiri, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

KÜBA BASININDA LOZAN BARIŞ KONFERANSI*

Melih TINAL**

İzzet EGE***

ÖZ

20 Kasım 1922 tarihinde açılış toplantısı gerçekleştirilen Lozan Barış Konferansı, 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona erdi. Konferans boyunca Türkiye, Misak-ı Milli ile belirlenen sınırlarının ve tam bağımsızlığının kabulünü amaçladı. Sevr Antlaşması'nı geçersiz kılan antlaşmayla sonuçlanacak olan konferans, yalnızca taraf devletler kamuoylarında değil, dünya kamuoyunda da geniş yankı buldu. Küba'nın köklü gazetelerinden biri olan Diario de la Marina da Lozan Barış Konferansı'nı yakından takip ederek Küba kamuoyunu bilgilendiren bir gazete olmuştu. Gazete konferansın ilk döneminde, Avrupa basınından da etkilenerek, İtilâf Devletleri ve Yunanistan tezlerine yakın bir tavır gösterse de, ilerleyen günlerde bu yaklaşım yerini Türkiye'nin tam bağımsızlık yolundaki haklı mücadelesini destekleyen haber ve yorumlara bıraktı.

Anahtar Kelimeler: Küba Kamuoyu, Lozan Barış Konferansı, Lozan Antlaşması.

Lausanne Peace Conference in the Cuban Press

ABSTRACT

The Lausanne Peace Conference, which held the opening on November 20, 1922, ended with the signing of the Lausanne Peace Treaty on July 24, 1923. Throughout the conference, Turkey aimed to recognize the boundaries and full independence of the National Oath. The conference, which will nullify the Treaty of Sevr, has been widely heard not only in the public opinions of contracting countries but also in the world public opinion. Diario de la Marina, one of Cuba's deep-rooted newspapers, was a newspaper that closely followed the Lausanne Peace Conference and informed the Cubans. The newspaper was influenced by the European press in the first period of the conference and showed a close attitude to the Entente States and Greece theses but in the following days this approach was left the news and comments supporting Turkey's rightful struggle for full independence.

Keywords: Cuban Press, Lausanne Peace Conference, Lausanne Treaty.

* Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü bünyesinde, İzzet Ege tarafından hazırlanan ve Doç. Dr. Melih TINAL'ın danışmanlığını yaptığı *Türk Devrimi'nin Küba'da Etkileri ve Küba Aydınlarının Türk Devrimi Üzerine Görüşleri* başlığıyla tamamlanan yüksek lisans tezi temel alınarak üretilmiştir.

** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, melih.tinal@deu.edu.tr

*** İzzet Ege, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

GİRİŞ

Stratejik konumu ve geçmişinde barındırdığı bağımsızlık mücadeleleri nedeniyle Latin Amerika tarihinde önemli yer tutan Küba, entellektüel birikimiyle de bulunduğu coğrafyanın sayılı ülkelerinden biridir. Araştırmada yararlandığımız *Diario de la Marina* gazetesi, uzun yayın hayatı boyunca sadece Küba'nın değil, tüm Latin Amerika'nın en saygın gazeteleri arasında yer almıştır¹. İspanyollar tarafından kurulmasına rağmen, yayın hayatına başlamasıyla birlikte Küba'daki özgürlükçü hareketi destekleyen *Diario de la Marina*'da birçok genç aydın yazılarıyla kamuoyunu yönlendirmeye çaba göstermiştir². Küba'nın en önemli³, Latin Amerika'nın da en saygın gazeteleri arasına girmeyi başaran⁴ *Diario de la Marina*'nın 1920'li yıllarda belirlenen sloganı "*halkın çıkarlarına ve ulusun bekaasına hizmet*" olmuştur. Gazete 10 Mayıs 1960'da devrimci rejim tarafından diğer tüm devrim öncesi basın kuruluşları gibi kapatılmıştır.

Araştırmada kullanılan makalelerin yazarlarından biri olan Josit Cabruja Planas, üniversite eğitimini İspanya'da tamamladı. Planas 1923'te New York'ta gazetecilik alanında yüksek lisansını bitirerek bu ünvana sahip ilk Kübalı oldu. "*Küba Coğrafya Topluluğu*" gibi birçok derneğin kurucusu ve aktif üyesi olan Planas, edebiyat alanında birçok ödüle layık görülmüştür⁵.

Türk Devrimi ile ilgili makaleler kaleme alan bir diğer Kübalı aydın ise Havana'da ikâmet eden ve Küba'daki şeker endüstrisi üzerine araştırmalar yapan Yunan asıllı economist C. J. Bourbakis'tir⁶.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'daki gelişmeleri, Türk Kurtuluş Savaşı'nı ve Türk Devrimi'ni yakından takip eden, Tiburcio-Ángel Pérez Castañeda Triana, ya da yazılarında kullandığı adıyla Tiburcio Castañeda ise tıp ve hukuk öğrenimi almış bir Küba aydını idi. Tarih alanında da çalışmaları olan Castañeda 1920'li yıllarda Havana Üniversitesi'nde *Özel ve Siyasi Antlaşmalar Tarihi* derslerini

¹ *El Álbum de la Emigración*, Consello Da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 1999, s.344.

² Rocío Oviedo y Perez de Tuleda, "Periodismo hispanoamericano de Independencia y sus antecedentes", *Anales de Literatura Hispanoamericana*, S. 9, 1980, s.181

³ Roberto Luis Arencibia, "Emeterio Santovenia, El Historiador Pinareño Olvidado Por La Historia", *Vitral*, No. 71, ano XII, enero-febrero 2006, s.22.

⁴ Rafael Rojas, "México en Lezama", *La jornada Semanal*, Universidad Autónoma de Mexico, 20.04.2010, S. 787, s.12.

⁵ *El Diccionario Enciclopédico Hispano-Americano de Literatura, Ciencias y Artes*, Montaner y Simón, Barcelona, 1889, s.234.

⁶ "Cuban Sugar Industry Mistakes", *The Cuba Review*, v.12, Munson Steamship Line, New York, 1931, s.34

yürütmesinin yanı sıra dönemin en etkili gazetesi olan *Diario de la Marina*'da haber editörü olarak görev yaptı⁷. Kendisine ait geniş arazilerinin bulunduğu Taironas bölgesinde, 9 Kasım 1929'da İspanya kralı tarafından asil ilan edildi ve kendisine *1. Marqués de las Taironas* ünvanı verildi⁸.

I-Konferans Sürecinde *Diario de la Marina* Gazetesi'nin Barış Görüşmelerine İlişkin Değerlendirmeleri

27 Ekim 1922 tarihinde İtilâf Devletleri, TBMM Hükümeti'ni, Lozan'da toplanacak barış görüşmelerine davet etti⁹. Bu gelişme sonrası 5 Kasım 1922'de Ankara'dan hareket eden¹⁰ Türk heyeti, 12 Kasım 1922 tarihinde Lozan'a ulaştı¹¹. Bu süreçte yaşanan bir gelişme Türk heyetinde hoşnutsuzlukla karşılanmıştı. Bu gelişme 13 Kasım'da başlayacak barış görüşmelerinin İngiltere ve İtalya'nın içişlerindeki gelişmeler nedeniyle 20 Kasım'a ertelenmesiydi. Gerçekte İtilâf Devletleri'nin konferans öncesi bir araya gelerek kendi aralarında yapmış oldukları görüşmelerin uzaması nedeniyle yaşanan bu gecikme¹² İsmet Paşa tarafından taraf devletlerin temsilcilerine hitaben birer nota gönderilmesiyle protesto edildi¹³. İsmet Paşa bu notayla yetinmedi. Ertesi gün kentteki gazetecilerle görüştü ve bir taraftan eşit ve saygın bir devlet olma arzularını diğer taraftan da Türklerin savaş değil barış isteyen taraf olduğunu ifade ederek, dünya kamuoyunun desteğini sağlamaya çalıştı¹⁴. Şüphesiz İsmet Paşa'nın konferans öncesindeki girişimleri dünya basınında olduğu gibi Küba basınında da yer almıştı. Bu açıklamaları “*ilginç*” olarak nitelendiren *Diario de la Marina* gazetesi *İsmet Paşa'nın İlginç Açıklamaları* başlıklı haberde, önce Birinci Dünya Savaşı'na giren, ardından yapılan ateşkes ve barış antlaşmalarına uymayan ve yeniden savaşan Türklerin kendilerini barışsever gibi göstermelerinin gerçekçi olmadığı iddiasını işledi¹⁵. Aynı gazetede birkaç gün sonra yayınlanan bir başka haberde ise bu kez Türk tarafının duruşunu haklı olarak gören ve bu

⁷ Gerardo Ortega, “Don Tiburcio Perez de Castañeda: El Marques de las Taironas”, *Estampas de la Vueltabajo*, <http://archive.is/le9c>, (e.t. 12.09.2013)

⁸ Kübalı asiller ile ilgili detaylı bilgi için: Rafael Nieto Cortadellas, *Dignidades Nobiliarias en Cuba*, Ediciones de Cultura Hispanica, Madrid, 1954

⁹ Hüner Tuncer, *Atatürkçü Dış Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s. 67.

¹⁰ Bilâl N. Şimşir, *Lozan Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 80.

¹¹ Şimşir, *a.g.e.*, s. 99.

¹² Hakan Uzun, “Türk Heyeti'nin Lozan'a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa'daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 336.

¹³ Telgrafın tam metni için bkz. Ali Naci Karacan, *Lozan*, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 79-80.

¹⁴ Demecin tam metni için bakınız; Karacan, *a.g.e.*, ss. 85-86.

¹⁵ *Diario de la Marina*, 14.11.1922, s. 1.

kararlı duruşun masa başında kazanmaya alışık olan İngilizleri zorlayabileceğini ifade eden şu satırlar Küba kamuoyu ile paylaşılmıştı:

“İngilizler Kemalistlere Osmanlı İmparatorluğu’nun kabul ettiği koşulları öne sürdüklerinde nasıl bir tepkiyle karşılanacaklar, bunu kimse bilmiyor. Lozan’daki temsilciler daha önce İsmet Paşa’nın yaptığı açıklamalardan dolayı bu şartları kabul etmeyeceklerinden, görüşmelerin kesilebileceğinden kaygı duyuyorlar. İngiltere’nin planı İtilaf Devletlerince oybirliğiyle kabul edilmedi ve Amerika gibi güçlü bir müttefik görüşmelere katılımcı olarak değil gözlemci olarak katılma kararı verdi. İngiltere Lozan’da tek başına kalırsa, Türkler bu durumu kullanacaklardır.”¹⁶

İsmet Paşa’nın hatıralarında “Savaş sırasında bütün devletlerce Türkler aleyhine yapılan propagandalarla İsviçre muhitleri tamamıyla dolgun haldeydi.”¹⁷ cümlesiyle de dile getirdiği gibi başta İngiliz, Yunan ve Ermeni çevrelerce üretilen gerçek dışı haberler birçok yabancı basın organlarında görülmekteydi¹⁸. TBMM’yi ve hükümetini yabancı düşmanı ve güvenilmez gösteren¹⁹ bu olumsuz propagandadan esinlenerek kaleme alınmış haber ve yorumlar Küba basınında da yer aldı:

“...İtilaf Devletleri geri çekilmelerinin Küçük Asya ve başkette yaşayan tüm huristiyan nüfusun hayatını tehlikeye atmak anlamına geldiğinin farkındalar...”²⁰, “...Ankara’da Kemalistlere karşı olan en saygın sekiz Türk, asıldı...”²¹, “...Ankara Hükümeti ülkenin tüm şehirlerindeki Fransız Konsoloslarının sınırdışı edileceğini duyurdu. Meclisin olduğu Ankara şehrinde Fransız Konsolosunun ayrılması için sadece bir aylık süre verildi...”²², “...Trakya’da durum büyük tehlikeler arzuetmekte, acilen müttefik birliklerin gönderilmesi gerekmektedir...”²³, “...Kemalistler Yunan Başbakanı Venizelos’u öldürmek için iki katili Lozan’a gönderdi...”²⁴

Konferansın ilk oturumu ile birlikte Türk delegasyonunun, Avrupalıların alışık olduğu, yüzyıllardır masa başında istediklerini almaya alıştıkları Osmanlı temsilcilerinden farklı oldukları anlaşılmıştı. İngiliz basını gibi Fransız basını da Türklerin bu kararlı tutumunu

¹⁶ *Diario de la Marina*, 18.11.1922, b. 1, s. 1.

¹⁷ İsmet İnönü, *Hatıralar*, c.2, Bilgi Yayinevi, Ankara, 1987. s.50.

¹⁸ Selahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, cilt II, TTK Yayınları, Ankara, 1986, ss.302-303

¹⁹ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1988, ss.326-329

²⁰ *Diario de la Marina*, 13.11.1922, b. 1, s. 1.

²¹ *Diario de la Marina*, 14.11.1922, b. 3, s. 1.

²² *Diario de la Marina*, 15.11.1922, b. 1, s. 1.

²³ *Diario de la Marina*, 15.11.1922, b. 1, s. 1.

²⁴ *Diario de la Marina*, 20.11.1922, b.1, s. 1.

aşırılıkla nitelendiriliyordu²⁵. Dış haberleri İspanya'nın yanısıra, ağırlıklı olarak Fransa basını üzerinden izleyen Tibucio Castañeda bu haberlerden etkilenerek konferansın başlamasından bir gün önce yazdığı *Türk Milliyetçilerinin Avrupa ve ABD'ye Karşı Aşırı Hırsları* başlıklı makalesinde, Türklerin Yunanlılara karşı zafer kazanmanın sarhoşluğuyla, önceki tüm mağlubiyetlerini ve Mondros Mütarekesi'ni unuttukları görüşünü savunmuştu. Ayrıca aynı makalesinde Castañeda, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede gözardı edilemeyecek bir güç olduğuna ve boğazların Rus ve Hazar petrolerinin taşımacılığındaki önemine de dikkat çekmişti:

“Avrupa içinde yeniden oluşan antlaşmazlıklar kendilerini galip gören Türklerin ihtiraslarını uyandırmıştır. Avrupalıların Türklerin Avrupa'dan atılması gerektiğine inanması bana John Bright'ın Osmanlı İmparatorluğunu tanımlamak için kullandığı şu cümleyi hatırlatır: sayısız katiller topluluğunun dehşet verici tabiri. Tüm petrol ayrıcalıklarında ABD'nin de hakkı vardır. O nedenle 30 Ekim'de Hükümet Sekreteri Hughes tarafından gönderilen notada, boğazlardan geçiş serbestliğinin devamı ve oluşturulan tarafsız bölgelerde idarenin kapütilyon mahkemelerinde olmasını söylemiştir. Ancak Refet Paşa İstanbul'un yönetimini aldıktan sonra kapütilyonları kaldırmış ve boğazlardan geçişi hem izne bağlamış hem de her seferinde bir geminin geçişine izin vermeye başlamıştır. Müttefiklere yapılan bütün bu aşağılamalar, Ankara'daki Milliyetçi Meclis'in Sultan VI. Mehmet'in egemenlik haklarına son verilmesinden ve yeniden halife seçecek olmasındandır. Nasıl Anadolu'nun tarlalarında pespaye kıyafetleri içinde büyüyenler Muhteşem Süleyman gibi Ayasofya'da mor kıyafetler giymek isterse, Mustafa Kemal Paşa da aynı şekilde Türkiye'nin sultanı ve turancuların halifesi olmak istiyor. İngiltere VI. Mehmet'i Malta adasına iltica etmeye ikna ederek, Kemal Paşa'nın hırslarına ve O'nun Jolo'dan Fas'a kadar olan coğrafyadaki müslüman dünyası üzerindeki artan prestijine öldürücü bir darbe vurmuştur. Böylece sultan ve halifenin hayatı korunacak, müttefiklere İstanbul şehrini silahla korumak için ayrıcalık tanınacak ve Kemal Paşa'nın Türkleri kıskırtmasına karşı gelinecekti.”²⁶

Lozan Konferansı görüşmelerine resmi olarak sekiz devlet katılıyordu. İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya çağırılan, Türkiye, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven devletleri ise çağrılan devletlerdi. Trakya sınırı görüşmelerine Bulgaristan, boğazların statüsü görüşmelerine Sovyetler Birliği ve Karadenize kıyısı olan diğer devletler, ticaret ve yerleşme konularındaki görüşmelere ise Belçika ve Portekiz

²⁵ Akyüz, a.g.e., s.322

²⁶ Tiburcio Castañeda, “Türk Milliyetçilerinin Avrupa ve ABD'ye Karşı Aşırı Hırsları”, *Diario de la Marina*, 19.11.1922, b. 1, s. 2.

katılmıştır²⁷. ABD, konferansa gözlemci olarak katılma kararını müttefiklere 29 Ekim 1922’de bir nota ile bildirmiştir. Müttefiklerin Amerika’yı Lozan’da asil üye olarak temsil edilmesi taleplerinde ısrarcı olmalarına rağmen Amerika, konferansa gözlemci olarak katılma kararını değiştirmemiştir.²⁸

Diario de la Marina’nın 24 Kasım 1922 tarihli nüshasında, C.J. Bourbakis’in kaleme aldığı bir makale yayınlanmıştır. Müttefiklerin Sevr Antlaşması’yla Trakya ve İzmir’de Yunan egemenliğini kurmak istediklerini ve Venizelosçu politikanın Constantin yönetiminden farklı olarak millî duygularla hareket ettiğini ifade eden yazar, Yunanistan’ın yayılmacı politikasının yanında olduğunu şu satırlarla okuyucusuyla paylaşmıştır:

“Bugün Yakındoğu’da barışı sağlamak için İsviçre’nin Lozan şehrinde bir konferans toplanıyor. Barış, daha doğrusu ateşkes, -şimdiye kadarki göstergelere göre- gücün sahibini belirleyerek, verilen sözlerin bazılarını iptal ederek ve Büyük Savaşın en kutsal ideallerinde düzeltmeler yapılarak sağlanacak. Doğu sorunun zorlu ve uğursuz karmaşıklığını yeniden düzenleyerek uluslararası yaptırımlar yoluyla düşmanlığa dayalı siyasetin acı sonuçlarına son verilecek. Yunanlılar, müttefiklerin ve özellikle Amerika’nın teşvikiyle yeni topraklara, kendisinin zaferler kazandığı yerlere, medeniyetinin ve hristiyanlığın beşiğine ayak bastı. Yunanistan ordularını Balkanlardan sonra Asya’nın ovalarına göndererek yormuştu. Bu sinir hali ve yorgunluk nedeniyle Yunan halkı Venizelos’un partisine oy vermemiştir. Konstantinin yeniden başa geçmesi bu siyasetin değişmesine neden olmuştur. Yüzyılların hakkı, medeniyetin yaratıcıları, Yunanistan topraklarıyla kısıtlı kalmış manevi bağlar, elem dolu fedakarlıklar, Doğu hristiyanlarının kötü mulameleye maruz kalmaları, Türkler tarafından diğer ırkların sistematik yok edilişi, asillerin gelenekleri, kutsal sözler, bunların hepsi unutuldu. Fransa İngiltere ile arasını soğutmak pahasına, Ankara Hükümeti ile bölgesel bir anlaşma yaptı. Rusya, Fransa ve İtalya farklı sebeplerden dolayı Türklere karşı silahlarını indirdiler. Yunanistan ekonomik olarak soyutlandı. Beyaz mavi bayrağı uzak diyarlarda dalgalandıran Yunan ordusu, kaderine terk edildi ve dolaylı olarak müttefikleri tarafından düşman gibi görüldü. Alaycı ve küstah Türk, bir zamanlar Cenova’da Ruslar ve Almanlar tarafından belirlenen saldırgan grubun üyesiyken, bugün bazı eski düşmanlarınca şımartılsa da, bölünmeye ve yönetilmeye devam edecek ve az sayıdaki müttefikleri ve arkadaşları bile nefretlerini yüksek siyasetlerinin derinliklerinde büyütecektir. Yüzyıldan fazla bir süre İngiltere, Türkiye’nin koruyucusu olmuştur. Birçok kereler Ege denizi

²⁷ Baskın Oran, “Lausanne Barış Antlaşması”, *Türk Dış Politikası*, Editör: Baskın Oran, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 216-217; Lozan Antlaşması’nın tam metni için bakınız: İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları*, c.I, b. 3, TTK Yay., Ankara, 2000, s.76,

²⁸ *Diario de la Marina*, 22.11.1922, b. 1, s. 16.

Küba Basınında Lozan Barış Konferansı

üzerindeki Yunan siyasetine karşı Türklerle barışçıl bir politika izlemesini istemiştir. Boğazları kapalı tutmak için Kırım'da savaşmış, 1869'da Yunanistan'la Girit'in birleşmesini önlemiştir. Yunanistan'a parlak bir gelecek vaatetse de Ruslarla birlikte Türklere karşı savaşmasını da engellemiştir. Berlin Kongresi'nde Helenistik fikirleri engellemiş ve Yunanistan'ı 1885 yılına kadar bloke etmiştir. Doğu'ya giderek milletin coğrafyasını birleştirecek kuşaklara ne mutlu"²⁹

Tiburcio Castañeda'nın *Dünya Hayatı* isimli köşesinde yayınlanan konuya ilişkin bir diğer makalesi *Lozan Konferansı ve Barışın Temyizi* başlığını taşımaktadır. Lozan Konferansı'ndaki tarafları, Truva savaşları ve mitolojideki örneklerindeki gibi bir tarafta kötülerini temsilen Türklere diğer tarafta da iyileri temsilen masum hıristiyanlara benzeten yazar, saltanatın kaldırılmasının ardından ülkeyi terk etmemesi halinde Vahdettin'in öldürülebileceğini iddia etmektedir. Ayrıca makalede İsmet Paşa'ya yöneltilen suçlamalar okuyucuda kin ve nefret uyandıracak niteliktedir:

“Lozan'da temsil edilen tüm ülkeler, kendi politik ve iktisadi çıkarlarını düşünmektedir ve diğer uluslara karşı egoistçe yaklaşımlar içine girmektedir. Ankara'daki ‘Türk kılıçları’, Kemal Paşa'nın cesaretiyle Avrupalıları tehdit etmişler ve aynı kadim soylu Türkler mütevazı bir kaleme dönüşerek İsmet Paşa'nın taleplerini yazmışlardır. Türk ordusunun eski kumandanı İsmet Paşa ki, dünya şahittir, İzmir yangınının ve masum hristiyanların öldürülmesinin azmettiricisi, savunmasız yerli halkı denize döken, bu gaddarlıkları vahiylerle dayandıran, üstelik antik Truva'nın aynı bölgesinde, insanın insana karşı kana susamışlığının yüzyıllar içinde değişmediğini gösteren biridir. Şimdi artık Türkler, Muhammet'e yalvardıkları gibi müttefiklerin görüş ayrılığı içinde olmasını isteseler de Fransa, İngiltere ve İtalya, Türklerin abartılı isteklerine bir son vemek için birlikte hareket ediyorlar. Ankara Millet Meclisi'nin halifelik seçiminde en çok oyu Abdülmecit'e vermesinde çizdiği bir tablonun etkisi vardır. ‘Asla unutma’ adını verdiği ve oğluna öğrettiği bu harita, Sevr antlaşması sonrasında sınırları küçültülen Türkiye'nin haritasıdır. VI. Mehmet sadece düşmanlarının elinden kaçmaktan değil, inandığı Muhammet'inin 20 Eylül 622'de Kureyş kabile reislerinin infazından kaçıp Mekke'den Medine'ye gitmesinin benzerini yaşayarak, Malta'ya hicret ettiği için memnundur. Türklerle Amerikalılar arasındaki en önemli tartışma konusu kapitülasyonlar ve yabancıların karma mahkemelerde yargılanmaları olacaktır. Bu ayrıcalıkları sultanlardan da alsalar, 10 Eylül 1914'te, 1 Ekim tarihi itibarıyla kapitülasyonların kaldırılacağına karar verilmiş, bu karar ABD'nin protestosuna neden olmuş ve kapitülasyonlara devam etmişlerdir. Ruslar Konferans'a iştirak etmekten memnuniyet duymaktadırlar. Bence bu, boğazların serbestliğinde ve belki de İstanbul'un tarafsızlığında, hatta

²⁹ C. J. Bourbakis, “Yunanistan”, *Diario de la Marina*, 24.11.1922, b. 1, s.2.

Baltık'taki Danzig'te olduğu gibi Milletler Cemiyeti'nin İstanbul yönetimini ele almasını sağlamasında değerli katkılar yapabilir.”³⁰

II-Diario de la Marina Gazetesi'nde Lozan Barış Antlaşması'nın Değerlendirilmesi

Lozan Barış Antlaşması'nın kabulünün ve maddelerinin kamuoyu ile paylaşılmasının ardından, Küba basının en seçkin ve dış haberlere duyarlı gazetesi olarak incelenen *Diario de la Marina* gazetesinin sayfalarında da antlaşmayla ilgili görüşler yayınlanmıştır. Uluslararası siyasi antlaşmalar konusunda Havana Üniversitesi'nde ders verecek düzeyde bilgisi olan Tiburcio Castañeda'nın 5 Ağustos 1923 tarihli *Diario de la Marina* gazetesinde yayınlanan *Lozan'dan Kimler Galip Ayrıldı, Türkler Mi Yoksa Müttefikler Mi?* başlıklı yazısının ilk bölümünde Lloyd George'un “*Bir maymun ısırtığı tarihin akışını değiştirdi*” diyerek ne demek istediği ve kralın ölümünün ardından yakın dönemde Yunanistan'da ve Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeler ele alınmıştır. Ankara merkezli ulusal direnişe boyun eğerek, Mudanya Ateşkesi'nin ardından başbakanlıktan ayrılmak zorunda kalan Lloyd George'un ifadesinin aksine, tarihi değiştiren, Türk ulusunun Mustafa Kemal'in önderliğindeki başkaldırısı ve olağanüstü şartlarda kazandığı başarıdır.

Castañeda'nın yukarıda künyesini verdiğimiz makalesinin ilk bölümünde ilginç bir detaya da yer verilmiştir. Buna göre Lloyd George Hindistan'dan asker toplarken, Hintli müslümanlara, İstanbul ve Doğu Trakya'nın sultandan alınmayacağına dair söz vermiştir. O'na göre Lloyd George'un Lozan Konferansı'nın sonuçları hususunda müttefikleri suçlaması yersizdir ve Türklerin konferanstan zaferle ayrıldığıнын kabul edilmesi gerekir:

“Lloyd George, Birleşik Krallık'ın başbakanlığını bıraktıktan sonra buruk ve iğneleyici söylemlerini arttırdı. Dedi ki “bu antlaşma milletlerin ve devletlerin, uzağı görememesinin, sadakatsizliğin, bencilliğin ve korkaklığının birleşmesinin sonucudur. Ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tasviyesi için “hepiniz ona el koydunuz” diyen Lloyd George'un yerinde olan herhangi biri de onun gibi düşünebilirdi. Lloyd George'un Türkiye ya da en azından İstanbul'daki hristiyan etkisinin çöküşündeki rolü yadsınamaz; çünkü 1918'in başlarında, müttefiklerin İttifak Devletlerine karşı galibiyetine kesin gözüyle bakılırken, İngiltere Başbakanı'na büyük yetkiler verilmiş, ve Avrupa'daki İngiliz birliklerini güçlendirmek için Hindistan'dan asker toplarken Halife'ye inanan Hint müslümanlarına, İstanbul ve Doğu Trakya'nın Türkiye Sultanından alınmayacağına söz verilmişti. Ancak 1920'de Sevr antlaşması

³⁰ Tiburcio Castañeda, “Lozan Konferansı ve Barışın Temyizi”, *Diario de la Marina*, 26.11.1922, b. 1, s. 2.

Küba Basınında Lozan Barış Konferansı

imzalandığında, Lloyd George'un bu sözlerini unuttular, İstanbul Türkiye'den ayrıldı ve sultanın neredeyse hiç toprağı kalmadı. Sevr Antlaşması'nın uygulanmasında Yunanistan üzerindeki etkisini kullanan Lloyd George, Selanik'ten Ankara'ya gizlice geçen ve VI. Mehmet'in Sevr Antlaşması'na attığı imzayı tanımadığını açıklayan Kemal Paşa'yı hesaba katmamıştı. Biliyoruz ki Venizelos'un ayrılmasından ve müttefiklerin düşmanı Konstantin'in yeniden kral olmasının ardından İtalya ve Fransa, Yunanlılarla Kemal Paşa'nın milliyetçileri arasındaki savaşı anlamsız buldular. Fakat İngiltere Yunanistan'a silah ve para yardımı bulmuş ve Konstantin ile ilişkilerini devam ettirdi. Fakat Yunanlılar Türk zaferinin ardından onları aşağılayanları cezalandırdı. 1921'de Lloyd George, Ankara'nın mücadelesinde Yunanistan'ı rezil etmeden önce, Sevr Antlaşması'nı gözden geçirmeyi önerdi. 1922'de Konstantin'in mağlubiyeti sonrasında, Fransa ve sınırlarını genişletmek için savaşa giren İtalya ile birlikte Lloyd George, 1915'teki antlaşmaları ön plana çıkartmaya başladı. Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan Lloyd George, Türk Milliyetçisi Ankara Hükümeti'ni tanıdı. Tarihi yalanlamamak gerektiğinden, Lloyd George "uzak görüşsüzlük, sadakatsizlik, bencillik ve korkaklık" olarak nitelendirse de, bütün herkes Lozan'ın Türklerin zaferi olduğunu söylüyor."³¹

Yazının ikinci bölümünde Lozan Antlaşması hükümlerinin genel bir tahlili yapılmıştır, Castañeda'nın yaklaşımına göre, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu yerlerin hakimiyetini, hristiyanlara kötü muamele etmeyen Ankara Hükümeti'ne bırakmak uygun görülmelidir; İngilizlerin boğazları, Yunanlıların Batı Anadolu ve Doğu Trakya'yı kaybetmesinin yanı sıra, Fransızların da Osmanlı'ya verdikleri borçların tahsilinde kesin bir sonuca varamaması da Türk tarafının başarısıdır.

"Tarihi gerçekleri açıklamak ya da ortaya çıkarmak gerekirse, müttefiklerin uzlaşmaya varamadıkları, Türkleri atarak İstanbul'u hristiyanlaştırmak, "kendi kaderini belirlemek" ilkesine saygı gösterildiği takdirde yapılması hayli zor bir işti. Çünkü bu şehirde 1200000 Türk yaşıyordu. Üstelik Ankara sınırları dahilindeki hristiyanlara kötü muamele yapmayacağına söz vermişti. Lozan Antlaşması, Fransa, İngiltere ve ABD'nin demiryollarına, petrol ve maden işletmelerindeki özel ayrıcalıklara, üçte ikisi Fransa'ya olan Osmanlı Borçlarının tahsilatı konularına bir çözüm getirmemiştir. Yugoslavya Lozan barış antlaşmasını imzalamak istememiştir. Çünkü 1912'de Türkleri yenmiş, Türk topraklarını savaşarak kazanmıştır ancak antlaşma gereği Osmanlı Borçlarının bir kısmını üstlenmesi gerekmektedir. Üstelik, Türkiye antlaşmada ödeme konusunda bir karar vermemiştir ve Yugoslavya

³¹ EK 1- Tiburcio Castañeda, "Lozan'dan Kimler Galip Ayrıldı, Türkler mi Yoksa Müttefikler mi?", *Diario de la Marina*, 05.08.1923, b. 1, s. 2.

Türkiye'nin bile ödeme yapmayacağı Osmanlı Borçlarını ödemeye başlamak istememektedir.”³²

Lozan Antlaşması'nı yorumlayan bir başka Küba aydını da Jose Cabruja y Planas'tır. Planas *Türkiye'nin Hayat Meselesi* başlıklı yazısında yaptığı genel değerlendirmede Millî Mücadele ile ilgili önyargısız görüşlerini okuyucusuyla paylaşmıştır. Lozan Antlaşması'nın Türkiye için bir zafer olduğunu belirten yazara göre Türk halkının yaşam mücadelesi insanlığa örnek olmalıdır. Planas, dünyayı Lozan sürecine getiren Anadolu İhtilâli'nin nedenini, müttefiklerin Türkleri Anadolu'dan çıkartma plânlarına karşı Osmanlı yöneticilerinin zaafiyetlerine bağlamaktadır. Lozan Barış Konferansı'nda Türk delegasyonunun önceki dönemlerin aksine ulusal bağımsızlıklarını kararlı bir şekilde savunduğunu ifade eden yazar, ABD ile yapılan antlaşmayı da Türkiye'nin bir zaferi olarak görmektedir:

“Savaşın kökündeki neden, müttefiklerin İstanbul Hükümeti'ni barış antlaşmasını imzalamaya dayatmasıdır. Bu antlaşmayla Türkler, Lloyd George, Clemenceau ve Orlando'ya güvenmişler, tüm haklarından vazgeçmişler, Avrupa'daki topraklarını terkederek Asya'ya geçmek için sadece bavullarını hazırlacak kadar zaman tanınmışlardır. Gidecekleri yerden ise seneler içerisinde uzaklaştırılmaları düşünülüyordu. Zaafiyet, sultanın ve bakanlarının müttefiklerin her şartını müzakere dahi etmeden kabul etmeleridir. Üstelik müttefiklere yardım ederek, Türk kalelerini teslim etmiş, tüm halkını kızdırmış ve aşağılamış, mücadeleciler bir halkı baskıyla geri çekilmeye zorlamış, topraklarını açarak parlak medeniyetinin devrilmesine izin vermiştir Avrupa'da bunlar olurken, Türk milliyetçileri, Küçük Asya'da ve Ankara bölgesinde, antlaşma şartlarını reddetmiş ve sıradışı bir canlanmayla dünyayı şaşırtmışlardır. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bu bölgede güçlü bir ordu kurmuş, geçen sene Yunanlılarla savaşmış, eskiden güçlü Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetindeki toprakları ulusuna vermeye çalışmıştır. Yunan ordusunun çiçeği, Avrupalı hükümetlerce az sayıda oldukları varsayılan, devrimci yığınlar tarafından kopartılmıştır. Ancak Mustafa Yunanlıları kendi bölgesinden çıkarmakla yetinmemiş, hareketinin sonunda atalarının Avrupa'daki gücünü yeniden kazanmak istemiştir. Bu amacında başarılı olmuş mudur? Şu ana kadar evet. Lozan Konferansı aylar boyunca devam etmiş, görüşmelerde Avrupa barışına bağlı olarak Yunanistan'la Türkler arasındaki cevap bekleyen sorular ve esas olarak Türk zenginliklerine yerleşmiş birçok işletmenin durumu ele alınmıştır.

Avrupa diplomasisi birçok kez Türkleri pusuya düşürmeye çalışmış, ancak bu girişimler güvensiz doğulular tarafından bertaraf edilmiştir.

³² Castañeda, “a.g.m.”, s.2

Küba Basınında Lozan Barış Konferansı

Birçok kez bu dirayetli insanların görüşleri sansür edilse de, hayatın gerçeğinde bir fikri inanarak savunan insanlar başarıya ulaşabilirler.

Onların inşa edilmiş büyük şehirleri, zaman içinde ve sabırla meydana gelmiş varlıkları ya da küçük atelyelerden büyük fabrikalara dönüşmüş güçlü endüstrileri yoktur.

İsmet Paşa halkının bu durumunu ve Avrupa kıtasının bunu kullanarak hayatlarını zorlaştırabileceklerini bilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın da aklındaki gizli planda olduğu gibi İsmet Paşa görüşmeleri birçok kez kesme girişiminde bulunup, yeniden askeri operasyonlara başlayabilecekleri tehdidi kullanmıştır.

Araplar gibi Türk halkının da hayatında iki durum vardır; Haremlerdeki yumuşak sakinlikte, dini ibadetlerinde, yavaş ve güvenli alışveriş işlemlerinde, büyük kervanların devasa mesafeleri devlerin yürüyüş hızıyla geçmelerinde olduğu gibi mutlak barış ya da telaşlı faaliyetlerle, kanlı muharebelerle, zafer ya da hezimetle sonuçlanan savaş.

Ayrıca ABD, Osmanlı Devleti'nden elde ettiği hakları korumak istediğinde doğulu diplomatlar Türk Ulusuna duydukları saygı nedeniyle böyle bir antlaşmayı imzalamaya yanaşmamışlardır.

Türk delegesi İsmet Paşa Lozan'da Amerikan delegesi sayın Grew'a karşı parlak bir zafer kazandı. Türk milletini güvenceye alan kararları, en az birkaç sene boyunca, kabul etmesini sağladı. Kuşkusuz eğer her insan hayatın zorlukları karşısında, İsmet Paşa'nın en güçlü devletlerin diplomatları karşısındaki mücadele gücüne sahip olsaydı, dünyada art niyetliler ve enayiler azalırdı. Eğer bir kişi hangi milletin en büyük mücadeleye, hepimizin gereksinimi olan, yaşamayı savunduğunu bilmek isterse, yaşadıklarından ötürü hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın Türk halkını seçmelidir.”³³

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'yle kayıtsız koşulsuz teslim oldu. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzaladığı ateşkes ve barış antlaşmaları, gerçekte yok olan bir devletin, aziz vatanının işgaline ve yüce milletinin yok oluşuna zemin hazırlayan belgelerdi. Bunları kısa bir sürede fiilen geçersiz kılan ise Millî Mücadele sonucunda imzalanan Lozan Antlaşması oldu. Lozan Barış Konferansı'ndan kimin zaferle çıktığı konusu, dönemin dünya kamuoyunda da yoğun bir biçimde tartışılmıştı. Konuya ilgiyle yaklaşan ülke basın organlarından biri de Küba'da yayın hayatını sürdüren Diario de la Marina gazetesi idi. Gazete başlangıçta Türklerin bu varoluş

³³ Jose Cabruja y Planas, “Türkiye'nin Hayat Meselesi”, *Diario de la Marina*, 18.08.1923, b. 2, s. 2.

mücadelesine şüpheyle bakmıştı. Atatürk'ün ve devrim liderlerinin Osmanlı padişahına özendikleri, hayalperest oldukları, yeni maceralarla dünyayı yeniden savaşa sürükleyecekleri ileri sürülmüştü. Bu dönemde Yunanlıların Batı Anadolu'da ve Doğu Trakya'daki; İtilaf Devletleri'nin ise boğazlardaki sözde haklarını savunan makaleler yayımlandı. Yine aynı dönemde devrim liderlerinin, kişisel hırslarının ve ihtiraslarının esiri olacakları ve barış görüşmelerinin yeni bir savaşa hazırlanıldığı için uzadığı iddia ediliyordu. Haber ve yorumlarda Türklerin savaşmak için bahane aradıkları izlenimi açıkça görülmekteydi. Ancak, konferansın ilerleyen döneminde İsmet Paşa'nın tam bağımsızlık yolundaki ısrarlı tutumu ve haklı barış isteği Küba basınının yaklaşımını değiştirdi. Bu değişimin bir sonucu olarak *Diario de la Marina* gazetesinde de işgaller karşısında padişah-halife ile İstanbul hükümetlerinin teslimiyetçi tutumunu hatırlatan ve Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Millî Mücadele'nin haklılığını vurgulayan makaleler yayımlandı.

Lozan Antlaşması gerek padişah-halifeye gerekse ülkesini işgale başlamış İtilaf Devletleri'ne karşı girişilen isyanın, çatışma ve savaşların sonucunda Türk Milletinin bağımsızlığını tescil eden bir belgedir. Türk Devrim hareketi bu bağımsızlık belgesinden aldığı güçle *Yeni Türkiye*'nin inşasına girişmiş, köhnemiş düzenin topyekün tasviyesi ile çağdaşlaşmada dünyanın imrendiği atılımlar gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Diario de la Marina

Makaleler

BOURBAKİS, C.J., “Yunanistan”, *Diario de la Marina*, 24.11.1922, b. 1, s.2.

Castañeda, Tiburcio, “Türk Milliyetçilerinin Avrupa ve ABD'ye Karşı Aşırı Hırsları”, *Diario de la Marina*, 19.11.1922, b. 1, s. 2.

Castañeda, Tiburcio, “Lozan Konferansı ve Barışın Temyizi”, *Diario de la Marina*, 26.11.1922, b. 1, s. 2.

Castañeda, Tiburcio, “Lozan'dan Kimler Galip Ayrıldı, Türkler mi Yoksa Müttefikler mi?”, *Diario de la Marina*, 05.08.1923, b. 1, s. 2.

“Cuban Sugar Industry Mistakes”, *The Cuba Review*, Munson Steamship Line, v.12, New York, 1931.

ORTEGA, Gerardo, “Don Tiburcio Perez de Castañeda: El Marques de las Taironas”, *Estampas de la Vueltabajo*, <http://archive.is/1e9c>, (e.t. 12.09.2013)

OVÍEDO Y PEREZ DE TULEDA, Rocío, “Periodismo Hispanoamericano de Independencia y Sus Antecedentes”, *Anales de Literatura Hispanoamericana*, S. 9, 1980.

- PLANAS, Jose Cabruja y, “Türkiye’nin Hayat Meselesi”, *Diario de la Marina*, 18.08.1923, b. 2, s. 2.
- ROBERTO LUIS ARENCIBIA, “Emeterio Santovenia, El Historiador Pinareño Olvidado Por La Historia”, *Vitral*, No. 71, ano XII, enero-febrero 2006.
- ROJAS, Rafael, “México en Lezama”, *La jornada Semanal*, Universidad Autonoma de Mexico, 04.04.2010, S. 787.
- UZUN, Hakan, “Türk Heyeti’nin Lozan’a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa’daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 329-350.

Kitaplar

- AKYÜZ, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara, 1988
- CORTADELLAS NIETO, Rafael, *Dignidades Nobiliarias en Cuba*, Ediciones de Cultura Hispanica, Madrid, 1954
- El Álbum de la Emigración*, Consello Da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 1999.
- El Diccionario Enciclopédico Hispano-Americano de Literatura, Ciencias y Artes*, Montaner y Simón, Barcelona, 1889, Tomo XXIV.
- İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar*, c.2, Bilgi Yay., Ankara, 1987.
- KARACAN, Ali Naci, *Lozan*, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971.
- ORAN, Baskın, “Lausanne Barış Antlaşması”, *Türk Dış Politikası*, Editör: Baskın Oran, Cilt: I, 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- SONYEL, Selahi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, cilt II, TTK Yayınları, Ankara, 1986.
- SOYSAL, İsmail, *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları*, c.I, b. 3, TTK Yayınları, Ankara, 2000.
- ŞİMŞİR, Bilâl, N., *Lozan Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012.
- TUNCER, Hüner, *Atatürkçü Dış Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.

DIARIO DE LA MARINA
FUNDADO EN 1882

DIRECTOR: DR. JOSE L. RIVERO PRESIDENTE: CONDE DEL RIVERO ADMINISTRADOR: JOAQUIN PINA

PRECIOS DE SUSCRIPCION:

HABANA		PROVINCIAS		EXTRANJERO	
1 mes	1-60	1 mes	1-70	3 meses	6-00
3 Id.	4-80	3 Id.	5-00	6 Id.	11-00
6 Id.	9-00	6 Id.	9-50	1 Año	21-00
1 Año	18-00	1 Año	19-00		

Punto, 103 Apartado 1010. Teléfonos: Redacción: A-6301; Administración y Anuncios: A-6301; Imprenta: A-6334. Habana
MIEMBRO DECANO EN CUBA DE "THE ASSOCIATED PRESS"

VIDA MUNDIAL

(Por Tiburcio CASTAÑEDA)

¿QUIENES HAN TRIUNFADO EN EL TRATADO DE LAUSANA, LOS ALIADOS O LOS TURCOS?

Lloyd George, con el lenguaje acre y vitriólico que usa con frecuencia después que ha dejado de ser Primer Ministro de la Gran Bretaña, dice "que ese Tratado es un compuesto de miopía, deslealtad, egoísmo y pusilanimidad de las Naciones y sus estadistas". Y cualquiera pudiera pensar que podría incluirse al propio Lloyd George en el "todos en él pusisteis vuestras manos" al expresarse así respecto de la liquidación del Imperio Otomano; y para hacer más pintoresco su artículo de 28 de Julio último, escribe al margen del artículo en que tales afirmaciones lanza, que la mordida de un mono cambió la faz de la historia" aludiendo al mono que mordió y cuya mordida ocasionó la muerte, al Rey Alejandro de Grecia, hijo de Constantino, lo cual le permite, de paso, hacer un justo elogio de Venizelos, repitiendo el dicho

disponía a revisar el Tratado de Sevres para evitar esa humillación de Grecia que él preveía en la lucha con Angora.

Vino la derrota de Constantino en 1922 y entonces Lloyd George con Italia y con Francia se vió obligado a dar de mano a los pactos de 1915 para la división de Turquía, cuando Italia iba a entrar en la guerra, ganando territorios, como asimismo esas dos naciones.

En el armisticio de Mudania puso su firma Lloyd George, y allí se reconoció el Estado Nacionalista turco de Angora.

Seis meses han durado las conversaciones o conferencias para llegar a la firma del Tratado de Lausana y Lloyd George mandó al Ministro de Estado Lord Curzon, siendo el Primer Ministro de Inglaterra, a tratar con los delegados turcos.

KİTABİYAT

**Dîvânu Lugâti't-Türk Adlı Eserin Tamamlanmasının 940.
Yıldönümü: Şarkiyatçı, Tarihçi, Antropolog Prof. Dr.
Tınçtıkbek K. Çorotegin'in Araştırmaları**

**940th Anniversary of the Completion of Dîvânu Lugâti't-
Türk: Researches of Orientalist, Historian, Anthropologist Prof.
Dr. Tınçtıkbek K. ÇOROTEGİN**

Olcobay KARATAYEV*

Mehmet Serhat YILMAZ**

Cevdet YAKUBOĞLU***

Tarihçiler, Türkoloji alanında çalışan bilim adamları, coğrafyacılar, Türk Dünyası tarihi ile ilgili kaynakları severek okuyanlar için şarkiyatçı âlim, tarihçi ve antropolog Prof. Tınçtıkbek Kadırmamet uulu (oğlu) Çorotegin tarafından hazırlanmış Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin (Kâşgarlı Mahmud) “Dîvânu Lugâti't-Türk” adlı eseri (Editörler: K. S. Moldokasimov-başkan- ve Prof. T. Ömürbekov, Doçent K. S. Moldokasimov, Turar Yayınevi, Bişkek, 2017, 376s., resim, harita. – Muras Vakfı) önemli bir kaynaktır. Karahanlılar devletinde yaşamış olan Mahmud ibni Hüseyin el-Kaşgarî Barskanî tarafından kaleme alınan bu eserin yazılıp, tamamlanmasının üzerinden bu sene 940 yıl geçmiştir.(1)

1072-1077 seneleri arasında Arapça yazılmış olan kapsamlı, içinde pek çok bilgi barındıran bu ansiklopedik eser şarkiyat, dil bilimleri ve coğrafya gibi bilim alanlarında önemli bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Ortaçağ Türk- Müslüman dünyasının önemli bir bilim adamı olan Kaşgarlı Mahmud Barskanî'nin eseri dünyanın her köşesindeki bilim adamlarının, tarihçilerin, antropologların, dilcilerin, folklorcuların ve coğrafyacıların ilgisini çekmiş ve çekmektedir. Bu alanlarda çalışan bilim adamları DLT'ten yararlanıp, bilimin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Kısaca ifade edersek “Divan” ve onun içerdiği bilgiler, bir kaynak olarak günümüzde de bilime hizmet etmektedir.

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

** Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

*** Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Olcobay KARATAYEV-Mehmet Serhat YILMAZ-Cevdet YAKUBOĞLU

DLT; Arap, Türk, Fars, Rus dilleri ile Özbek, Uygur (Arap alfabesiyle), Kırgız ve Azerbaycan Türkçelerine çevrilmiştir. Eserin bazı kısımları Alman ve İngiliz dillerine çevrilmiş, yorumları ile beraber yayınlanmıştır. DLT, Kırgız Türkçesine çevrilmiş olup, bu çeviri eser tarafımızca incelenmiştir. DLT üzerine çalışma yapan ve onu Kırgız Türkçesine çeviren; tarih, etnoloji, dilbilimi, folklor, coğrafya ve felsefe alanına kaynaklık eden Kırgız Şarkiyatçısı, Prof. Tıncıtkbek Kadırmambet uulu Çorotegin'in diğer araştırmaları da en az bu çeviri kadar önemlidir.

Bizim burada tanıttığımız eserinden başka, yazarın yayınlanmış beş yüzden fazla ilmi çalışması bulunmaktadır. Bu araştırmalarının büyük bir kısmı Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin "Divan" adlı eserine aittir. Günümüzde T. K. Çorotegin, yabancı ülkelerin bilim adamları tarafından ünlü Kaşgarî-Barskanî uzmanı olarak kabul edilmektedir.

Bu bilim adamının "Divan" ve onun yazarı âlim Kaşgarî Barskanî adına yazılmış eserleri Kırgızistan'da ve başka ülkelerde yayınevleri tarafından basılmıştır. T. K. Çorotegin doktora takdim tezini 1989 senesinde Taşkent şehrinde savunmuştur.(2) Daha sonra Çorotegin, profesora konusu eserini de Mahmud Kaşgarî-Barskanî ile ilgili yazmış, "Divan" içindeki bilgilere göre Orta Asya'daki Türk halklarının coğrafyasını, etnik kökenini, dillerini, etno-siyasi, etno-kültürel ilişkilerini araştırmıştır.(3) Tez yazımının birincil kaynağı, *Mahmud Kaşgarî Divanı* ve onun içindeki bilgilerden oluşmuştur.

Günümüzde Kaşgarlı Mahmud Barskanî'nin Divanına göre yazılmış Orta Asya Türk halklarının 10-11. asırlardaki etnik tarihini, tüm araştırmalar tarihçi T. K. Çorotegin'e ait çalışmalardan istifade etmek suretiyle kaleme almaktadırlar.(4) Burada, Sovyetler Birliği zamanındaki tarih anlayışında ise bu konuya çok önem vermediklerinin altını çizmek gerekir. Kırgızistanlı ünlü şarkiyatçı Prof. Ömürkul Karaev ve Taşkentli ünlü âlim, şarkiyatçı Prof. Börübay Ahmedov'un danışmanlığında genç bilim adamı T. K. Çorotegin, Arap ve Fars dillerini öğrenmeye başlamış; Orta Asya bölgesinde tarih ve etnoloji biliminde Kaşgarî-Barskanî'yi (tanuu) araştırma yoluna kendini adanmıştır.

Zamanında dünyanın belli, ünlü bilim adamlarının tavsiyesiyle Kaşgarî-Barskanî konusunu doçentlik tezi olarak çalışmaya başlamıştır. O zamanlarda dünyada bilinen şarkiyatçılar Remi Dor, Omelyan Pritsak, Lui Bazen, Jerar Klasson, Türkologlar A. Şerbak, B. Oruzbaeva, tarihçiler K. Şaniyov, E. Trıyarski, Reşat Genç gibi bilim adamları onu bu tezi hazırlamaya teşvik etmiştir. Alman ve Rus bilim adamları K. Brokkelman,

Dîvânu Lugâti't-Türk Adlı Eserin...

V.V. Barthold, S.E. Malov ve başka tarihçilerinin kitapları da ona bu araştırmalarında büyük katkı sağlamıştır.

Çorotegin, Türk bilim adamı Kilisli Muallim Rıfat Bilge, Besim Atalay, M. Şakir Ülkütaşır, Fuad Köprülü, Ziya Gökalp, Zeki Velidi Togan ve Faruk Sümer gibi araştırmacıların “Divan” hakkındaki eserlerini tekrar incelemiştir. Mahmud Kaşgarlı ve onun eserini inceleyen, araştırmada bulunan Amerikalı bilim adamları, etnograf Robert Dankoff ile dilbilimci James Kelly’nin çeviri ve yorumları Çorotegin’in ilgisini çekmiştir. Fakat Türkiye ile Sovyetler Birliği’nin ilim alanında ilişkilerinin iyi olmaması Kaşgarî Barskanî’nin eseri ve yaşadığı muhit hakkında araştırmaların derinleşmesine engel teşkil etmiştir. Bu konuda karşılıklı çalışmalar sonraki dönemlerde başlamıştır.

Burada dikkati çeken husus şudur ki, Prof. T. K. Çorotegin tarihçi-etnolog olarak Mahmud Kaşgarî Barskanî’nin “Divanı” ve esere bağlı etnik kökeni, etno-kültür, etno-siyasi ilişkileri hakkındaki araştırmaları kırk sene önce başlamıştır.

T. K. Çorotegin’in “Mahmud Kaşgarî Barskanî’nin *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eseri– Türk Halklarının Tarihinde Köönörgüs (Eskimez) Bir Kaynak: İlmî Yayın” (Bişkek, 2017, 376 s. resim ve harita) adlı monografisi Türk dünyasında dikkat çekmiş, Ortaçağdaki Türk boyları ve kabilelerinin tarihini, coğrafyasını, siyasî, sosyal hayatlarını, dillerini (lehçelerini), iktisadî ilişkilerini gösteren eser olarak öne çıkmıştır. Divan’daki bilgileri temel alarak yazılan, 10-11. yüzyıl Orta Asya’sındaki etnik, etno-kültürel, etno-siyasal ilişkileri gösteren Çorotegin’in bu monografisi yukarıda bahsettiğimiz konuları derinlemesine araştıran değerli bir eserdir.

Araştırmanın diğer bir önemi; yazarın doğu tarihi kaynaklarının dili olan Arap-Fars dillerinde yazılmış yazma eserlerin eski nüshasını okuyup inceleyebilmiş olmasıdır. Bundan başka yazar, Divan’ın İngilizce baskılarını temin etmiş ve gözden geçirmiştir. Dolayısıyla yazarın kendi monografisine esas olan çeşitli dillerdeki kaynakları ve bu kaynaklardaki bilgileri çok dikkatli kullandığını görebiliyoruz. Elimizdeki ilmî eseri yazarken yazar, aşağıdaki vazife ve amaçlara ulaşma çabasını gütmüştür:

11. asırdaki Tanrı Dağı ve İç Asya (Orta Asya’nın bir kısmı) bölgelerinde yaşamış olan Türk boylarının tarih, kültür, dil, etnik grup, lehçe benzerliklerini ve bazı özelliklerini beyan etmiş, Mahmud Kaşgarî Barskanî’nin dönemin sosyo-kültürel hayatını anlatan ve ansiklopedik mahiyette bir eser olarak kabul edilen eserini incelemeyi amaç edinmiştir.

Olcobay KARATAYEV-Mehmet Serhat YILMAZ-Cevdet YAKUBOĞLU

Bu çerçevede eserin yazılmasında şu ödevler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır: Mahmud Kaşgarî Barskanî yaşadığı ve eserini yazdığı devre ile o zamanki Karahanlı Kağanlığı, Selçuklu sultanlığı ve Abbasi Hilafeti hakkında siyasi ve etnik konularda bilgi vermektir. Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin hayatı ile ilgili malumatları incelemek; Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinin yazılış tarihini açıklamak; büyük bilim adamının kitabının el yazmasını Orta Doğu'daki tarihi seyahatini, bu el yazmanın sıkça bir devletten başka bir devlete geçişini, bölgelerin kültürel ve etnik yapıları hakkında araştırma yapmak ve bu konuya bağlı olarak Doğu'nun Ortaçağdaki el yazmalarını incelemek; As-Sevi ad-Dimaşki tekrar yazılan "Divanın" el yazmasının ortaya çıkışını ve taş baskı usulünde yayına çıkmasının tarihini incelemek; Tanrı Dağı'nda ve İç Asya'da yaşamış Türk halklarının etnografisi, ad bilimi, siyasi ve etnik tarihi hakkında Divan'daki çeşitli bilgileri incelemek; Mahmud el-Kaşgarî'nin haritacılık ve tarihî coğrafya bilgilerini karşılaştırmalı olarak tahlil etmek ve Divan'daki harita bilgilerini Kırgız Türkçesine çevirmek; Mahmud Kaşgarî'nin Divan'ının ve Yusuf el-Balasagunî'nin (Yusuf Has Hacip) *Kutağdu Bilig* adlı eserinin bazı kısımlarını Arapçadan ve Karahanlı ortak Türk edebî dilinden günümüz Kırgız Türkçesine çevirmektir.

T. K. Çorotegin'in, bu monografisinde amaçladığı hususları gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. Çorotegin, belirtmiş olduğu gibi "Kaşgarî Barskanî'nin hayatını ve ansiklopedik eserini, mirasını incelemek basit bir şey değildi, ciddi bir ilmî muameleyi gerektirmekte idi. Mahmud Kaşgarî ve eserini üzerine dilci (gramerci ve lehçeci), edebiyatçı, tarihçi, felsefeci, ad bilimci, kaynak tetkikçi, etnolog, haritacı, coğrafyacı ve başka mesleklerdeki bilim adamlarının müşterek çalışmaları başka ülkelere göre Kırgızistan'da bir az geç kaldı. Bizim fikircimizce Kırgızistan'da bu alanın ancak ilk adımlarındayız. Mahmud Kaşgarî ve onun eseri adına yazılmış, savunulmuş ilmî araştırmalar, Sovyetler döneminde her hangi bir tarihçi tarafından gerçekleştirilmemiştir. Diğer bir ifade ile bu alandaki araştırmalar Kırgızistan'ın bağımsızlık döneminden itibaren ileri gitmiş oldu. (5)

Mahmud Kaşgarî, Divan'ında ayrıca Türkistan coğrafyası ile bura üzerinde yaşayan halklar hakkında bilgi veren Müslüman yazarlar (coğrafyacılar, seyahatçiler, din adamları) ve onların eserlerinden de faydalanmıştır Bu alandaki yazarların çoğunluğu Mahmud Kaşgarî Barskanî ile aynı dönemde yaşamışlardır. Bunlar, eserlerini tarihte *İslam Rönesansı* olarak tarif edilen bir dönemde (9-11. yüzyıllar) kaleme almışlardır. İbn-i Hordabih (820-912/913), İstahrî (849/850-934), İbn-i Havkal, İbnü'l-Fakih, Ebû Dulef vb. gibi ilim insanlarının eserleri ve

Dîvânu Lugâtî't-Türk Adlı Eserin...

buunların içerdığı bilgilerin Kaşgarî tarafından Divan'a eklenip, bu sayede eserin muhtevasının zenginleştirilmiş olduğunu, araştırmasında T. K. Çorotegin belirtmektedir. (6)

Ayrıca eserde Divan'ın inceleme tarihine (tarihname) ve onun kronolojisine yer verilmiştir. Yazar, eserde Mahmud Kaşgarî Barskanî ve Divan'ının tarihnamesine dair de özel araştırma yapmıştır. Diğer taraftan Divan'ın yazılış tarihi, onu tercüme edenler, istinsah eden ve tarihi, bu alanlara dair çalışması yapan bilim adamları, eserin baskıları, yayınlanmış olan ülkeler (Türkiye, Sovyetler Birliği, Almanya, Fransa, ABD, İran, Çin, Kırgızistan, Kazakistan, Azerbaycan) vb. konular üzerine de bilgiler verilmiştir. Yazar, Doğu ve Batı yazma kaynaklarına dayanarak Divan'ın yazıldığı devrin (1072-1077) olduğunu belirtmiştir.

Uygur bilim adamları, Doğu Tanrı Dağları'nda Uygurların mekân tuttuğu Opal (Kırgızca Opol) bölgesindeki mezarın Mahmud Kaşgarî Barskanî'ye ait olduğu söylüyor iseler de T. K. Çorotegin buna katılmamaktadır. Yazarın dayandığı ilmî delillere göre o mezar, Ortaçağdaki şeyhlere aittir. Bu durum, Uygur araştırmacıların Divan'ın yazarının Uygur olduğuna delil getirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır ve yazar bu hususu delillerle açıklar. Mahmud Kaşgarî, eski Göktanrı dinine bağlı bir Uygur değildi, bilakis o Hakan Türkü veya ortak Karahanlı Türklerindendi. Onun bize bıraktığı eseri Türk dilinde konuşan halkların zenginliğini göstermektedir.

T. K. Çorotegin, Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin zamanının ortaya koyduğu yaratıcılığı tam olarak açıklayıp göstermek için Arap, Fars ve Türk dillerindeki Müslüman kültürü ile Ortaçağdaki örneklerin karşılaştırılması gerektiğini, Kırgızistan'da Arabistik, İrânistik gibi şarkiyatçı alanları geliştirmek icap ettiğini dile getirmiştir. Demek ki Kaşgarî ve eseri üzerine, günümüzde çeşitli sahalarda çalışan bilim adamlarının ilmî araştırmaları hep birlikte yürütmesi icap etmektedir. (7)

Çorotegin'in çalışmasında tarihname kısmında Divan'ın el yazmasının bulunması, Ali Emiri (1857-1923)'nin eseri yayınlamak için baskıya hazırlık işlerini nasıl yürüttüğü ve Muallim Kilisli Rifat'a verildiği gündenden itibaren günümüze kadar hangi aşamalardan geçtiği incelenir. Bu ilaveten bazı yazarların çeviri ve baskı işlerinde düştükleri yanlışlıklar ile çevirinin yetersizlikleri de yazar tarafından incelenmiştir. Bunun neticesinde yazar; "Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin hayatını ve mirasını öğrenmek sadece Kırgızların görevi değildir. Dünya tarihini araştırmada ve Ortaçağdaki uygarlıkların gelişmesine Türklerin sağladığı katkıların

Olcobay KARATAYEV-Mehmet Serhat YILMAZ-Cevdet YAKUBOĞLU bilinmesi bakımlarından da Kaşgarlıyı incelemek ve tanımak her Türk bilim adamının önemli bir vazifesidir” diye belirtmiştir. (8)

1928 senesinde Karl Brokkelman tarafından “Divan” indeks-sözlük tarzında Macaristan’ın Budapeşte şehrinde Almancaya çevrilip basılır. Böylece bu sözlük hakkındaki ilmî bilgiler, Avrupa’nın ilim dünyasına hızla yayılmıştır.

T. K. Çorotegin, eserinde Sovyetler Birliği bilim adamları (İ. Lemnov, S. Volin, S. Mutalibov vb.) ile Çin’deki Uygur bilim adamlarının tercümelemleri ve onların metin hallerine de ilgi çekmiştir. Divan’ın yazarının yaşadığı döneme dair malumat verdiği kısmında ise Çorotegin, Orta Asya’da ve şimdiki Kırgızistan ve etrafındaki bölgede etno-siyasi durumun ve etnik yapının, siyasi olaylardan dolayı sık değiştiğini tespit etmiştir. Türk kağanlıkları, Uygur devleti, Kırgız kağanlığı, Karluklar, Oğuzlar, Türkesler, Kıpçaklar, Peçenekler ve Türk-Moğol yönetimi altındaki halkların, kabilelerin etno-siyasi ve etno-kültürel sürecini, bunların kaynaşmasını araştırmıştır. Yazara göre, 10. asır başında Tanrı Dağı’nda yeni etnik durum şekillenip bitmiştir. Doğu Tanrı Dağları’nın güney-doğusunda Turfan bölgesinde İslam dinini kabul etmeyen Uygur İdikutlarının (Beylikleri) 1250 tarihine kadar iktidar dönemi sürmüştür.

Turfan beyliğinde Uygurlardan başka Türk halklarından olarak Kırgız, Yağma, Basmil vs. bazı boylar vardı. (9) Şarkiyatçı T. K. Çorotegin, o zamanda Kırgızların Tanrı Dağları’nda yaşadığını, bunların bölgedeki tarihî, siyasi olaylara katıldığını, ilmî format ile kanıtlamıştır. Yazar, eserinde Kırgızların Ortaçağdaki göçleri hakkındaki bazı tarihçilerin (S. G. Klyastorniy ve onun fikrini destekleyenler) konu ile ilgili meslekî fikirlerini eleştirel bir yaklaşımla gözden geçirmiştir. Bu bağlamda Çorotegin, 10. asırda Tanrı Dağları’nda yaşayan Kırgızların sayısının Güney Sibiryaya, Altay ve Moğolistan’daki Kırgızlara göre daha az olabileceğini ileri sürmüştür. Yine ona göre Kırgızların nüfusları, Tanrı Dağları’ndaki başka Türk halklarına (Çiğil, Karluk, Yağma, Tuhsa vs.) göre de daha az sayıda olmalıdır.

T. K. Çorotegin kendi danışmanı olan şarkiyatçı Ö. Karaev’in fikrini destekleyerek, Tanrı Dağları’nda şekillenen Karahanlılar devletinin kurucularının (hanedanlık veya sülale olarak) Çiğiller (Divan’da Cikil) olduğunu belirtir. Tarihçilerden bazıları (S. Sıdkov vb.) Karahanlılar devletinin kurucularının Karluklar olduğunu ileri sürmüşken, bir kısmı (Reşat Genç vb.) ise Yağmalar tarafından tesis edildiğini iddia etmişlerdir. Bizim fikrimizce T. K. Çorotegin’in, Karahanlılar devletinin idare veya aşiret kurucularının nesil olarak Türk olan Çiğil boyundan çıktığının ilmî

Dîvânu Lugâti't-Türk Adlı Eserin...

olarak ispatını kabul etmek gerektir. Yazarın dediğine göre Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin eseri "Divan", Oğuzlara dayanan Selçukların iktidar bölgesinde (Küçük Orta Asya) yazılmıştı. Bundan dolayı müellif, Türk halklarının içinden sadece Oğuzların kabilelerini bütün olarak saymıştır. Çünkü Selçuklularda insanların o kabileleri bilmesine ihtiyaçları olduğu için, Oğuzların sadece kabile-aşiretlerini değil onların hayvanlara yaptığı en (damga) işaretlerini de Divan'da ifade edilmiştir.(10)

Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin hayatına dair her türlü bilgi, yorum ve tahminler de eserde incelenmiştir. Maalesef, tıpkı Balasagunlu Yusuf Has Hacib gibi Mahmud Kaşgarî Barskanî hakkında da tarihi kaynaklar seyrek malumat vermektedir. Onun doğum tarihi ve vefat ettiği yılları bile belirsizdir. Buna rağmen Mahmud Kaşgarî Barskanî ile ilgili Çorotegin'in monografisinde bu sorulara cevap verilmiştir. Buna göre Mahmud'un soyu Issık Göl'deki Barskan şehriden çıkmıştır. Mahmud'un babası Hüseyin, Isık Göl'deki Barskan şehrinin valisiymiş. Çorotegin, Mahmud ibn Hüseyin el-Kaşgarî Barskanî'nin doğum yeri Barskan şehri ve Isık Göl ve onun halkı hakkında özel bir kısım ayırmıştır. Yazar, Barskan ismine lengüistik açıklama getirmiş, "Barsa (kaplan) ait kale, merkez, kasaba" anlamına geldiğini yazarak, önceki açıklamalarda yanlışlıklar olduğunu ve onu düzelttiğini ifade etmiştir.

T. K. Çorotegin, Karahanlılar sülalesinin yöneticileri hakkında Arapça ve Farsça yazma kaynaklarındaki bilgiler ile Omelyan Pritsak'ın fikirleri ve para ilmi malumatlarındaki yazılara dayanarak, Divan'ın müellifinin soyunun Karahanlılar devletinin kurucularının soylarından geldiğini belirtir. Esasen O. Pritsak'tan sonra Ö. K. Karaev, R. Danoff, C. Kelip ve T. K. Çorotegin bu tahminlerin gerçek olduğunu kabul etmişlerdir. Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin doğum yılı ise tahminen 1029-1038 yıllarına denk gelmektedir.

Müellif, Divan'da ele alınan etno isimleri (boy, soy, halk isimleri), yer-su, dağ, tepe, hayvan, şahıs ve bitki isimlerini de araştırmıştır. Onların ad bilimlerindeki adları ile paralelliklerine dikkat çekmiştir. Bu eserde Orta Asya'ya yerleşen Oğuz, Kıpçak, Kırgız, Tuhsi, Çiğil, Yağma vs. diller, lehçeler hakkında bilgiler ve T. K. Çorotegin'in yorumları ilgi çekicidir. Arapçaya çevrilip, forması bozulmadan, dipnot gösterilen atasözlerinin bin yıldan beri önemini kaybetmeden ve değişmeksizin gelmesi ilginçtir: «*Мен өзүм алардын (түрктөрдүн) тили өткүр чеченинен, айтаары ачык жетигинен, көөдөнү эң тетигинен, эң ак сөөк тектүүсүнөн, найзасы таамай эптүүсүнөн болуум менен бирге, түрк, түркмөн-огуз, чигил, йагма, кыргыздардын талааларын жана калааларын изилдедим, алардын тилдерин жана накыл сөздөрүн зээнге туттум. Акыры*

Olcobay KARATAYEV-Mehmet Serhat YILMAZ-Cevdet YAKUBOĞLU
*алардын ар бир уруусунун тилин өтө кылдат жат кылдым,
(жыйнагымдын) тартибин татыналай өтө сымбат кат кылдым»*
diye Arap dilinde şiir halinde yazmıştır.

Yazarın belirlediği Divan'ın yapısı sekiz bölümden oluşup, bir girişle başlamaktadır. Kitapta muhteva olarak şu konulara yer verilmiştir: Türk dilini öğrenmenin değeri, bu eserin kimin adına yazıldığı, yazarın Türklerin yaşadığı ülkeleri gezdiği, yazarın kitabı yazmadaki usulü, Türklerin kullandığı on sekiz harfli alfabe (bu sayıyı Mahmud Kaşgarî göstermiştir), Türklerin büyük boy ve kabilelerinin isimleri, onların Avrasya'daki bölgelere yerleşmeleri, dillerini sınıflandırma ve başka malumatlar.

T. K. Çorotegin'in ifadesine göre eser; Ortaçağdaki İslam felsefesine büyük katkı sağlamıştır. (11) Ona göre Mahmud Kaşgarî Barskanî, Türk dilini bir bütün olarak kabul eden, etnik grupların durumuna ve lehçe özelliklerine göre karşılaştırmalar yapan, kendine özgü araştırma usulleri kullanan bir bilim adamıdır. Mahmud Kaşgarî Barskanî, Divan'da yedi bin beş yüz (bazı kaynaklarda dokuz bin) söze etimolojik açıklama (Arap dilinde) getirmiş ve kelimeleri alfabe tarzında sıralamıştır. Bu usul ve beceri, günümüzdeki bilim adamlarını şaşırtmıştır. Bazı kelimeleri izah için verdiği atasözlerinin sayısı 290'a ulaşmaktadır. "Divan", Mahmud Kaşgarî Barskanî'yi kendi zamanının ilk Türkoloji âlimi, Arap dil biliminde yeni usulleri kullanan ve Türk dillerini kolaylaştırıp, faydalanabilmeyi sağlayan dilbilimci olarak göstermektedir. Gerçekten, Mahmud Kaşgarî'yi karşılaştırmalı dilbilim alanında çalışmalarla işe başlayan Türkoloji ile Arap dilinin ilişkilerinde ilk adımı atan bilim adamı olarak görebiliyoruz. (12)

"Divan", bugünkü tarih ve etnoloji ilmi için değerli kaynaktır. Mahmud Kaşgarî, "Batıdan (Rum-Bizans) Çin'e kadar uzanan halkları gezdim, onların dillerini öğrendim; Kırgız, Kıpçak, Karluk, Oğuz, Çiğil gibi kabileleri ziyaret ettim" diye yazmıştır. Evet, T. K. Çorotegin'in belirlediği gibi Divan'ın yazarı, bütün Türk kabilelerini (soylar) ve onlara komşu olan Sakalab (Slavyan), Arap, Fars vs. halkları sıralamıştır. O, zikrettiği halkları Türklerin bir parçası olarak kabul etmiştir. E. R. Teişov, Ö. K. Karaev, R. Dankoff, C. Kelly vb. bilim adamları Karahanlılar devrindeki devlet dilinin Çiğil dili olduğunu ifade etmişlerdi. Bu fikre kitabın yazarı T. K. Çorotegin de katılarak etnoloji ve lengüistik üzerine gerçekleşen birliktelikleri dile getirmiştir.

Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin Divan'ındaki dünyanın yuvarlak haritası da 1915-1917 tarihlerinden beri araştırılmaya başlanmıştır.

Dîvânu Lugâtî't-Türk Adlı Eserin...

Dünyanın yuvarlak haritası olan Müslüman haritaları (el-İstahri, el-İdrisi, İbn Havkal, el-Ceyhanî, el-Kazvinî vs.) ile Divan'daki haritanın arasında bazı farklar göze çarpmaktadır.

T. K. Çorotegin, Divan'daki dünya haritasındaki malumatları Kırgız diline çevirmiştir. Eserde yuvarlak haritada verilen yer, su, dağ, tepe isimleri ve onlarla ilgili tarihî yazma kaynaklarda bulunan bilgiler arasında paralel analizler yapılmıştır.

Çorotegin, Divan'ın yuvarlak haritasındaki onomastik adları araştıran (Ş. Umnyakov, H. Hamidov vb.) bilim adamlarının bazı yanlışlıklarını tespit ederek bunları düzeltmiştir. Ayrıca, Kırgız coğrafyacısı, haritacısı S. Ömürzakov'un konu ile ilgili fikrine de katılmıştır. Çorotegin, bunlardan başka Divan'ın tek el yazmasının Orta Doğu'ya gidişi ile Divan'ın yazıldığı tarihten İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne kabul edildiği güne kadar geçen süreç üzerine bir araştırma yapmıştır. 11. asırdan 20. asrın ilk çeyreğine kadar Divan'ın yalnız el yazmasında 14 kere düzenleme ve tekrar yazımlar olduğu metin okuma esnasında ortaya çıkarılmıştır.

Bu konuda yazar önceki Kaşgarî Barskanî araştırmacılarının da fikirlerini inceleyerek, her ikisini karşılaştırmıştır. İran'ın Save şehriden Şam'a gelen Muhammed ibni Ebu Bekir ibni Ebu'l-Feth es-Sâvî ed-Dımaşkî adlı bir kişi, 1266 senesinde Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin Divan'ının asıl nüshasına sahip olan birisinin ricası ile bu asıl nüshadan tekrar istinsah etmiştir. (13) Bu bilim adamı es-Sâvî ed-Dımaşkî ismi ile tarihte isim bırakmıştır.

T. K. Çorotegin, eserinde Doğu Türkleri hakkında Mahmud Kaşgarî'nin malumatlarına geniş yer vermiştir. Kırgızların dili lehçe özellikleri bakımından Karahanlı (Hakan dili) edebî dilinden çok farklı olmadığından, Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin onların kavramlarını, kelimelerini bu edebî dilden ayırıp, özelleştirip yazmamış olduğunu tahmin ediyoruz. Yazarın "Kırgız" adını ve onun anlamı ile ilgili fikirleri, düşünceleri büyük bir araştırmadır. Divan'da Kırgız ve Kırgızlar beş kere zikredilmiştir. Yazar başka tarihî kaynaklardaki Kırgızlar hakkında yazılmış belgelere dayanmış ve bunları dilbilimi açısından karşılaştırarak vermiştir.

Ondan başka, bu bölümde Kırgızların eski göçü, Yenisey ve Tanrı Dağı Kırgızlarının etnik, kültürel, dil üzerindeki benzerlikleri kaleme alınmıştır. Yine Türk vatani sayılan Uygur topraklarını ve onların yerleşik bölgelerini, dinî inançlarını, Hatun-sini yeri (Ötükent) hakkında çok ilginç ilmî fikirler bu çalışmada yer bulmuştur.

Olcobay KARATAYEV-Mehmet Serhat YILMAZ-Cevdet YAKUBOĞLU

Divan müellifi, Türklerin sosyal hayatı, çiftçiliği, gelenek-görenekleri, yemekleri, kıyafetleri, astronomi düşünceleri, güzel sanatları, millî gelenek ve oyunları, Türklerin dinî inançları ve Kur'an-ı Kerim hakkında bilgiler vermiştir. Genel olarak T. K. Çorotegin, Divan'da kaleme alınan bilgiler ile Mahmud Kaşgarî Barskanî'nin yaşadığı dönemin en büyük etnoloji, dilci, tarihçi, coğrafyacısı olduğunu ispat etmektedir. Bu ilmî çalışmasıyla Çorotegin, eseri yazma amacına ulaşmıştır. T. K. Çorotegin'e istikbalde, ilim hayatında başarılar dileriz.

Kaynaklar:

1. Чороев Т.К. Этнические ситуации в тюркских регионах Центральной Азии домонгольского времени: По мусульманским источникам IX-XIII вв. Автореферат. канд. дисс. –Ташкент, 1988. - 22 с.

2. Чороев Т.К. Этноним «кыргыз» по данным Махмуда Кашгари // Вопросы этнической истории киргизского народа. — Фрунзе: Илим, 1989. — С. 113—121;

3. Чороев Т.К. Топонимические данные Махмуда Кашгари (XI в.) и миграция тюрков раннего средневековья, Проблемы истории и культуры народов Средней Азии и стран Зарубежного Востока. — Ташкент: Фан, 1991. — С. 107-114.

4. Чоротегин Т.К. Этнические ситуации в тюркских регионах Центральной Азии домонгольского времени: По мусульманским источникам IX—XIII вв. / Науч. ред. Б.А.Ахмедов. — Бишкек: Фонд «Сорос-Кыргызстан», 1995. — 208 с.

5. Чороев Т.К. «Диван лугат ат-турк» Махмуда Кашгари как источник по истории тюркоязычных народов Средней и Центральной Азии // Ориенталистика в Киргизии / Отв. ред. М.Я.Сушанло. — Фрунзе: Илим, 1987. — С. 12—26.

6. Чоротегин Т.К. Барскоон шаары – Махмуд Кашгари Барсканинин туулган жери // “Махмуд Кашгари – Барсканинин дүйнөлүк илимге кошкон салымы” аттуу 2-эл аралык илимий-практикалык конференциянын баяндамаларынын жыйнагы. – 21-23-апрель, 2016-жыл, Бишкек шаары. – Чыгыш университети; Түрк дүйнөсү шаарлардын акимияттарынын биримдиги. Карабүк университети. - Б. 23-31. Чоротегин Т. Махмуд ибн Хусейн ал-Кашгаринин «Дивану лугати т-түрк» эмгеги (1072—1077-жж.) Теңир-Тоо жана Ички Азия түрк элдеринин тарыхы боюнча булак катары: Тарых илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алууга

Dîvânu Lugâti't-Türk Adlı Eserin...

талаптанып жазылган дисс. авторефераты. — Бишкек: Кыргыз Респ. УИАсынын Тарых институту, 1998. — 48 б.

7. Çorotegin T. Kaşgarlı Mahmut, İpekyolu. — İstanbul. — 1995. (Eylül), Sayı 21. — S. 62—64.

8. Çorotegin, Tınçtıkbek. Kaşgarlı Mahmud'un Devri ve "Divanındaki" Bazı Malumatlar Üzerine Notlar // XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 12-16 Eylül 1994). - Kongreye Sunulan Bildiriler: II. -Ankara: TTK Yay., 1999 içinde. - S. 313-316.

9. Çorotegin, Tınçtıkbek. Kaşgarlı Mahmud'un Divanı ve Manas Destanında Doğu Türklerinin Savaşları // Bozkırdan Bağımsızlığa Manas / Haz., Emine Gürsoy-Naskalı. - Ankara: Türk Dil Kurumu, 1995 içinde. - S. 160-164;

Çorotegin T. Mahmud Kaşgarînin «Divanının» orto kılımdarda cana cañi doordo maalım boluşu tuuraluu // Dil Dergisi. — Ankara. — 1995. — No 27, S. 33— 37.

